

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE

Yıl/Year: 12
Sayı/Issue: 24
Aralık/December 2016

DERGİMİZİ TARAYAN VERİ TABANLARI
DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

EBSCO Publishing - Academic Complete Search

International Security and Counter-Terrorism Reference Center

Central and Eastern European Online Library

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

Yıl 12 • Sayı 24 • ISSN 1305-4740

Uluslararası Hakemli Dergidir.

Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü adına

Sahibi ve Sorumlusu

Dr. Orhan SEZGİN

BAŞ EDITÖR

Dr. Orhan SEZGİN

EDİTÖRLER

Dr. Engin AVCI

Dr. Cenker Korhan DEMİR

YAYIN KURULU

Prof.Dr. Gülden AYMAN

Prof.Dr. Esra HATİPOĞLU

Doç.Dr. Fuat AKSU

Doç.Dr. Hikmet KIRIK

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Dilek KARABACAK

BASKI KOORDİNATÖRÜ

M. Ercan ABBASOĞLU

DÜZELTMEN

Dilek KARABACAK

BASKI

Milli Savunma Üniversitesi Basımevi

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Milli Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL

Telefon : 0 212 398 01 00 Dâhili: 3842

Belgegeçer : 0 212 398 01 00 – 3802

E-posta : saren@harpak.edu.tr;

makale@harpak.edu.tr

Web : www.harpak.edu.tr/saren/gsd

Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda iki kez nisan ve ekim aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Milli Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

**ATATÜRK STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE
THE JOURNAL OF SECURITY STRATEGIES**

Year 12 • Issue 24 • ISSN 1305-4740
International Peer-Reviewed Journal

**Owner on behalf of
Atatürk Strategic Research Institute**
Orhan SEZGİN, Ph. D.

CHIEF EDITOR
Orhan SEZGİN, Ph.D.

EDITORS
Engin AVCI, Ph.D.
Cenker Korhan DEMİR, Ph.D.

EDITORIAL BOARD
Prof. Gülden AYMAN, Ph.D.
Prof. Esra HATİPOĞLU, Ph.D.
Assoc. Prof. Fuat AKSU, Ph.D.
Assoc. Prof. Hikmet KIRIK, Ph.D.

PUBLICATION COORDINATOR
Dilek KARABACAK

PRINTING COORDINATOR
M. Ercan ABBASOĞLU

PROOFREAD
Dilek KARABACAK

PRINTED BY

National Defense University Publishing House

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Milli Savunma Üniversitesi
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL
TÜRKİYE

Telephone : +90 212 398 01 00 ext. 3842
Fax : +90 212 398 01 00 ext. 3802
E-mail : saren@harpak.edu.tr;
makale@harpak.edu.tr
Web : www.harpak.edu.tr/saren/gsd

The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published biannually in april and october. The opinions, thoughts, postulations or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of National Defense University or of Atatürk Strategic Research Institute.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Yücel ACER
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN
Prof. Dr. Mitat ÇELİKPALA
Prof. Dr. Yaşar GÜRBÜZ
Prof. Dr. Nakanishi HISAE (JAPONYA)
Prof. Dr. Mustafa KİBAROĞLU
Prof. Dr. Ayşegül KİBAROĞLU
Prof. Dr. Wang LI (ÇİN HALK CUMHURİYETİ)
Prof. Dr. Masanori NAITO (JAPONYA)
Prof. Dr. Maqsudul Hasan NURİ (PAKİSTAN)
Prof. Dr. Murat ÖZGEN
Prof. Dr. Hasan SAYGIN
Prof. Dr. Tolga YARMAN
Doç. Dr. Ali Faik DEMİR
Doç. Dr. Ahmet Kasım HAN
Doç.Dr. Nihat Ali ÖZCAN
Doç.Dr. Haldun YALÇINKAYA
Dr. Giovanni ERCOLANI (İTALYA)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof.Dr. Yaşar ONAY
Prof.Dr. Yaman ÖZTEK
Doç.Dr. Meltem BOSTANCI
Doç.Dr. Serhat BURMAOĞLU
Doç.Dr. Bilal KARABULUT
Doç.Dr. Vişne KORKMAZ
Doç.Dr. Gültekin YILDIZ
Yrd.Doç.Dr. Zeynep KAYA
Dr. Cenker Korhan DEMİR
Dr. Yusuf ÖZER

ADVISORY BOARD

Prof. Yücel ACER, Ph.D.
Prof. Sertaç Hami BAŞEREN, Ph.D.
Prof. Mítat ÇELİKPALA, Ph.D.
Prof. Yaşar GÜRBÜZ, Ph.D.
Prof. Nakanishi HISAE, Ph.D. (JAPAN)
Prof. Mustafa KİBAROĞLU, Ph.D.
Prof. Ayşegül KİBAROĞLU, Ph.D.
Prof. Wang LI, Ph.D. (P.R.C.)
Prof. Masanori NAITO, Ph.D. (JAPAN)
Prof. Maqsudul Hasan NURÍ, Ph.D. (PAKISTAN)
Prof. Murat ÖZGEN, Ph.D.
Prof. Hasan SAYGIN, Ph.D.
Prof. Tolga YARMAN, Ph.D.
Assoc. Prof. Ali Faik DEMİR, Ph.D.
Assoc. Prof. Ahmet Kasım HAN, Ph.D.
Assoc. Prof. Nihat Ali ÖZCAN, Ph.D.
Assoc. Prof. Haldun YALÇINKAYA, Ph.D.
Giovanni ERCOLANI, Ph.D. (ITALY)

REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Yaşar ONAY, Ph.D.
Prof. Yaman ÖZTEK, Ph.D.
Assoc. Prof. Meltem BOSTANCI, Ph.D.
Assoc. Prof. Serhat BURMAOĞLU, Ph.D.
Assoc. Prof. Bilal KARABULUT, Ph.D.
Assoc. Prof. Vişne KORKMAZ, Ph.D.
Assoc. Prof. Gültekin YILDIZ, Ph.D.
Asst. Prof. Zeynep KAYA, Ph.D.
Cenker Korhan DEMİR, Ph.D.
Yusuf ÖZER, Ph.D.

İÇİNDEKİLER

Editörden

İnsan Güvenliği Yaklaşımı Nedir ve Uluslararası Güvenlik Ajandasına
Nasıl Bir Katkı Sağlamıştır: Kanada ve Japonya Örnekleri (İngilizce) 1
Umut Can ADISÖNMEZ

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu-İran İlişkileri 29
Emel KAHRAMAN

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde
Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama 71
Alihan Kağan CANLI ve Hakan Soner APLAK

Terör-Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği 109
Hüseyin KAZAN

Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar 147
Özgür KÖRPE

Yayım Esasları..... 183

CONTENTS

Editör's Note

What is the Human Security Approach and How the Phenomenon Contributed to the International Security Agenda: Canadian and Japanese Paradigms	1
Umut Can ADISÖNMEZ	
Russian Federation–Iran Relations in the Post-Cold War Era (in Turkish)	29
Emel KAHRAMAN	
An Application for the Defense Sector Including Uncertainty in the Supply Chain Management Decision Process (in Turkish)	71
Alihan Kağan CANLI and Hakan Soner APLAK	
Terror-Media Relationship and Terror Journalism in Media (in Turkish)	109
Hüseyin KAZAN	
Strategic Culture and Current Theoretical Debates (in Turkish)	147
Özgür KÖRPE	
Publishing Principles	189

Editörden

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nin değerli okuyucuları,

24'üncü sayımızda sizlere tekrar ulaşabilmenin mutluluğunu yaşıyoruz. Bu vesileyle, dergimize yayın gönderen değerli akademisyen ve araştırmacılar ile makale inceleme aşamasında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen hakem heyetine, dergi yayın ve danışma kurulu üyelerine, derginin yayıma hazırlanmasında ve baskıda emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Bu sayımızda beş makale yer almaktadır. Sayımızın ilk makalesi Umut Can Adısönmez'in kaleme aldığı "*What is the Human Security Approach and How the Phenomenon Contributed to the International Security Agenda: Canadian and Japanese Paradigms (İnsan Güvenliği Yaklaşımı Nedir ve Uluslararası Güvenlik Ajandasına Nasıl Bir Katkı Sağlamıştır: Kanada ve Japonya Örnekleri)*" adlı çalışmadır. Değişen güvenlik konseptinin incelenmesinin amaçlandığı bu makalede yazar, Kanada ve Japonya devletlerinin Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi çatısı altında insan güvenliğinin ve normatif girişimlerin kurumsallaşmasına sağladıkları katkıları ele almaktadır.

Emel Kahraman'ın çalışması, "*Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu-İran İlişkileri*" başlığını taşımaktadır. Bu makalede, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya Federasyonu ile İran ilişkileri askerî, güvenlik, ekonomi ve enerji boyutları temelinde ele alınmakta; iki devletin buldukları bölgede çatışan çıkarlara sahip olmalarına rağmen ortak işbirliği konularında yakınlaşmalarını sürdürecekleri tezi ileri sürülmektedir.

Bu sayımızın üçüncü makalesi ise Alihan Kağan Canlı ve Hakan Soner Aplak tarafından yazılan "*Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama*" başlıklı makaledir. Yazarlar bu makalede, savunma sektörüne yönelik bir tedarik zinciri yönetimi uygulamasını metodolojik bir karar süreci yaklaşımıyla incelemekte; karar sürecinin belirsiz doğası gereği "oyun teorisi" ve "bulanık dilsel değişkenler ve sayılar" kullanarak, aktörlerin stratejilerini ve seçim sürecini değerlendirmektedir.

Hüseyin Kazan'ın "*Terör-Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği*" başlıklı makalesinde, medyanın terörist örgütlerin propagandasını yapmadan terörizmle mücadeleyle nasıl destek

verebileceği ve kamuoyunu terör eylemleri konusunda ne şekilde bilgilendirebileceği hususları tartışılmaktadır.

Bu sayımızdaki beşinci makale “*Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar*” başlıklı çalışmadır. Özgür Körpe bu makalede, “stratejik kültür” kavramına ilişkin uluslararası ve ulusal akademik literatürde yer alan tartışmalara odaklanmakta, siyasi/stratejik/güvenlik karar alıcı elitinin güvenlik siyasasını ve bu siyasasının gerekleştirilmesindeki g kullanım tercihlerini irdelemektedir.

Bir sonraki sayıda buluşmak üzere saygılar sunarım..

Dr. Orhan SEZGİN

Editor's Note

Dear readers of the Journal of Security Strategies

We are happy to be with you again by presenting our 24th issue. On this occasion, we owe many thanks to the academics and researchers who have contributed to our journal by sending their articles and to the referees, members of our advisory, editorial and publication boards who provided their support in the process of peer reviewing and editing, and to all the staff who has contributed to our journal.

We have five articles in this issue. Our first article is titled as “*What is the Human Security Approach and How the Phenomenon Contributed to the International Security Agenda: Canadian and Japanese Paradigms*” written by Umut Can Adisönmez. Aiming to examine the changing security concept, the author evaluates the Canadian and Japanese contributions to institutionalizing the human security and its normative actions under the umbrella of United Nations and International Criminal Court.

Emel Kahraman's article has the title of “*Russian Federation–Iran Relations in the Post-Cold War Era*”. In this article, the author analyses the relations between the Russian Federation and Iran in the post-Cold War Era in terms of military, security, economic, and energy aspects and claims that these two states will continue to approach each other in mutual cooperation areas, despite having conflicting interests in the region.

The third article in this issue has the title of “*An Application for the Defense Sector Including Uncertainty in the Supply Chain Management Decision Process*”. Written by Alihan Kağan Canlı and Hakan Soner Aplaç, the article studies a supply chain management application for the defense industry with the methodological approach to decision-making process and evaluates the actors' strategies and selection process by using the “game theory” and “fuzzy linguistic variables and numbers”, due to the uncertain nature of the decision process.

In his article titled as “*Terror-Media Relationship and Terror Journalism in Media*”, Hüseyin Kazan discusses the ways of supporting the campaign against terrorism without doing any propaganda of terrorist organizations and also the ways of informing the public on terrorist activities.

The fifth article in this issue is titled as “*Strategic Culture and Current Theoretical Debates*”. In this article, Özgür Körpe focuses on the debates in national and international academic literature on “strategic culture” and examines the security policy of the political/strategic/security decision-making elites and their choices of use of power for realizing this policy.

Hoping to meet again in our next issue, I offer my deepest respect to all of you.

Orhan SEZGİN, Ph.D.

What is the Human Security Approach and How the Phenomenon Contributed to the International Security Agenda: Canadian and Japanese Paradigms

İnsan Güvenliği Yaklaşımı Nedir ve
Uluslararası Güvenlik Ajandasına Nasıl Bir Katkı
Sağlamıştır: Kanada ve Japonya Örnekleri

Umut Can ADISÖNMEZ*

Abstract

The state-centered and hard-power-oriented security notion, which was dominant perspective in the international conjuncture, has been re-defined after the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). In this work, "human security" notion as a primary challenge to the traditional security conception will be examined with the respect of widening international security agenda and expanding actors of security. Within this framework, a normative understanding of human security, which reflects the security requests of individuals and non-governmental organizations (NGO) in security implementations, will be investigated by analyzing the Canadian and Japanese governments' normative initiatives in the security field. This article stresses the Canadian and Japanese governments' contributions to supra-national organizations such as the United Nation (UN) and International Criminal Court (ICC) in respect of institutionalizing the normative actions towards human security approach. Thus, it aims to highlight the shifting security conception and contribute to

* MSc Candidate, University of Lund, Faculty of Political Sciences, Program of Global Studies, e-mail: gls15uad@student.lu.se.

the security studies literature in Turkey through applying text and discourse analysis on Canadian and Japanese policymakers' arguments.

Keywords: *Human Security, Non-traditional Security Threats, Normative Theory, Canada, Japan.*

Öz

Uluslararası konjunktürde hâkim görüş olan devlet merkezli ve sert güç odaklı güvenlik nosyonu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılmasının ardından yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, geleneksel güvenlik algısına meydan okuyan "insan güvenliği" nosyonu uluslararası güvenlik gündemini genişletmesi ve güvenlik aktörlerini çeşitlendirmesi açılarından incelenecektir. Bu çerçevede, bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının güvenlik ihtiyaçlarını ön plana çıkaran normatif insan güvenliği algısı, Kanada ve Japonya hükümetlerinin güvenlik alanında gerçekleştirdikleri normatif girişimler açısından değerlendirilecektir. Bu makale, Kanada ve Japonya hükümetlerinin Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) gibi devletler üstü kurumlar çatısı altında insan güvenliğinin ve normatif girişimlerin kurumsallaşmasındaki katkısına vurgu yapmaktadır. Böylece bu çalışma, Kanada ve Japonya politika üreticilerinin argümanlarını metin ve söylem analizlerini uygulayarak incelemeyi, değişen güvenlik konseptinin altını çizmeyi ve Türkiye'deki güvenlik çalışmaları literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İnsan Güvenliği, Geleneksel Olmayan Güvenlik Tehditleri, Normatif Teori, Kanada, Japonya.*

1. Introduction

In a changing world, the concept of globalization has been frequently associated with the advancements in a communication field, decrease in travel times, growing trade interconnections, free flow of capital, and some set of interactive socio-economic and cultural processes, which have been experienced worldwide. At the same time, this pattern emphasizes on ambiguities and dualities that place individuals and states in diametrically opposed paths. For instance, interconnection

is boosting and yet locality still remains. Many wars and various conflicts are reduced to small scale and yet others come alive. Purchasing power increases and yet scarcity is becoming worsened day by day. Cutting-edge technologies offer luxurious alternatives to our daily routine and yet insecurities are getting global phenomenon. Regions are merging, removing boundaries and yet others are disintegrating, clashing among each other. In this environment, societies seek to understand changing patterns affecting their living space as well. Likewise, scholars and curious audiences also try to puzzle out why and how world politics create various concerns by evaluating influence of technology, new meanings of power, emergent national security issues, and so on. In this context, the notion is a further evidence of the two-edged nature of itself by highlighting intensification of risks among human geographies.¹ The new security headlines have begun to be concerned across the globe under various areas from narcotics to internet fraudsters.² These are the global risks that affect both the state and individual security, which have prompted the formation of new patterns within an evolving global system. Falling into this category, human security is thus considered as a newly-emerging and relatively overemphasized concept in globalizing security relations. Thoughts on globalization and interpretations of the “end of the Cold War” provide a point of origin for human security as the most accentuated theme after the collapse of USSR.³ In order to establish a theoretical background of the swift upsurge of the human security approach, it is crucial to reconsider that globalized security dialogues dominating wide-reaching problems have made a reference point for the discussion of security in a global sphere, coinciding with new discourses of security approaches from the Critical Security Studies

¹ Jan Scholte, *Globalization: a Critical Introduction*, Palgrave Macmillan Publishing, New York, 2005, pp. 82-84.

² Frank Lechner and John Boli, *The Globalization Reader*, Wiley Blackwell Publishing, West Sussex, 2015, p. 229.

³ Bryan Mabee, *The Globalization of Security: State Power, Security Provision and Legitimacy*, Palgrave Macmillan Publishing, Basingstoke, 2009, p. 3.

to the Copenhagen School.⁴ These écoles principally dispute that there is a tendency towards screening off security issues into different fields such as military, financial and societal; however, it may pose complications since human security cases intersect with these domains. Therefore, it can be argued that human security discourse may provide an avenue for normative approaches to the global security intellection and critically engage in “re-production of security standards” by altering the “security” in the direction of “human” needs. This understanding, moreover, inherently cooperates with an emancipatory outlook, which in this case aims to shift and deconstruct the orthodox conception of security through well-positioned policymakers’ wills and discourses.

From this perspective, normative theory in international relations has been revolutionary in here by two means: opposing “traditional” and “pluralist” conceptions of security and developing universal “Kantian” framing to human security as an initiator of a “humanized” global order.⁵ Consequently, the concept of human security is reasoned to be one of the most significant challenge to re-think the idea of security that the field has been subjugated by traditional-pluralist security concepts, which were inherently designed to regulate the twentieth century relations. Since human security has been understood as a shifting outlook and orientation in contrast with the classical understanding of security, it has been emphasizing an alternative way to redefine the security relations by putting a “human” at the center rather than exclusively focusing on the security of states and national territories.⁶ On this basis, the human security framework serves to upset one-sided pluralist security doctrines.

4

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

⁴ David Chandler and Nik Hynek, “Rethinking Global Discourses of Security” David Chandler and Nik Hynek, (ed.), *Critical Perspectives on Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations*, Routledge Publishing, London, 2011, pp. 114-123.

⁵ Tim Dunne and Nicholas Wheeler, “We the Peoples: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practice”, David Chandler and Nik Hynek, (ed.), *Critical Perspectives on Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations*. Routledge Publishing, London, 2011, p. 24.

⁶ Tara McCormack, “The Limits to Emancipation in the Human Security Framework”.

For these motives, in the first part of the article, it will be focused on the evolution of the discourse and then briefly review the existing literature on human security. In the second part of the work, it will be concerned on how normative institutionalization of human security functions to sustenance the contemporary global security agenda and make the concept implementable by supranational bodies such as the United Nations (UN) and the International Criminal Court (ICC) with using normative International Relations (IR) theory in the Canadian and Japanese human security regulations. In the final part of research, it will be evaluated and compared these two states' contributions to the universalization of the human security approach.

2. Human Security: A New Discourse in the Security Studies

A buzzword "human security", as a cohesive approach stressing the interrelatedness among poverty, human rights, public health, education, and political involvement, has entered to public discourse through the 1994 United Nations Development Programme (UNDP) report. It has been argued that a new and comprehensive approach to security notion was necessary to address delicate humanitarian challenges in the post-Cold War environment.⁷ This human-centered concept, which rapidly convened adherents, was founded on the same ground as the related concepts of human rights and of human development, which emphasizes that human being is the main object of the concern, irrespective of nationality, religion, ideology, or ethnic group. Equally important to these principles, human security has been established vis-à-vis the characteristics of universality: It is relevant to individuals in all places since "the 'logic of security' should be broadened not only beyond territorial defense, national interests, and nuclear deterrence to include 'universal concerns' and the prevention of conflicts but also to ensure

David Chandler and Nik Hynek, (ed.), *Critical Perspectives on Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations*, Routledge Publishing, London, 2011, p. 101.

⁷ *United Nations Development Programme Report*, Oxford University Press, New York, 1994, p. 3.

cooperative global effort in combating poverty and underdevelopment”.⁸ The UNDP Report defined human security as people’s “safety from chronic threats and protection from hurtful disorders in the patterns of daily life”, as it was listed; components of human security are diverse: economic security, food security, health security, environmental security, physical security, community security, and political security.

This inclusive understanding of the human security approach has been interpreted in miscellaneous conceptualizations within scholars who involved in the security studies. Supporters of the human security paradigm claim that the concept represents its strengths by its own complete, wide-ranging, and universal outlook on the security discourse. For instance, King and Murray⁹, as well as Bellamy and McDonald,¹⁰ argue that the notion fills the gaps between development and security as a unifying player and universalizes the concept, which at the same time facilitates the establishment of broad partnerships without depending on state-oriented definitions of security hindering different voices. In a similar manner, Thomas and Tow;¹¹ Jolly and Ray¹² promote an inclusive line in parallel with their human security definition by putting forward that the post-Cold War world presents excess amount of security problems triggering the compact political and societal issues in all the regions which were, eventually, obliged countries to implement broad sense of human security. From another perspective, while human security connects the bridges between different understandings of security, it

6

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

⁸ Ibid., p. 22.

⁹ Gary King and Christopher Murray, “Rethinking Human Security”, *Political Science Quarterly*, Volume: 116, Number: 4, p. 585.

¹⁰ Alex Bellamy and Matt McDonald, “The Utility of Human Security’: Which Humans? What Security? A Reply to Thomas and Tow”, *Security Dialogue*, Volume: 33, Number: 3, p. 373.

¹¹ Nicholas Thomas and William Tow, “The Utility of Human Security” *Security Dialogue*, Volume: 33, Number: 2, p. 177.

¹² Richard Jolly and Ray Deepayan, *National Human Development Reports and the Human Security Framework: A Review of Analysis and Experience*, Institute of Development Studies Publishing, Brighton, 2006, pp. 13-14.

also fosters cooperative ties between international bodies in the scope of security.¹³ Within these holistic approaches delineating the human security concept, it has been an observable opinion that the broadness of the notion makes coalition-making easier and also creates a platform for neglected issues in pre-Cold War era in order to expand its influence in the international order. For instance, MacFarlane and Khong claimed that “construing the threat faced by innocent civilians caught in civil wars or those targeted for genocide by their ethnic enemies as ‘security’ issues increases, in theory, the possibility of action by the UN.”¹⁴ It can be utilized in a direction that the concept of human security both accentuates individuals and states as players in international security through the merging of the independent issues of development and security. In other words, the nexus between human “insecurity” and “international insecurity” has been revitalized in seven values, which were identified in the 1994 UNDP report.

Even though, these seven values of the human security idea have failed to apprehend the imagination of politicians in Washington, Paris or London, some others states like Canada and Japan have become incorporated into the human security discourse in the 1990s. Its genesis in the UNDP Report and its implementation as an agenda by these states consecutively provided a rallying point to the range of political actors seeking to boost development issues and humanitarian foreign policies. As stated by Suhrke¹⁵, these aspirations and ambitions coalesced with the global structural shifts in the 1990s that made more room for normative foreign policies based on humanitarian concerns, along with the evolving Post-Westphalian principle, which has also been shifting the

¹³ Pauline Ewan, “Deepening the Human Security Debate: Beyond the Politics of Conceptual Clarification”, *Politics*, Volume: 25, Number: 3, pp. 182-189. Malcolm McIntosh and Alan Hunter, *New Perspectives on Human Security*, Greenleaf Publishing, Sheffield, 2010, pp. 4-127.

¹⁴ Neil MacFarlane and Yuen Khong, *Human Security and the UN: A Critical History*, Indiana University Press, Indianapolis, 2006, p. 229.

¹⁵ Astri Suhrke, “Human Security and Interest of the State” *Security Dialogue*, Volume: 30, Number: 3, pp. 265-276.

classical realist understanding focusing exclusively on territorial defense and national interests. At this stage, Canadian and Japanese governments' implementations have been noticeable as the most prominent states, which have institutionalized normative human security in their foreign policy agenda and also influenced international bodies' structures in this direction.

3. Canadian and Japanese Cases: Normative Frameworks in the Human Security Agenda

3.1. Canada

According to the normative theory in international relations, global humanitarian issues have normative concerns and there is a need to improve more globalist theoretical perspective and common principles underpinning global common good and responsibility.¹⁶ To institutively support this framework, states, which are trying to contribute normative actions in respect to universal responsibility dialect, will become an "anchor" of these ethical concerns.¹⁷ On this basis, these governments have been leading the forefront position to enhance the common language of fundamental rights and securities by using interconnectedness of globalizing world structure.¹⁸ For instance, the government of Canada, which has turned out to be one of the champions of the aforementioned universalism idea of human security, has adopted the definition that human security means freedom from persistent coercions to people's constitutional rights, safety, and lives.¹⁹ In practice, the Canadian

¹⁶ Ayşe Bakan, "Normative Theory in IR: Frost's Constitutive Approach", *Ankara University Social Science Journal*, Volume: 63, Number: 1, p. 7.

¹⁷ Moffett Cochran, *Normative Theory in International Relations a Pragmatic Approach*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 15.

¹⁸ Richard Beardsworth, "Assessing Cosmopolitan Theory in World Politics", *E-IR*, 2012, p. 1, <http://www.e-ir.info/2012/05/27/assessing-cosmopolitan-theory-in-world-politics> (Accessed: 05.01.2016).

¹⁹ Henning Frantzen, *NATO and Peace Support Operations, 1991-1999: Policies and Doctrines*, Frank Cass Publishing, London, 2005, pp. 142-143. Canadian Department of Foreign Affairs and International Trade, "Human Security: Safety for People in a Changing World", 1999, p.5.

government has selected to concentrate on the “narrow” understanding of the human security agenda focusing on the “physical” dimension of security to sort it apart from the general conception of human development.²⁰

In pursuit of the post-Cold War era, some intrastate aggressions in ethnic cleansing and refugee crisis cases had taken lives of thousands in certain regions such as Eastern Europe and Sub-Saharan Africa. Assessing these cases, Canadian Foreign Minister Axworthy pointed that “the end of the Cold War was hailed by many at the time as the beginning of an era of unparalleled peace and prosperity. There was enormous optimism that the international community, released from the grip of superpower rivalry, would turn its attention to global problems, such as poverty, environment, and population growth. Yet, the income gap between the industrialized worlds has continued to widen. This trend has been compounded in some countries by internal conflict and state failure. At the same time, new security treats have emerged, including an increase in transnational crime and the proliferation of weapons of mass destruction. Armed conflict has taken on a different shape and is often rooted in religious or ethnic discord”.²¹ These circumstances were quite the opposite way round to the ethical and humanitarian concerns of McLuhan and Fiore’s “global village” idealism in the 1960s.²² On account of the international media coverage of the emerging issues, the Canadian government has not turned a blind eye further to human suffering in these conflict zones. Within the normative theory framework, where the universality of human life is the supreme principle, the long-term need was to generate operational mechanisms to be a safeguard of human security.²³ In parallel to this paradigm, Axworthy has relocated

²⁰ Roland Paris, “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?” *International Security*, Volume: 26, Number: 2, pp. 87-102.

²¹ Lloyd Axworthy, “Canada and Human Security: The Need for Leadership”, *International Journal*, Volume: 52, Number: 2, pp. 183-196.

²² Marshall McLuhan and Quentin Fiore, *War and Peace in the Global Village*, McGraw-Hill Publishing, New York, 1968, pp. 50-87.

²³ Richard Beardsworth, *ibid.*

Canada to the leadership on the normative human security approach by this institutionalized action: “It is, in essence, an effort to construct a global society, where the safety of the individual is at the centre of international priorities and a motivating force for international action; where international humanitarian standards and the rule of law are advanced and woven into a coherent web protecting the individual; where those who violate these standards are held fully accountable; and where our global, regional, and bilateral institutions –present and future– are built and equipped to enhance and enforce these standards.”²⁴

The implementation of the Canadian “Human Security Agenda” has been pursued under physical security forms, however, aiming to regulate negotiation of the arms control treaties on landmines and small arms have been particularly prioritized in order to involve peace-building actions in post-conflict areas like Bosnia.²⁵ Within each theme beneath the Canadian human security agenda, the government unpacks diverse occasions such as war-affected children, the quick positioning of peace-keeping forces, security reforms, multi-national organized crime, and etc.²⁶ To support these normative themes and a further advance to them, “Global Human Security Agenda” was announced; “Peace-building Division” and “Human Security Division” were established under the Department of Foreign Affairs and International Trade.²⁷ In the same

10

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

²⁴ Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “Canada World View Report”, http://publications.gc.ca/collections/collection_2011/aecic-faitc/e12-15-1999-4-1-eng.pdf (Accessed: 05.01.2016).

²⁵ Canadian Peacebuilding Coordinating Committee, “Canada and the Pursuit of Peace”, <http://www.parl.gc.ca/Content/HOC/Committee/381/FAAE/Evidence/EV2124690/FAAE73/Eng/Canadian%20Peacebuilding%20Coordinating%20Committee.pdf> (Accessed: 05.01.2016).

²⁶ Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “A New Concept: Security for People”, http://www.hegoa.ehu.es/dossierra/seguridad/freedom_from_fear_canada_s_foreign_policy_for_human_security.pdf (Accessed: 05.01.2016). The Canadian Peacebuilding Network, “Canada & UN Peacekeeping”, <http://www.peacebuild.ca/documents/CanadaUNPKOE.pdf> (Accessed: 05.01.2016).

²⁷ The Humanitarian Practice Network, “Canada’s Human Security Agenda”, <http://odihpn.org/magazine/canada%20s-human-security-agenda/> (Accessed: 05.01.2016).

vein, the Canadian government has developed new initiatives and produced motivating and practical documents on human security, including the brochure of “Freedom from Fear: Canada’s Foreign Policy for Human Security” and “Human Security Network”, which currently has thirteen members and uses a variety of informal mechanisms, including annual ministerial meetings to universalize and make the human security idea normative discourse worldwide.²⁸ There have been also major milestones that this normative institutionalization and universal standing point to human security endeavored to enhance the United Nations structure and provided a pattern for newly founding legal entities like the International Criminal Court.²⁹

In order to materialize human security oriented institutional changes in the supranational bodies, Canada has revived many practical ideas and solutions to the table, as above-mentioned, particularly International Campaign to Ban Anti-Personnel Landmines and global disarmament agenda in the 1990s, which were jointly carried out by Handicap International and Human Rights Watch.³⁰ Within the scope of these movements, “Conference on Disarmament” was held in the UN General Assembly, and it was opened for signature in September 1996. These negotiations were discussed in the Ottawa Treaty (1999), which more than 140 states have ratified. Later on, the initiative was integrated into the UN Working Group of Conventional Arms Treaty in 2002.³¹

²⁸ Ibid.

²⁹ Canadian Parliament Official Webpage, “The International Criminal Court: History and Role”, <http://www.parl.gc.ca/content/lop/researchpublications/prb0211-e.htm#fn53> (Accessed: 05.01.2016).

³⁰ Canadian Landmine Foundation, “The Canadian Landmine Foundation: A History”, <http://canadianlandmine.org/the-foundation/history>. Handicap International, “Ottawa Treaty: Landmines are not a Problem of the Past”, <http://handicap-international.ca/en/ottawa-treaty-landmines-are-not-a-problem-of-the-past> (Accessed: 05.01.2016).

³¹ Permanent Mission of Canada to the United States, “Non-Proliferation, Arms Control and Disarmament”, http://www.canadainternational.gc.ca/prmny-mponu/canada_un-canada_onu/positions-orientations/peace-paix/disarmament-desarmement.aspx?lang=eng (Accessed: 05.01.2016).

In these cases, Canada determinedly pursued normative perspective to strengthen and reform the UN's system with the intention of promoting the human security agenda, which would enable the UN to incorporate with the Canadian policy positions putting support behind the thematic human security disputes at the UN. Additionally, Canada has been a leading member of the Mexican-inspired Group of Friends, Swedish-led Carlsson Group, Utstein Group and Geneva Group that work to ensure operative management and accountability within the UN structure.³²

In the same vein, Canada has played a fundamental role on contributing institutionalization of the human security agenda while creation of the International Criminal Court during the Rome Conference. These normative aids can be categorized under three assessments. The first and foremost, the state has chaired a coalition of countries and NGOs entitled as "the Like-Minded Group" that assisted in inspiring the wider international community to adopt the Rome Statute in 1998. As Schabas argues, "driving the dynamism of the Conference were two new constituencies: a geographically heterogeneous caucus of States known as the 'like-minded'; and a well-organized coalition of non-governmental organizations. The 'like-minded caucus', initially chaired by Canada, had been active since the early stages of the PrepCom, gradually consolidating its positions while at the same time expanding its membership."³³

The "like-minded" group was dedicated to follow key proposals that were pursuing normative understanding in an inherent jurisdiction of the court over the human security issues covering genocide, crimes against humanity, and war crimes.³⁴ Secondly, the group supported for

³² Canadian Foreign Ministry Official Webpage, "Canadian Policy Positions", 2012, http://www.canadainternational.gc.ca/prmnymponu/canada_uncanada_onu/positions-orientations/un_reform-reforme_onu.aspx?lang=eng (Accessed: 05.01.2016).

³³ William Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court Cambridge*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 18-19.

³⁴ Canadian Foreign Ministry Official Webpage, "Canada and the International Criminal Court", <http://www.international.gc.ca/court-cour/index.aspx?lang=eng> (Accessed: 05.01.2016).

a self-governing and operational ICC through raising public awareness and comprehensive lobbying until the Rome Conference began.³⁵ Thirdly, Canada assisted the United Nations Trust Fund to ensure international representation both from developed and developing nations, so that the ICC would be established with the reference to universal standpoint for human security. As a result of these normative movements, the Canadian delegation played a paramount role during the conference negotiations that concerned the principles and procedures of the ICC and the definitions of crimes against humanity. In addition to these accomplishments, the delegation has also managed to create an “Optional Protocol” which focuses on child soldiers with the help of Norway and Austria.³⁶ After five weeks of negotiations, as a “Chair of the Committee of the Whole”, Canadian Foreign Minister Philippe Kirsch presented a comprehensive proposal for the ICC. On the last day of the Conference, the proposal, which was prepared under the leadership of Canada was acknowledged broadly and the Rome Statute of the ICC was adopted by votes of 120 States in favor, seven against, and 21 abstentions.³⁷ To illustrate this milestone, Cassell argued that “the ICC agreed to in Rome is intended to prosecute ‘the most serious crimes of international concern’, in cases where national authorities are unable or unwilling to do so.”³⁸ Undeniably, it was a significant achievement that contributed the normative standpoint of human security in the international arena.

³⁵ Benjamin Schiff, *Building the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 105.

³⁶ International Committee of the Red Cross, “Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict to the Convention on the Rights of the Child”, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jqqe.htm> (Accessed: 05.01.2016).

³⁷ Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “Non-Proliferation, Arms Control and Disarmament”, http://www.canadainternational.gc.ca/prmny-mponu/canada_un-canada_onu/positions-orientations/peace-paix/disarmament-desarmement.aspx?lang=eng (Accessed: 05.01.2016).

³⁸ Douglass Cassel, “The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed but Essential First Step”, *Brown Journal of World Affairs*, Volume: 41, Number: 4, p. 5.

3.2. Japan

In addition to the Canadian example, Japan has also been a salient actor, which has been trying to institutionalize the normative human security agenda as a universal perspective and contributed to the establishment of significant bodies within the UN structure. Nevertheless, unlike the physically oriented human security of Canadian agenda, the Japanese government has embraced the “broader” understanding of human security, which touches upon various concerns within the field.

To begin with, after the World War II, the Japanese government has adopted the UN Charter to its constitution, which was manifesting the precedent of present-day human security concept opposing war as a cause of transnational disputes, and also widened the idea by banning to upkeep armed forces: “Article 9: Aspiring sincerely to an international peace based on justice and order, the Japanese people forever renounce war as a sovereign right of the nation and the threat or use of force as means of settling international disputes. To accomplish the aim of the preceding paragraph, land, sea, and air forces, as well as another war potential, will never be maintained. The right of belligerency of the state will not be recognized.”³⁹

In addition to this rooted normative background, the contemporary understanding of human security has entered into the Japanese context by Prime Minister Murayama Tomiichi who supported normative understanding of the concept and followed the same principles with “The UN Commission on Global Governance”, which defends that “the concept of global security must be broadened from its traditional focus on the security of states, so that it includes also the security of people and the planet”.⁴⁰ In 1995 Copenhagen World Summit, Tomiichi further emphasized that a pioneering human security approach has developed

³⁹ Japanese Government Official Webpage, “The Constitution of Japan”, http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (Accessed: 05.01.2016).

⁴⁰ The Commission on Global Governance Official Webpage, “Our Global Neighbourhood”, <http://www.gdrc.org/u-gov/global-neighbourhood/> (Accessed: 05.01.2016).

within the United Nations and the idea was built with respect for each and every global citizen.⁴¹ With Tomiichi initiatives, human security has been officially pursuing as the “vital view” in Official Development Assistance and Ministry of Foreign Affairs since 1998 and also paved the way to prolong the concept beyond the national implementation in following years.

In the pursuit of Canada’s leadership, the Japanese government ratified the Ottawa Convention and in the same year Japanese policymakers prepared an intergovernmental conference aiming operational human security that centered on disarmament issues and nuclear tests in South Asia.⁴² As a result of this normative attempt, the “Tokyo Forum for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament” was founded. In the same vein, “International Symposiums on Human Security” and “Japan Platform” have been periodically gathering to combat humanitarian emergency issues by Japan’s leadership since 2000.⁴³ Furthermore, since Japan has been motivated to promote peace through non-aggressive options owing to its constitution and its applied institutional changes, in the following year of the Tokyo Forum, Japanese government has created “The United Nations Trust Fund for Human Security” with the purpose of upholding human security through empowering people and communities who are in endangered positions. Within this charter, the fund has been providing capital to wide-ranging projects in order to universalize the human security notion by cooperating with the UN and NGOs.⁴⁴

⁴¹ Bert Edström, *Japan and the Challenge of Human Security: the Founding of a New Policy 1995-2003*, Institute for Security and Development Policy Publishing, Stockholm, 2009, pp. 77- 239.

⁴² Christopher Hughes, *Japan’s Security Agenda: Military, Economic, and Environmental Dimensions*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 2004, p. 200.

⁴³ Japan Platform Official Webpage, “About”, <http://www.japanplatform.org/e/work/index.html> (Accessed: 05.01.2016). Japanese Foreign Ministry Official Webpage, “Chronology of activities related to Human Security by the Japanese Government”, http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/chronology.html (Accessed: 05.01.2016).

⁴⁴ Commission of Human Security Official Webpage, “Security centered on people-not states”, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/chs_

In this spirit, with the ingenuity of the Japanese government responding to the previous Secretary-General of the UN, Kofi Annan's request at the Millennium Summit, "the Commission on Human Security" was established in 2001 with its co-president Sadako Ogata and further assisted by "The Advisory Board on Human Security".⁴⁵ *Human Security Now*, which was the final report of the Commission on Human Security, defined human security as the vital freedom of individuals: freedom from fear and freedom from want. In this sense, human security and peace processes have been supported by the Japanese government with the normative remark since these are "twin concepts and as two sides of the same coin".⁴⁶

It is a fact that founding of the "Commission on Human Security" and the "Trust Fund for Human Security" under the aegis of the UN was an achievement of the Japanese government but it also rendered human security to be a functional concept in the global and multidimensional milieu. Within these normative frameworks, the establishments of both bodies were pioneering movements pursued determinately by Japan with the intent to universalize human security approach in the international political environment.⁴⁷

4. Different Contributions to Universalization of Human Security

21 years after the 1994 UNDP report, globalization has become an identical phenomenon with the pluralization in the global sphere, and this multiplicity has been providing flexibility to states in order to implement human security as a normative foreign policy initiative and extend its impact through supranational organizations rather than following traditional security comprehension. In this respect, Canada and Japan have represented reliable and multi-functional ways to the

final_report_-_english.pdf (Accessed: 05.01.2016).

⁴⁵ The UN Refugee Agency Official Webpage, "Donors", <http://www.unhcr.org/pages/4a2d01fa6.html> (Accessed: 05.01.2016).

⁴⁶ Malcolm McIntosh and Alan Hunter, *ibid*, p. 127.

⁴⁷ Japanese Foreign Ministry Official Webpage, "The Trust Fund for Human Security", http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/t_fund21.pdf (Accessed: 05.01.2016).

human security approach by their “broad” and “narrow” understandings of human security. On the one hand, Canada has adopted a “narrow” definition of human security, in which the concentration point was the “freedom from fear” concept. This meant that Canadian policy-makers intended to implement a limited “protection” program rather than an empowerment policy.⁴⁸ In this vein, the Canadian government has set human security as a guideway to its foreign policy, determined to become a flagship on human security as a leading voice on the global sphere by taking remarkable steps such as the Ottawa Treaty, the Human Security Network, and the creation of the ICC.

On the other hand, by pursuing a version of human security that diverged from Canadian practices, an opportunity was utilized by the Japanese government: exercising leadership in multiple fields. Under the Japanese “broad” understanding of human security, many bodies and forums were built such as the largest capital source with the UN, which is the United Nations Trust Fund for Human Security, Tokyo Forum for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament, and the Commission on Human Security, which have accomplished series of designated tasks and generated rewarding ideas on how to raise the human security approach universal in highly interconnected global affairs. To ensure these processes, Japan has been represented within these bodies, which proved that entities established by Japan’s endorsements provided chances to the foundering state in order to impulse its ideas at the center position.⁴⁹ In other words, instituting of such bodies helped Japanese government to pursue the normative human security policy and consolidate their thoughts as a prominent state.

In the light of these normative intuitionism paradigms to universalize human security, many scholars realistically put forward that functionality of the unique “narrow” Canadian and the “broad” Japanese agendas lie under the point that both states have grounded their human

⁴⁸ Tara McCormack, *ibid*, p. 101.

⁴⁹ Bert Edström, *ibid*, p. 239.

security approach predominantly on their standing external policies and pursuance of these outlines in time.⁵⁰ In this perspective, to holistically analyze two countries’ initiatives and contributions towards human security, following diagram can be beneficial:

	Canada	Japan
Foreign Policy Changes	Officially following physical means since 1999	Officially following a holistic approach since 1999
Internal Restructuring	Peace-Building Division Human-Security Division	Official Development Assistance
International Initiatives as Forums and Treaties	Ottawa Treaty (International Campaign to Ban Anti-Personnel Landmines) An Optional Protocol on Child Soldiers	Tokyo Forum for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament International Symposiums on Human Security Japan Platform
Leading Network Positions Operating in the UN	Mexican-inspired Group of Friends Swedish-led Carlsson Group Utstein Group Geneva Group	Friends of Human Security
Pioneering Initiatives in the UN	Working Group of Conventional Arms Treaty Conference of Disarmament	Commission on Human Security Trust Fund for Human Security Advisory Board of Human Security

Table 1. Canadian and Japanese Contributions to Universalization of Human Security

⁵⁰ David Bosold, “The Politics of Self-righteousness: Canada’s Foreign Policy and the Human Security Agenda”, *EISA*, http://www.eisa-net.org/bebruga/eisa/files/events/turin/bosold-bosold_sgir.pdf, (Accessed: 05.01.2016).

5. Conclusion

In the contemporary world, it is a shared opinion that globalization phenomenon poses a problem not only to social scientists but also others who are locals, since it is a notion that has become responsible for the radical changes in socio-political and economic conditions of our era. It is experienced especially in the fundamental area of discussion: the nexus between security and globalization.

On one side of the coin, developments towards a situation of globalization carry a potential to alter the state-centric position over the traditional security approaches. Therefore, the notion of security and its relations to changes in the structure of state-centric position is a crucial feature that has been included in globalization analyses. Furthermore, the unremitting widespread consideration of security, which has been, at its central position, a military concept, is one essential reason why the relations between globalization, security, and the state have been discussed so much. In this direction, human security approach for the normative expansion of the study of security beyond military force has been trying to emphasize on cases beyond the state-centric security notion. Security, in this sense, converts itself for the security of individuals; and not necessarily entirely about the states' security. It is also the circumstance that the security of citizens is closely linked with the state. In other words, the state becomes the instrument by which people pursue to attain sufficient amount of security against economic, political, environmental and societal threats. Such an indication about security is vital to examine the connection between globalization and security, because linking security directly with the security of citizens provides inclusive latitude for the extending normative human security agenda in a globalization era which also allows the possibility that globalization is altering the relationship between states and the security of the states' citizens. If globalization is focused from these lenses, it should be appreciated in for allowing transformation of states which provide institutionalized security not only to their citizens but also to the other individuals around the world as Canadian and Japanese human security examples demonstrated.

On the other side of the coin, Barkawi and Laffey argued that "security relations today are about the contradictions between old security

logics and new security problematics”.⁵¹ To get into this, it can be a decent rhetoric to reflect the issue on the human security approach that for 60 years, nuclear arms race have been boosting the traditional power-security orientation between states; however, after the collapse of USSR, the concept have been seeming to be obsolete merely because the central principle of the Cold War period, deterrence, has disappeared. Nuclear weapons expertise has become widespread and global superpowers could not control the monopoly any longer, which led to a decrease in a nuclear security dilemma. With the same logic, it can be argued that the contemporary global affairs have not reached a point in the human-centered security relations where the universal understanding of the human life is prioritized. Nevertheless, this neglected human security underscores extremely crucial global concerns from poverty to environmental degradation through the instrument of the ongoing globalization processes that undeniably broadened the scope of normative institutionalization for the human security agenda rather than emphasizing on purely pragmatic state security.

It has been a dominant idea in state-centric readings of political affairs and pluralist security insights in international relations that humans have been the unnoticed and “non-traditional” factors but have often been victims who exposed many dangers. Threatened by a range of these “traditional” violations, today’s “human” problems urgently required a dynamic framework of security analysis which catches up-to-date needs.

At this stage, there has been a search for normative institutionalization at the global level. Canada and Japan have taken up the humanitarian responsibility to encounter the challenges of human security in the contemporary world by creating various platforms to discuss and pioneering organizations to render human security functional. In many examples from founding the ICC to contrive the Trust Fund, both governments have been dedicated to raise the awareness of the

⁵¹ Tarak Barkawi and Mark Laffey, “The Postcolonial Moment in Security Studies”, *Review of International Studies*, Volume: 32, Number: 2, p. 329.

human security phenomenon as a new security agenda. Regardless of “narrow” or “broad” implementations, Canadian and Japanese governments have been affording to normatively institutionalize and universalize the human security concerns. Nevertheless, this new security outline has to raise attentions of more than these two states and need to be further institutionalized in internal and external agendas with the object of achieving global and holistic outlook of humans’ real needs in the new millennium, while it is still possible to preclude possible human security crises.

Özet

Değişen dünyada küreselleşme olgusu genellikle iletişim alanındaki gelişmelerle, ulaşım sürelerinin kısalmasıyla, birbirine bağımlı hâle gelen ekonomik ilişkilerle ve çeşitli alanlarda gerçekleşen sosyo-ekonomik ve kültürel faaliyetlerle ilişkilendirilme eğilimindedir. Bu görüşün yanı sıra, küreselleşme olgusu aynı zamanda dünya toplumlarının karşılaştığı güvenlik tehditlerinin de altını çizmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında küreselleşen dünyada narkotik probleminden banka hesaplarının çökertilmesine kadar birçok alana yayılmış güvenlik sorunlardan bahsetmek mümkündür. Bu sorunlar hem günümüz toplumları, hem de devletleri açısından riskler teşkil etmektedir. Bu risk algısı, uluslararası sistemde yeni güvenlik anlayışlarının doğmasının yolunu açmıştır. Üzerinde durulan yeni güvenlik anlayışları arasında “insan güvenliği” konsepti göze çarpmaktadır. Bu konsept SSCB’nin çöküşüne yakın bir dönemde, yoğun şekilde hissedilen küreselleşme ortamında geliştirilmiş ve güvenlik konseptlerinin merkezine “insan”ı yerleştiren bir bakış açısını temsil etmektedir. Özellikle SSCB’nin çöküşünden sonraki dönemde insan güvenliği konsepti, çok farklı alanlardaki eksikliklere dikkat çekmiş; bunu gerçekleştirirken de Eleştirel Güvenlik yaklaşımını ve Kopenhag Okulu’nu büyük ölçüde etkilemiştir. İnsan güvenliği ile koordineli şekilde gelişen bu ekoller güvenlik anlayışlarını askerî, mali, toplumsal güvenlik gibi farklı kategorilerde inceleme eğilimindedir; fakat insan güvenliği yaklaşımı bütün bu kategorilerle kesişmektedir. Bu açıdan bakıldığında, insan güvenliği yaklaşımı, küresel güvenlik ilişkilerine yeni bir soluk getirmiş;

güvenlik standartlarını “yeniden belirleme” noktasında normatif bir duruş sergilemiştir. Bu algıyı iki şekilde oluşturmuştur. Birincisi, geleneksel güvenlik anlayışına tek taraflı olduğu için karşı çıkmıştır. İkincisi, Kant’cı bir yaklaşımla insan odaklı küresel sistemi hedeflemiştir, çünkü güvenliğin merkezinde insanın olması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda düşünüldüğünde, insan güvenliği yaklaşımı, güvenlik anlayışlarını yeniden düşündürdüğü ve 20’nci yüzyıl ilişkilerini düzenlemek üzere inşa edilmiş geleneksel güvenlik algısını eleştirdiği için devrim niteliğindedir.

İnsan güvenliği yaklaşımının alanları çeşitli olmakla birlikte, genel anlamda mali güvenlik, çevresel güvenlik, fiziksel güvenlik, toplumsal güvenlik ve politik güvenlik alanlarına odaklanmaktadır. Bu kapsamlı algı güvenlik çalışmalarıyla ilgilenen akademisyenlerce farklı açılardan ele alınmıştır. Örneğin, King ve Murray insan güvenliğinin çeşitli alanlarda faaliyet göstermesinden kaynaklı olarak devlet-sivil toplum ilişkilerindeki güvenlik bağının gelişeceğine vurgu yapmıştır. Diğer yandan, Jolly ve Ray insan güvenliğinin Soğuk Savaş’ın göz ardı ettiği güvenlik konularının çözülmesindeki rolüne dikkat çekmiştir. McIntosh ve Hunter ise insan güvenliğinin devletler üstü örgütler ile devletler arasında koordinasyonu geliştireceğini düşünmüştür.

ABD, Fransa ve Büyük Britanya gibi ülkelerin politikacıları gelişen insan güvenliği yaklaşımını değerlendirilmek ihtiyacı duymamıştır. Ancak Kanada ve Japonya gibi bazı ülkeler insan güvenliğini kendi dış politikalarının parçası haline getirmiş; insan güvenliği konseptinin BM ve UCM gibi devletler üstü platformlarda kurumsallaşması için çaba harcamıştır.

Kanada’nın bu görüşü resmî olarak benimsemesi 1990’larda yaşanan insani krizler dönemine rastlamaktadır. 1990’lı yıllarda Balkanlar’da ve Sahra Altı Afrika’da yaşanan etnik kıyımlar ve akabinde gelişen yoğun göç dalgaları uluslararası medya organlarıncaya tüm dünyaya aktarılmıştır. Bu dönemde, zamanın Kanada Dışişleri Bakanı Axworthy, dünyada normatif bir girişimin olması gerektiği üzerinde durmuştur. İnsan hayatının ve güvenliğinin önemine dikkat çeken Axworthy, insanın fiziksel güvenliğinin odak noktası olmasını savunan “dar ölçekli” ve “fiziksel” insan güvenliğini savunmuştur. Bu bağlamda, Kanada

devleti kendi Dışişleri Bakanlığı çatısı altında “İnsan Güvenliği Ajandası” oluşturmuş; “Barış İnşası Departmanı” ve “İnsan Güvenliği Departmanı”nı hayata geçirmiştir. Bunların akabinde, Kanada, antipersonel mayınlarının yasaklanması odaklı Ottawa Anlaşması’nın yürürlüğe geçirilmesinde BM ile ortak hareket etmiştir. Aynı ölçüde önemli olarak Kanada devleti Roma Anlaşması’nın oluşturulmasına ön ayak olmuş, UCM’nin kurulmasında lider ülke konumunda hareket etmiştir.

Diğer yandan, Japonya ise insan güvenliğinin ilk örneklerini İkinci Dünya Savaşı akabinde yenilediği Japonya Anayasası’nda hayata geçirmiştir. İnsan güvenliği yaklaşımının şekillendiği 1990’lı yıllarda ise Japonya, Kanada’dan farklı olarak, “geniş” ve “kapsayıcı” insan güvenliğini savunmuştur. 1990’larda zamanın Japonya Dışişleri Bakanı Murayama Tomiichi tarafından resmileştirilen Japon insan güvenliği konsepti daha çok BM ile koordineli olarak yürütülmüştür. Bu bağlamda, Japon politika üreticileri Güney Asya’da nükleer denemelerin sonlandırılması için girişimlerde bulunmuş ve bunun neticesinde Tokyo Forumu kurulmuştur. Bunun yanı sıra, Japonya, BM çatısı altında en fazla finanse edilen komisyon olan BM İnsan Güvenliği Emanet Fonu’nu kurmuştur. Japonya’nın liderliğinde faaliyet gösteren bu fon, uluslararası insani kriz bölgelerindeki insan güvenliğini sağlama amacıyla 15 yıldan fazla süredir faaliyet göstermektedir.

Barkawi ve Laffey’in de vurguladığı üzere, şu bir gerçektir ki, günümüz güvenlik yaklaşımları eski güvenlik mantığının ve yeni güvenlik sorunlarının arasında kalmış karmaşık bir ilişkiyi yansıtmaktadır. 60 yıl boyunca güç ve güvenlik ilişkilerine hâkim olan nükleer silah teknolojisinin tekelliği sonlanmıştır, çünkü bu teknolojilerin zamanla öğrenilmesiyle caydırıcı güç olma özellikleri zayıflamıştır. Buna paralel olarak, insan güvenliği yaklaşımı günümüz küresel ilişkilerinde kendi “zirve noktası”na ulaşamamıştır, çünkü insan merkezli güvenlik henüz birçok devletin öncelik kapsamına girememektedir. Bununla beraber, günümüz insanların yaşadığı güvenlik sorunları geleneksel güvenlik tehditlerinden ziyade, geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinden kaynaklanmaktadır. Kanada ve Japonya bu noktada önemli inisiyatifler almış; “dar” ve “geniş” insan güvenliği yaklaşımına bakılmaksızın, uluslararası arenada “insan güvenliği” konseptinin kurumsallaştırılması

adına çaba göstermiştir. Fakat oluşacak insani kriz risklerini bertaraf etme noktasında insan güvenliğinin iki devletten daha fazlasınca desteklenmesi gerekmektedir.

Bibliography

Books

COCHRAN, Moffett, *Normative Theory in International Relations a Pragmatic Approach*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 15.

EDSTRÖM, Bert, *Japan and the Challenge of Human Security: the Founding of a New Policy 1995-2003*, Institute for Security and Development Policy Publishing, Stockholm, 2009, pp. 77- 239.

FRANTZEN, Henning, *NATO and Peace Support operations, 1991-1999: Policies and Doctrines*, Frank Cass Publishing, London, 2005, pp. 142-143.

HUGHES, Christopher, *Japan's Security Agenda: Military, Economic, and Environmental Dimensions*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 2004, p. 200.

JOLLY, Richard and Deepayan, Ray, *National Human Development Reports and the Human Security Framework: A Review of Analysis and Experience*, Institute of Development Studies Publishing, Brighton, 2006, pp. 13-14.

LECHNER, Frank and Boli, John, *The Globalization Reader*, Wiley Blackwell Publishing, West Sussex, 2015, p. 229.

MABEE, Bryan, *The Globalization of Security: State Power, Security Provision and Legitimacy*, Palgrave Macmillan Publishing, Basingstoke, 2009, p. 3.

MACFARLANE, Neil and Khong, Yuen, *Human Security and the UN: A Critical History*, Indiana University Press, Indianapolis, 2006, p. 229.

MCINTOSH, Malcolm and Hunter, Alan *New Perspectives on Human Security*, Greenleaf Publishing, Sheffield, 2010, pp. 4-127.

MCLUHAN, Marshall and Fiore, Quentin, *War and Peace in the Global Village*, McGraw-Hill Publishing, New York, 1968, pp. 50-87.
SCHABAS, William, *An Introduction to the International Criminal Court Cambridge*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 18–19.

SCHIFF, Benjamin, *Building the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 105.

SCHOLTE, Jan, *Globalization: a Critical Introduction*, Palgrave Macmillan Publishing, New York, 2005, pp. 82-84.

Articles in Books

CHANDLER, David and Hynek, Nik, “Rethinking Global Discourses of Security” David Chandler and Nik Hynek, (ed.), *Critical Perspectives on Human security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations*, Routledge Publishing, London, 2011, pp. 114-123.

DUNNE, Tim and Wheeler, Nicholas, “We the Peoples: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practice”, David Chandler and Nik Hynek, (ed.), *Critical Perspectives on Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations*. Routledge Publishing, London, 2011, p. 24.

MCCORMACK, Tara, “The Limits to Emancipation in the Human Security Framework”, David Chandler and Nik Hynek, (ed.), *Critical Perspectives on Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations*, Routledge Publishing, London, 2011, p. 101.

Articles in Journals

AXWORTHY, Lloyd “Canada and Human Security: The Need for Leadership”, *International Journal*, Volume: 52, Number: 2, pp. 183-196.

BAKAN, Ayşe, “Normative Theory in IR: Frost’s Constitutive Approach”, *Ankara University Social Science Journal*, Volume: 63, Number: 1, p. 7.

BARKAWI, Tarak and Laffey, Mark, “The Postcolonial Moment in Security Studies”, *Review of International Studies*, Volume: 32, Number: 2, p. 329.

BELLAMY, Alex and McDonald, Matt, “‘The Utility of Human Security’: Which Humans? What Security? A Reply to Thomas and Tow”, *Security Dialogue*, Volume: 33, Number: 3, p. 373.

CANADIAN Department of Foreign Affairs and International Trade, “Human Security: Safety for People in a Changing World”, 1999, p. 5.

CASSEL, Douglass, “The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed but Essential First Step”, *Brown Journal of World Affairs*, Volume: 41, Number: 4, p. 5.

EWAN, Pauline, “Deepening the Human Security Debate: Beyond the Politics of Conceptual Clarification”, *Politics*: Volume: 25, Number: 3, pp. 182-189.

PARIS, Roland, “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?”, *International Security*, Volume: 26, Number: 2, pp. 87-102.

KING, Gray and Murray, Christopher, “Rethinking Human Security”, *Political Science Quarterly*, Volume: 116, Number: 4, p. 585.

SUHRKE, Astri “Human Security ad Interest of the State” *Security Dialogue*, Volume: 30, Number, 3, pp. 265-276.

THOMAS, Nicholas and Tow, William, “The Utility of Human Security”, *Security Dialogue*, Volume: 33, Number: 2, p. 177.

Articles in Academic Websites

BEARDSWORTH, Richard, “Assessing Cosmopolitan Theory in World Politics”, *E-IR*, 2012, p.1, <http://www.e-ir.info/2012/05/27/assessing-cosmopolitan-theory-in-world-politics>. (Accessed: 05.01.2016).

BOSOLD, David, “The Politics of Self-righteousness: Canada’s Foreign Policy and the Human Security Agenda”, *EISA*, http://www.eisa-net.org/bebruga/eisa/files/events/turin/bosold-bosold_sgir.pdf, (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “Canada and the International Criminal Court”, <http://www.international.gc.ca/court-court/index.aspx?lang=eng> (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “Canadian Policy Positions”, 2012, http://www.canadainternational.gc.ca/prmnymponu/canada_uncanada_onu/positions-orientations/un_reform-reforme_onu.aspx?lang=eng (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “Canada World View Report”, http://publications.gc.ca/collections/collection_2011/aecic-faitc/e12-15-1999-4-1eng.pdf (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “A New Concept: Security for People”, http://www.hegoa.ehu.es/dossierra/seguridad/freedom_from_fear_canada_s_foreign_policy_for_human_security.pdf (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Foreign Ministry Official Webpage, “Non-Proliferation, Arms Control and Disarmament”, http://www.canadainternational.gc.ca/prmny-mponu/canada_uncanada_onu/positions-orientations/peace-paix/disarmament-desarmement.aspx?lang=eng (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Landmine Foundation, “The Canadian Landmine Foundation: A History”, <http://canadianlandmine.org/the-foundation/history> (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Parliament Official Webpage, “The International Criminal Court: History and Role”, <http://www.parl.gc.ca/content/lop/researchpublications/prb0211-e.htm#fn53> (Accessed: 05.01.2016).

Canadian Peace-building Coordinating Committee, “Canada and the Pursuit of Peace”, <http://www.parl.gc.ca/Content/HOC/Committee/381/FAAE/Evidence/EV2124690/FAAE73/Eng/Canadian%20Peacebuilding%20Coordinating%20Committee.pdf> (Accessed: 05.01.2016).

Commission of Human Security Official Webpage, “Security centered on people-not states”, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/chs_final_report_-_english.pdf (Accessed: 05.01.2016).

Handicap International, “Ottawa Treaty: Landmines are not a Problem of the Past”, <http://handicap-international.ca/en/ottawa-treaty-landmines-are-not-a-problem-of-the-past> (Accessed: 05.01.2016).

Japan Platform Official Webpage, “About”, <http://www.japanplatform.org/e/work/index.html> (Accessed: 05.01.2016).

Japanese Foreign Ministry Official Webpage, “Chronology of activities related to Human Security by the Japanese Government”, http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/chronology.html (Accessed: 05.01.2016).

Japanese Foreign Ministry Official Webpage, “The Trust Fund for Human Security”, http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/t_fund21.pdf (Accessed: 05.01.2016).

Japanese Government Official Webpage, “The Constitution of Japan”, http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (Accessed: 05.01.2016).

International Committee of the Red Cross, “Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict to the Convention on the Rights of the Child”, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jqe.htm> (Accessed: 05.01.2016).

Permanent Mission of Canada to the United States, “Non-Proliferation, Arms Control and Disarmament”, http://www.canadainternational.gc.ca/prmny-mponu/canada_un-canada_onu/positions-orientations/peace-paix/disarmament-desarmement.aspx?lang=eng (Accessed: 05.01.2016).

The Canadian Peace-building Network, “Canada & UN Peacekeeping”, <http://www.peacebuild.ca/documents/CanadaUNPKOE.pdf> (Accessed: 05.01.2016).

The Commission on Global Governance Official Webpage, “Our Global Neighbourhood”, <http://www.gdrc.org/u-gov/global-neighbourhood/> (Accessed: 05.01.2016).

The Humanitarian Practice Network, “Canada’s Human Security Agenda”, <http://odihpn.org/magazine/canada%C2%92s-human-security-agenda/> (Accessed: 05.01.2016).

The UN Refugee Agency Official Webpage, “Donors”, <http://www.unhcr.org/pages/4a2d01fa6.html> (Accessed: 05.01.2016).

United Nations Development Programme Report, Oxford University Press, New York, 1994, p. 3.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu-İran İlişkileri

Russian Federation–Iran Relations in the Post-Cold War Era

Emel KAHRAMAN*

Öz

Bu makalenin amacı Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu (RF) ile İran arasındaki ilişkileri özellikle askerî, güvenlik, ekonomi ve enerji boyutları temelinde ele almaktır. Makalede öncelikle iki ülke arasındaki güvenlik ilişkileri tarihsel olarak ele alınmış ve bu başlık altında askerî ilişkilere kısaca değinilmiştir. Özellikle 2012 yılından sonra dünya gündemini meşgul eden/etmeye devam eden Suriye meselesi ile iki ülke ilişkilerinin daha da kuvvetlendiği vurgulanarak bunun sebepleri ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Ekonomi ve enerji alanında gelişime açık olan ilişkilerdeki temel çatışma noktalarının ise Hazar'ın Statüsü konusu ve Avrupa, Türkiye ve Balkanlar gibi pazarlarda başat enerji tedarikçisi olma talebi olduğu belirtilmiştir. İran'ın nükleer çalışmalarında büyük katkısı olan RF'nin İran ile 2015 Temmuz'unda imzalanan ve nükleer sorunu diplomatik yollarla çözme yolunu açan anlaşma sonrasında hem kazanımları olacağı, hem de endişe duyduğu noktalar olduğu vurgulanmıştır. Makalede son olarak Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) kapsamında iki ülke ilişkileri ele alınmıştır. Sonuç olarak, makale RF ve İran'ın buldukları bölgede çatışan çıkarlara sahip olmalarına rağmen ortak işbirliği konularında

29

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 12

Sayı: 24

* Uzman, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ofisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler A.B.D. Doktora Öğrencisi,
e-posta: ekahraman@akdeniz.edu.tr.

yakınlaşmalarını sürdüreceklere tezini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Rusya Federasyonu (RF), İran, İran Nükleer Çalışmaları, Hazar'ın Statüsü, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ).*

Abstract

The purpose of this article is to analyze the relations between Russian Federation (RF) and Iran in the Post-Cold War Era in terms of military, security, economic and energy aspects. Firstly, security relations between the two countries are described historically and military relations are discussed briefly. By emphasizing that the relations between two countries were further strengthened due to the Syrian issue which has occupied and will continue to occupy the world agenda especially after 2012, the reasons of this issue are studied in detail. It is stated that the fundamental conflict points are the status of the Caspian Sea and demand of the dominant energy supplier in markets such as Europe, Turkey, and Balkans within the scope of the relations which are open for improvement in the field of economy and energy. It is also emphasized that the RF, which has great contributions to the Iran's nuclear work, will have benefits but also have some points of concern after the agreement solving the Iran nuclear issue diplomatically, signed in July 2015. Finally, the relations between RF and Iran within the scope of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) are discussed. As a consequent, this article claims that the RF and Iran will continue to approach each other in mutual cooperation areas, despite having conflicting interests in the region.

Keywords: *Russian Federation (RF), Iran, Iran Nuclear Issue, Status of the Caspian Sea, Shanghai Cooperation Organization (SCO).*

1. Giriş

Rusya Federasyonu (RF) açısından, İran, bölgesel politikalar şekillendirilirken her dönem stratejik bir ülke olmuştur. Tarihsel olarak RF-İran ilişkilerinde çoğunlukla rekabet olsa da, özellikle Soğuk Savaş Sonrası dönemde RF'nin yeni politik tanımlamaları, İran'ın ABD ve Batı tarafından yalnızlaştırma politikaları, iki ülke arasındaki coğrafi

yakınlık ve ortak bölgesel çıkarların da etkisiyle, RF ve İran, bölgesel ve nükleer enerjiyle ilgili konularda bir araya gelebilmiştir.¹ Soğuk Savaş sonrası dönemde, İran, RF'nin Orta Asya'ya yönelik politikalarında belirleyici bir rol oynamıştır. İran ise, aynı dönemde çoğu kez “güvenlik kaygıları” nedeniyle RF ile yakınlaşma içerisine girmiştir.

Putin'in 2000'li yıllarda RF'nin uluslararası sistemde daha sözü geçen büyük ülke konumunu tekrar yakalaması için geliştirdiği stratejiyle birlikte, RF'nin İran ile temasları daha da artmıştır. Bahsi geçen dönemde nükleer çalışmaları nedeniyle ABD ve Batılı ülkeler tarafından ekonomik ve siyasi yaptırımlarla karşılaşan İran için de, RF, bölge ve dünya politikalarında iş birliği yapabileceği yegane ülke olarak ortaya çıkmıştır. Yine bu iş birliği alanlarındaki iletişim kuvvetlenirken Suriye meselesiyle birlikte ikili ilişkiler “stratejik ortaklık” düzeyine çıkmıştır. İki ülkenin küresel düzeyde Avrupa, Türkiye ve Balkanlar gibi pazarlarda başat enerji tedarikçisi olma talepleri ve Hazar'ın Statüsü konusu ise çatışma alanlarını oluşturmaktadır ve oluşturmaya devam edecektir.

Bu çerçevede, çalışmaya temel olması amacıyla ilk başlık altında, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik bağlamında RF-İran ilişkileri ele alınacaktır. İkinci başlıkta, özellikle 2000'li yıllarla birlikte iki ülke ilişkileri açısından belirleyici rol sahibi olan ve ilişkilerin geleceğinde de büyük rol oynayacak olan ekonomi ve enerji bağlamında iki ülke arasındaki ilişkiler anlatılmaya çalışılacaktır. Bir sonraki başlık altında, Hazar'ın Statüsü konusu iki ülke arasında gelecekte de en önemli çatışma alanı olarak ortaya konulacaktır. Dördüncü başlık altında, RF'nin İran nükleer çalışmalarına verdiği destek ayrıntısıyla anlatılacak; beşinci ve son başlık altında ise, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) kapsamında iki ülke ilişkileri ele alınacaktır.

¹ Bijan Khajepour, “Iran Opens New Chapter in Relations with Russia,” <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/02/iran-russia-relations-new-chapter.html##ixzz3TzjtNct4> (Erişim tarihi: 10 Mart 2015).

2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Güvenlik Bağlamında Rusya Federasyonu-İran İlişkileri

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Yeltsin'in iktidarı döneminde Rus dış politikasını etkileyen iki önemli unsur ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, Batıcı yaklaşım; ikincisi ise, Avrasyacılık olmuştur. Avrasyacılık anlayışına göre RF'nin yeni hayat alanı Avrasya olmalıdır. Bu görüşe göre, toprak bütünlüğü her şeyden önemlidir.² Rus dış politikasında bu görüş hâkim olsa da, RF'nin 1990-2000 yılları arasında Soğuk Savaş dönemi boyunca çekim alanı altında tuttuğu Avrasya'daki hâkimiyetini kaybetmesi ve iç politikaya odaklanması, dış politikada etken bir rol oynayamamasına yol açmış; bu da ABD'nin dünya jeopolitiğinde hareket serbestisini fazlasıyla arttırmasına ve küresel imparatorluk olma yolunda ilerlemesine neden olmuştur.³

ABD'nin küresel bir güç olarak ortaya çıkması ve Avrasya bölgesine ilgisini arttırması, RF'yi olduğu kadar, İran ve Çin gibi bölge devletlerini de rahatsız etmiştir. Bu nedenle, RF, 1990 sonrasında İran ile olan ilişkilerini genellikle güvenlik perspektifinde geliştirmiştir. Her iki ülkenin uluslararası sistemin yakın ve orta vadeli geleceğiyle ilgili temel amacı, ABD'nin kendi hegemonyasında kurmak istediği tek kutuplu uluslararası sistemin oluşumunu engellemek ve bunun yerine çok kutuplu bir sistemin kurulmasına çalışmak olmuştur. RF için bu temel stratejik amacın gerçekleştirilmesinde İran özel bir önem taşımıştır. 2000'li yıllarda Putin'le birlikte yeni bir stratejik gelişim çizgisi yakalayan RF'nin "büyük stratejisi" (*grand strategy*) üç ana boyuttan oluşmuştur: Birincisi, modern uluslararası sistemde güçlü ve büyük devlet konumuna yükselmek ve geçmiş gücüne ulaşmak için ekonomik, politik, askerî ve ideolojik dönüşümleri gerçekleştirmek; ikincisi, zamanından

² Sevim Şeker, "Rusya Federasyonu Orta Asya ve Güney Kafkasya Siyaseti (1991-2010)", Necati İyikan (ed.) , *Orta Asya- Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2003*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011, s. 565.

³ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi mi?'" , *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16. Aralık 2012, s. 61.

önce, yani kendi ekonomik, politik, askerî ve ideolojik dönüşümünü yapmadan ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmemek; üçüncüsü ise, bu süre zarfında ABD'nin uluslararası sistemde kendi egemenliğini tam manasıyla oluşturmasını engellemek ve bu çerçevede çok kutuplu sistemin kurulmasına yardımcı olan süreçlerin gelişimini hızlandırmaktır. RF için, İran, bu büyük stratejinin üçüncü ayağındaki en önemli ülkelerin başında gelmiştir.⁴

Aleksandr Dugin'e göre, İran, RF için Avrasyacılık yaklaşımında önemli bir bölgesel güçtür. Moskova açısından, Avrasya'nın güney istikametinde stratejik, ideolojik ve kültürel açılardan anti-Amerikancı bir eğilim oluşması kıtasal ittifak oluşumlarını sağlayabilecektir. İran'ın jeopolitik konumunun avantajları RF'nin lehine kullanılabilir. Muhtemel bir Moskova-Tahran ekseninin oluşması, RF'nin yüzyıllardır stratejik hedefi olan sıcak denizlere çıkışa imkân verebilecektir. Moskova-Tahran eksenini Avrasya jeopolitik projesinin esasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, İran kıyılarının güvende olması, ABD'nin Avrasya hâkimiyetini engelleyebilecektir. Diğer taraftan, Dugin, İran'ın kesinlikle Orta Asya'da ve bölgede hâkim güç konumuna dönüşmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁵

İki ülke arasında esas itibariyle Gorbaçov döneminin son zamanlarında gelişmeye başlayan yakınlaşma, 1989 yılında İran Cumhurbaşkanı Rafsancani'nin Moskova ziyareti esnasında imzalanan ve askerî iş birliğini de içeren bir dizi anlaşmayla askerî nitelik kazanmıştır. İran'ın RF ile olan askerî ilişkileri özellikle 1990-1991 Körfez Savaşı sonrası artmış ve bu tarihten sonra ABD'nin bölgedeki askerî varlığını artırması ve Suudi Arabistan gibi müttefiklerine de büyük askerî destek sağlaması, İran'ın güvenlik anlamında RF ile daha da yakınlaşmasına

⁴ Nazım Cafersoy, "Rusya-İran İlişkilerinde Stratejik Boyut", <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/64-turkce-makale/3526-rusya-iran-iliskilerinde-stratejik-boyut.html> (Erişim tarihi: 27 Mart 2015).

⁵ Aleksander Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, 2. Baskı, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s. 73-80.

sebebi olmuştur. 1990-1991 yıllarında İran'ın RF askerî teknolojisine olan bağımlılığı artmıştır.⁶

Gerçekten de Şah döneminde ABD'yle iyi ilişkiler içinde olan İran, İslam Devrimi ve Rehine Krizi ardından ABD ve diğer Batılı devletler tarafından dışlanmış ve yalnız bırakılmıştır. Bunun yanında, Humeyni'nin silah siparişlerini iptal etmesiyle silah ve askerî donanım bakımından bu ülkelere bağımlı olan İran'ın askerî gücü zayıflamıştır. Bundan sonra, İran, askerî malzeme alışverişlerini RF, Çin ve Kuzey Kore gibi ülkelerle yapmak zorunda kalmıştır. Bu ülkeler içerisinde ise, RF, İran'ın silah ticareti için en çok başvurduğu ülke olmuştur.⁷

1980'li yılların sonundan 2000'li yılların başına kadar, RF'nin İran'a yapmış olduğu silah ve askerî malzeme satışı 2,5 milyar doları aşmıştır. 1991-2002 yılları arasında, İran RF'den 3,6 milyar dolarlık silah ve askerî malzeme alımı gerçekleştirmiştir. Bu, İran'ın söz konusu dönemde yaptığı alımların %54'ünü oluşturmuştur.⁸

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) 2014 yılında yayınladığı rapora göre, RF, 2010-2014 yılları arasında %27 pazar payı ile dünyada ABD'den sonra en çok silah ihraç eden ikinci ülke konumundadır.⁹ 1992-2009 yılları arasında Rus silahlarını en fazla ithal eden ülkeler sıralamasında ise İran 3,38 milyar dolar ile dördüncü sırada yer almıştır.¹⁰

⁶ İlyas Kamalov, "Rusya'nın Orta Doğu Politikası", *ORSAM Rapor No: 125*, The Black Sea International Rapor No: 23, Temmuz 2012, s. 8.

⁷ Emel Kahraman, "2000'li yıllarda Türk-İran İlişkilerini Etkileyen Faktörler", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2013, s. 32, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁸ "Rusya Federasyonu-İran Askeri-Teknik İlişkileri", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/213/rusya_federasyonu-iran_askeri-teknik_iliskileri (Erişim Tarihi: 26 Mart 2015).

⁹ SIPRI Yearbook 2014, *Armaments, Disarmament and International Security Report*, <http://www.sipri.org/yearbook/2014/05> (Erişim Tarihi: 26 Mart 2015).

¹⁰ İlyas Kamalov, "Orta Doğu Silah Pazarı'nda Rusya'nın Payı", <http://ilyaskemaloglu.com/guncel-detay.aspx?d=72> (Erişim Tarihi: 24 Mart 2015).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, RF için, Orta Asya’da kaybettiği üstünlüğü geri kazanma çabalarında da İran çok stratejik bir yere sahip olmuştur. RF açısından İran’ın Körfez bölgesindeki stratejik konumu, ticaret ortağı olarak önemi, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine olan ilgisi ve yakınlığı önemli bir unsur olmuştur. Bütün bunların yanında, İran’dan devrim ihracı endişesi, enerji kaynaklarında İran’ın RF’ye bir alternatif oluşturması da RF’nin temel endişesi olmuştur. İran açısından da, RF, bölgede ABD ambargolarına karşı diplomatik bir silah ve denge unsuru olarak algılanmıştır. Kısacası bu dönemde RF sahip olduğu askerî ve nükleer teknolojiyi İran’a satarak kazanç elde etmeyi hedeflemiş; İran da kendi güvenliğini sağlamak adına bir denge unsuru olarak RF’ye yaklaşmıştır. Öte yandan, 1990–1992 yılları arasında RF, Orta Asya’da yükselen İslami hareketler nedeniyle radikal İslam’ın kendi ülkesi içindeki terörist hareketleri ateşleyeceği düşüncesiyle, İran’a karşı ABD’nin yanında bir siyaset geliştirmiştir. Ancak bu yaklaşım fazla uzun sürmemiş ve RF, Tahran ile stratejik ilişkiler geliştirerek bu radikalleşmeyi engelleme stratejisini benimsemiştir. RF, 1993 yılından itibaren İran’ın silah taleplerini, Tahran’ın Kafkaslardaki İslami hareketleri desteklemesini önlemek adına kullanmaya başlamıştır.¹¹

SSCB’nin yıkılmasından sonra, RF’nin güney sınırlarında altısı Müslüman olmak üzere birçok yeni devletin ortaya çıkması, bölgede İslamiyet’in yeniden canlanmasına neden olmuştur. Bu nedenle başta İran olmak üzere Orta Doğu’daki radikal İslamcıların bu bölgeye akın edeceğinden korkan Moskova, Orta Doğu politikasında İran’a öncelik tanımıştır.¹²

Her iki ülkenin Orta Asya bölgesindeki çıkar tanımlamaları birbirine yakındır. Bunun altında yatan nedenlerden biri, bölgede Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanarak RF ve İran’ın güvenlik dengesini değişime zorlaması olmuştur. Orta Asya’da çoğunlukla

¹¹ Gonca Oğuz Gök, “İran’ın Bölgesel Politikası ve Türk-İran İlişkileri”, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Gebze, 2000, s. 104, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹² Kamalov, a.g.m., s. 7.

Türklerin yaşaması, İran siyasal literatüründe “Türk Cephesi” kavramını ortaya çıkarmıştır. Kendi sınırları içinde önemli oranda Türk barındıran RF ve İran, söz konusu durumu potansiyel bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Bu çerçevede, her iki ülke bölgede ABD ve Türkiye’nin etkinliğini kırmak istemiş ve Ermenistan ile iyi ilişki geliştirmiştir.¹³

İran, SSCB’nin yıkılması sonrasında, bölgede yeni oluşan Türk Cumhuriyetleri ile ilişki geliştirebilmek adına kültürel bağları bir araç olarak kullanmamış; bağımsızlığın ilk yıllarında pasif bir politika izlemeyi tercih etmiş/mecburiyetinde kalmıştır. Ancak daha sonra bölgesel bir güç olarak üstünlük kurma arayışına gitmiştir. İran, bu dönemde bölge ülkelerine yönelik olarak rejim ihraç etme politikasından ziyade kendi rejimini ve güvenliğini koruma politikası izlemiştir. Özellikle %20 oranında Azeri nüfusa sahip olması, Azerbaycan’a yönelik politikalarında hassas dengeler gözetmesine neden olmuştur. İran’ın izlemiş olduğu denge politikası, Karabağ sorununda da kendini göstermiştir. İran savaş esnasında aynı dini ve mezhebi paylaştığı Azerbaycan’a değil, Ermenistan’a destek vermiştir.¹⁴ İran’ın Türk Cumhuriyetlerine karşı bahsedilen politik ilgisizliği, RF ile ilişkilerin iyileşmesi anlamında da uygun bir zemin yaratmıştır.

Güvenlik bağlamında iki ülkeyi yakınlaştıran son ortak nokta ise, Arap Baharı’nın son uzantısı olarak 2012 yılı sonrasında dünya gündemine oturan Suriye meselesi olmuştur. SSCB-Suriye ilişkileri 1 Şubat 1946’da imzalanan gizli bir anlaşma ile başlamış; ardından 1 Nisan 1950’de imzalanan saldırmazlık paktyla ilişkiler ileri bir boyuta taşınmıştır. İdeolojik olarak Pan-Arabizm ve Sosyalizm’e dayanan Baas Partisi’nin komünizme sıcak bakması ve propaganda aracı olarak antiemperyalizmi seçmesi, Suriye’nin SSCB yanında hareket etmesine neden olmuştur. Orta Doğu’da İsrail’in kendisine müttefik olarak ABD’yi seçmesi,

¹³ Arif Keskin, “İran-Rusya İlişkileri Nereye?”, http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=201 (Erişim Tarihi: 27 Mart 2015).

¹⁴ Emrah Kaya, “İran İslam Cumhuriyeti-Çin Halk Cumhuriyeti Orta Asya ve Güney Kafkasya Siyaseti (1991-2010)”, Necati İyikan (ed.) , *Orta Asya- Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2003*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011, s. 622-623.

SSCB'nin Suriye ve Mısır'dan yana tutum belirlemesine yol açmıştır. Suriye Komünist Partisi'nin oldukça güçlü olması ve Suriye'nin sahip olduğu jeostratejik konum da SSCB için yine oldukça büyük önem arz etmiştir. Soğuk Savaş boyunca stratejik ortaklık seviyesinde değerlendirilebilen iki ülke ilişkileri, Soğuk Savaş Sonrası dönemde büyük yara almış; ancak 24 Ocak 2005 tarihinde Başer Esad'ın Rusya'ya yapmış olduğu ziyaret sonrasında düzelmeye başlamıştır.¹⁵

SSCB ile Suriye ilişkilerinin başlaması, Moskova'ya Orta Doğu, Arap dünyası ve Doğu Akdeniz'e uzanan kapıları açmıştır. Bu durumun Moskova'ya jeopolitik kazanımları olduğu gibi, sosyalizmin Orta Doğu coğrafyasına yayılması gibi ideolojik katkıları da beraberinde getireceği beklentisini ortaya çıkarmıştır.¹⁶

Moskova, geçmişte birçok kez Birleşmiş Milletler'de (BM) Suriye'ye karşı yaptırım kararlarında hayır oyu vererek bu ülkeye karşı yaptırımları engellemiştir. 2005-2010 yılları arasında, Moskova, Suriye'ye 2,5-3 milyar dolar değerinde silah ihraç etmiştir. 2000'li yıllarla birlikte, iki ülkenin enerji konusundaki iş birliği de artmıştır. 2005 yılında, Suriye ile RF; Ürdün, Mısır ve Suriye'yi enerji alanında birbirine bağlayacak doğalgaz boru hattının Suriye'deki uzantısının Ruslar tarafından inşa edilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır. RF, Suriye'deki nüfuzunu yitirmeyi ve yukarıda bahsi geçen milyarlarca dolar değerindeki yeni projelerini kaybetmeyi istememektedir. Suriye'de yönetim değişimi, RF'nin bu ülkedeki ve genel olarak bölgedeki bütün varlığını tehdit etmektedir.¹⁷

Mustafa Öztürk'ün de ifade ettiği gibi Moskova'nın stratejik, ekonomik, diplomatik ve sosyo-kültürel açıdan derin ilişkileri olan Esad

¹⁵ Bilal Karabulut, "Karadeniz'den Orta Doğu'ya Uzanan Bir Dış Politika Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 15, Güz 2007, s. 68-82.

¹⁶ Mustafa Öztürk, "SSCB'den RF'ye Moskova'nın Şam Politikası" *V. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı, Bildiriler, 11-12 Aralık 2013*, Uludağ Üniversitesi Mete Cengiz Kültür Merkezi, Bursa, Türkiye s. 616.

¹⁷ Kamalov, a.g.m., s. 13-15.

yönetiminin arkasında Çin, İran ve Hindistan gibi ülkelerle durmasının altında yatan nedenler çok boyutlu değerlendirilmelidir:

“RF son zamanlarda Orta Doğu ve Akdeniz’de aktif politikalar uygulamaktadır. Akdeniz’in güvenliği ve ticaretinde stratejik konumuyla ön plana çıkan Suriye ve onun Moskova yanlısı politikalar güden Esad yönetimi, Kremlin için ayrılmaz bir bütün olarak görülmektedir. Suriye’de iktidarın Moskova yanlısı olmaktan çıkması demek, Rusya’nın Orta Doğu politikasından ayrılması anlamına geldiği gibi; şayet Güney Kıbrıs’ta Tartus’a benzer bir üs bulamaması durumunda, Akdeniz’den de çekiliş anlamına gelir. Bunun gayet farkında olan ve bu yönde siyasi ve askerî bir politikayı BM kurallarına uygun bir hukukla kararlılıkla, ancak yeri geldiği zaman sert, yeri geldiği zaman da gerilen ortamı yumuşatıcı ve Esad yönetimine zaman kazandırıcı kritik hamleler yaptığı artık gün yüzüne çıkmıştır. Rus Dışişleri Bakanlığının son üç yıldır mesaisini Arap Baharı özellikle de Suriye üzerine yoğunlaştırmasındaki başka nedenlere baktığımızda; Suriye’de Irak benzeri ortaya çıkabilecek bir el-Kaide ya da radikal Vahhabi yapılanmasının Rusya’nın sahip olduğu 20 milyon Müslüman vatandaşına özellikle Kuzey Kafkasya gibi yumuşak karın bölgelerinde Moskova’yı rahatsız edecek fikir ve eylem olarak yansıma korkusu da bulunmaktadır. Ayrıca, Esad yönetimin borcu olan 30 milyar doları onunla birlikte bir çırpıda kaybetmek istememektedir. Yine Rusya 19. asırdan bu yana ortaya koymaya çalıştığı prestijini, Batı’yla olan belli alanlardaki rekabetini ve özellikle NATO karşısındaki gücünü Suriye konusu ile zedelemekten kaçınmaktadır.”¹⁸

Görüldüğü üzere, RF, uluslararası arenada Beşar Esad’a destek vererek, ABD’nin Orta Doğu’da tek egemen güç olarak yer almasını önlemeyi amaçlamaktadır. SSCB’nin yıkılması sonrasında, RF kendi iç

¹⁸ Öztürk, a.g.m., s. 626-627.

meseleleri ile meşgul olmuş; bu durum ABD'nin Orta Doğu'ya tek yönlü müdahaleleri için zemin hazırlamıştır. RF, önce 2001 Afganistan ve sonra 2003 Irak Müdahalesi ile Orta Doğu'daki hâkimiyet faaliyetlerini artıran ABD'den büyük rahatsızlık duymaktadır. Aynı rahatsızlık İran tarafından da hissedilmektedir ve İran, Suriye ile bölge ülkeleri içinde en yakın ilişkilere sahip ülke olarak ön plana çıkmaktadır.

İran-Suriye ilişkilerinin asıl gelişimi, İran Devrimi sonrası dönemde olmuştur. Devrim sonrasında, İslamcı İran ile sosyalist-milliyetçi Baas rejimi arasında ortaya çıkan yakınlaşmada ortak çıkarlardan ziyade ortak dış tehditler rol oynamıştır. Bu konuda, özellikle iki ülkenin de rakibi sayılan Irak ve İsrail'den, 1990'lı yıllarda İsrail'le yaptığı askerî ve siyasi iş birliği nedeniyle Türkiye'den ve bölgede konuşlanan ABD'den algılanan tehditler etkili olmuştur. Filistin sorunu, Lübnan'da faaliyette bulunan İslami örgütler konusu da iki ülkenin iş birliğine yardımcı olmuştur. Devrimden sonra İran-Suriye ilişkileri gittikçe gelişmiş ve zamanla stratejik iş birliği düzeyine ulaşmıştır. Hafız Esad yönetimi, laik konumuna ve Baas ideolojisine rağmen, diğer Arap ülkelerinin aksine, Irak ile savaşında İran'ın yanında yer almıştır.¹⁹

Suriye'deki olaylar konusunda İran, bu ülkeye yönelik “uluslararası bir komplonun” uygulamaya konulduğunu ileri sürmüştür. İran'daki resmî söyleme göre, bölgede yaşananlar İslami bir uyanıştır ve özü itibarıyla Batı yanlısı laik diktatörlükleri hedef almıştır. Bununla birlikte İran, Suriye örneğinde olduğu gibi, gerektiğinde bu duruşla çelişmeyi göze almaktadır.²⁰

¹⁹ İki ülke arasındaki ilişkiler 1990'lı yıllarda da gelişerek sürmüştür. Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile İran arasındaki tartışmalı üç ada hususunda Arap tezini savunmasına rağmen, neredeyse diğer tüm bölgesel politikalarda İran ile ortak bir çizgi benimsemeye başlamıştır. Bu dönemde artan petrol fiyatlarının da etkisiyle zenginleşmeye başlayan İran, Suriye'de çeşitli ekonomik yatırımlar gerçekleştirmeye başlamıştır. İki ülke arasında 2006 yılında Ortak Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca İran, Beşar Esad'ın görev süresince en fazla ziyaret ettiği ülkeler arasında yer almıştır. (Kahraman, a.g.e., s. 126.)

²⁰ “Arap Baharı ya da İran'da resmî makamların tercih ettiği tabirle “İslami Uyanış”, tüm dünyanın ilgisini çektiği gibi İran'da da yoğun olarak tartışılmıştır. İran yönetimi,

Sonuç itibariyle, her iki ülke de Suriye’de Esad rejimine yönelik olarak Batı tarafından uygulanan baskıyı Orta Doğu’da yeni bir güç dağılımı olarak görmüş ve bu durum İran ve RF ilişkilerinin daha da yakınlaşmasına neden olmuştur. İran, Suriye politikasında statükonun korunması ve Esad yönetiminin iktidarda kalmasının sağlanması için rejim ile muhalefet arasında diyalog kurulmasını sağlayarak Esad yönetimine desteği sürdürmek, reform sürecini desteklemek ve Suriye’nin içişlerine her türlü yabancı müdahalesine karşı çıkmak şeklinde bir politika sürdürmüştür/sürdürmeye devam etmektedir. Aynı politik hedef RF için de geçerlidir. Bu durum, iki ülkenin Suriye sorunu üzerinden ortak bir güvenlik politikası oluşturmalarına yol açmıştır/açmaya devam etmektedir. Bu yakınlaşma neticesinde 4 Şubat 2015 bir araya gelen İran Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyi Sekreteri Ali Şamkani ile RF Güvenlik Konseyi Sekreter Yardımcısı Yevgeni Lukyanov “güvenlik ve ekonomi alanlarında” ilişkileri geliştirme arzusunu beyan etmiştir.²¹

3. Ekonomi ve Enerji Bağlamında İki Ülke İlişkileri

Uluslararası politika ve ekonomi kavramları günümüzde iç içe geçmiş konumdur. İki Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve ekonomik kriz gibi büyük tarihi gelişmelerin birbirinden etkilenmiş olması, 1991 sonrasında güvenlik ile ekonomik çıkarların bir arada ele alınması bu durumu açıklamaktadır.²²

Bu çerçevede, 2000 yılında başlayan Putin dönemiyle birlikte, RF dış politikasının en önemli iki kavramı Realizm ve Pragmatizm olmuştur. 24 Mart 2000 tarihinde yeni dış politika konseptini konu alan Güvenlik

Arap Baharı ile Tunus ve Mısır’da yaşanan gelişmelerden büyük memnuniyet duymuş; ancak Libya ve Suriye konusunda çeşitli çekinceler dile getirmiştir.” (Hakkı Uygur, “İran ve Arap Baharı”, *SETA Analiz Dergisi*, Sayı 52, Mart 2012, s. 4-5.)

²¹ Bijan Khajepour, *a.g.m.*

²² “Sistem düzeyinde ele alınan güvenlik kavramı da söz konusu tanımlamayı doğrular niteliktedir. Atılacak siyasal adımlar, ekonomik kapasitelerle doğru orantılıdır. Ekonomik kararlar da siyasal yargı ve hesaplamalarının ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.” (Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa, 2008, s. 397.)

Konseyi Toplantısı'nda Dışişleri Bakanlığı'na RF'nin dış ticareti dâhil olmak üzere bütün uluslararası faaliyetlerin koordinatörlüğü verilmiştir. Putin dış politika-dış ticaret bağımlı öncelikli kılmış, yeni dış politikayı bu temel üzerine oturtmuştur.²³Bu süreçte dünya enerji piyasalarına hâkim olmak ve RF'nin dünyada tekrar söz sahibi olduğunu göstermek, RF'nin en önemli amaçları arasında olmuştur.²⁴ Putin'in ekonomik konulardaki pragmatist yaklaşımı ve özellikle 2000'li yıllarda artan petrol/doğal gaz fiyatları neticesinde büyük ekonomik sıçramalar yapması, enerjiyi dış politikada bir araç olarak kullanmasının da önünü açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası iki ülke ekonomik ilişkilerine baktığımızda dış ticaret hacimlerinin her geçen yıl arttığını görmekteyiz. Özellikle 1995 yılında iki ülke üst düzey yetkilerinin görüşmeleri sırasında, RF ve İran arasında nükleer, petrol ve doğal gaz zincirleri, imalat sanayi, ulaştırma ve haberleşme, inşaat ve Hazar'daki kaynakların ortak kullanımı gibi ekonomi alanlarında stratejik ortaklık kurulmasının temelleri atılmıştır. 2007 yılında İranlı uzmanlar tarafından yapılan yorumlarda 2018 yılına gelindiğinde RF-İran arasındaki ticaretin 100 kat artışla 200 milyar doları bulabileceği dile getirilmiştir.²⁵

RF-İran arasındaki ekonomik ilişkiler sınırlı sayıda mallarla yapılmaktadır.²⁶ RF-İran arasındaki 2007-2011 yılları arasındaki ticaret rakamları aşağıda Tablo-1'de sunulmaktadır.

²³ Elnur Hasan Mikail, *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 94-112.

²⁴ Kamalov, a.g.m., s. 15.

²⁵ Y.Y. Belobrov, A.G. Volodin, S.V. Demidenko, N.I. Kozyrev, Y.V. Lankin, V.Y. Novikov, V.I. Sazhin, V.I. Yurtaev, "*Modern Russian-Iranian Relations: Challenges and Opportunities (Working Paper)*", Russian International Affairs Council (RIAC), Moscow 2014, s. 15.

²⁶ RF İran'a demir, araba, ekipman, ulaşım, kereste, kağıt hamuru ve kağıt ürünleri ihraç ederken; İran'dan çoğunlukla gıda ile kimyasal ve işlenmiş ürünleri satın almaktadır. (Belobrov ve diğerleri, a.g.ç., s. 20.)

Tablo 1: RF'nin İran ile 2007-2011 Yılları Arasındaki Ticaret Rakamları (Milyon Dolar)

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011
İhracat	2958	3335	2766	3359	3272
İthalat	349	401	212	272	342
Ticaret Hacmi	3307	3736	2978	3631	3614

Kaynak: IMF Direction of Trade Statistics Yearbook 2012.

90'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başlarından itibaren İran'a karşı uygulanan yaptırımlar, RF ve İran arasındaki ticari ve ekonomik iş birliğini olumsuz yönde etkilemiştir. RF Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamalara göre, iki ülke arasındaki ticaret, 2012 yılında bir önceki yıla göre %40 oranında düşerek 2,33 milyon dolar olmuştur.²⁷

Tablo-2'de sunulan 2013 yılı verilerine göre, İran'ın başlıca ülkeler ile ithalat verilerine baktığımızda RF'nin 9. sırada yer aldığını görürüz. İran'ın ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında ise RF ilk 10 ülke içerisinde yer almamaktadır. Aynı şekilde RF'nin hem ithalat, hem de ihracat yaptığı ilk 10 ülke içerisinde İran bulunmamaktadır. Ayrıca RF'nin İran'dan ithalatı 2013 yılında 2009 yılına göre yaklaşık %50 artış göstermiştir. Görüldüğü üzere, İran'ın ekonomik olarak RF'ye bağımlılığı daha fazladır.

Tablo 2: İran'ın Başlıca Ülkeler ile 2009-2013 Yılları Arası İthalatı (Milyon Dolar)²⁸

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013
Birleşik Arap Emirlikleri	12628.58	22446.30	28955.73	30767.23	30.481.92
Çin Halk Cumhuriyeti	4275.64	5733.20	16276.82	12766.19	15.828.05
Hindistan	1197.17	1773.70	2820.68	2850.46	5.437.84
Kore	3136.63	3687.30	6686.01	6882.18	4.928.99
Türkiye	1794.39	3805.80	3948.60	10913.76	4.611.76

²⁷ Belobrov ve diğerleri, a.g.ç., s. 19.

²⁸ Direction of Trade Statistics (DOTS), <http://elibrary-data.imf.org/DataReport.aspx?c=1449337&d=33061&e=170921> (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2015).

Almanya	4617.20	4484.30	4503.87	3452.94	2.661.73
Brezilya	647.65	601.50	2565.47	2402.32	1.770.05
İtalya	1873.49	1825.12	2814.33	1973.98	1.528.23
RF	924.38	1150.10	3598.99	2090.43	1.285.48
Arjantin	371.12	114.70	1174.89	1070.79	1.199.88

Kaynak: IMF Direction of Trade Statistics 2013

Her iki ülkenin dev hidrokarbon kaynaklarına sahip oluşunun, bu kaynakların devlet kontrolünde bulunmasının ve her ikisinin de enerji konusunu daha geniş jeopolitik amaçlarla kullanma hevesinin iki ülke arasında iş birliği için uygun bir zemin oluşturması beklenirken; bu etmenler iki ülke arasında rekabet konusu olmuştur. İran'la RF'nin küresel düzeyde Avrupa, Türkiye ve Balkanlar gibi pazarlarda başat enerji tedarikçisi olma potansiyeli taşıması, iki ülke ilişkilerindeki olası çatışma alanlarından biridir.²⁹

2014 yılında yayınlanan BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu'nda yer alan ve Tablo-3'de sunulan verilere göre, 2013 yılı sonu rakamlarıyla Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ülkeleri arasında Suudi Arabistan'dan sonra ikinci en büyük petrol üreticisi olarak yer alan İran, petrol rezervleri bakımından da sırasıyla Venezüella, Suudi Arabistan ve Kanada'yı takiben dünya rezervlerinin %9,3'ünü (157 milyar varil) elinde bulundurarak dünyada dördüncü sırada yer almaktadır. İran, yıllık üretim olarak bakıldığında ise, geniş rezervlerine karşın %4 pay ile dünyada beşinci sırada yer almaktadır.³⁰ İran'ın güney batısında, Irak sınırında ve Basra Körfezi'nde yer alan yaklaşık 40 adet petrol sahasının çoğu için iyileştirme ve modernizasyon gerekmektedir.³¹

²⁹ Khajehpour, "Iran Opens New Chapter in Relations with Russia".

³⁰ "BP Statistical Review of World Energy Report", <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 29 Mart 2015).

³¹ Ümit Ateşagaoglu, "İran Ülke Raporu", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Raporu, Mayıs 2012, s. 8.

Tablo 3: Petrol Üreten Ülkelerin Rezervleri ve Yıllık Üretimleri – 2013

	Toplam Rezervler (milyar varil)	Dünyadaki Payı (%)	Yıllık Üretim (bin varil/gün)	Dünyadaki Payı (%)
Venezüela	298.3	17.7	2623	3.3
Suudi Arabistan	265.9	15.8	11525	13.1
Kanada	174.3	10.3	3948	4.7
İran	157.0	9.3	3558	4.0
İrak	150.0	8.9	3141	3.7
Kuveyt	101.5	6.0	3126	3.7
BAE	97.8	5.8	3646	4.0
Rusya	93.0	5.5	10788	12.9

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy (2014)

BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu'nda yer alan ve Tablo 4'de sunulan verilere göre, 2013 yılı sonu rakamlarıyla 33,8 trilyon metreküplük doğalgaz rezervleri ile birinci sırada olan İran'ı, 31,2 trilyon metreküp ile RF ve 24,7 trilyon metreküp ile Katar takip etmiştir. Doğalgaz üretimi açısından ise, RF %17,9'luk pay ile ABD'den sonra dünyada ikinci sırada; İran ise %4,9'luk pay ile üçüncü sırada yer almıştır.³²

Tablo 4: Doğalgaz Üreten Ülkelerin Rezervleri ve Yıllık Üretimleri – 2013

	Toplam Rezervler (trilyon m ³)	Dünyadaki Payı (%)	Yıllık Üretim (milyar m ³)	Dünyadaki Payı (%)
İran	33.8	18.2	166.6	4.9
Rusya	31.3	16.8	604.8	17.9
Katar	24.7	13.3	158.5	4.7
Türkmenistan	17.5	9.4	62.3	1.8
ABD	9.3	5.0	687.6	20.6
Suudi Arabistan	8.2	4.4	103.0	3.0

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy (2014)

³² “BP Statistical Review of World Energy Report”.

İran ekonomisi uzun zaman petrole dayalı iken, İran 2000’li yıllarla birlikte toplam enerji ihtiyacının yarısını doğal gazdan karşılamaya başlamıştır. İran’da özellikle Güney Pars sahasından üretilen doğal gaz artan iç tüketim talebinin karşılanmasında önemli yer tutmuştur. İran aynı zamanda önemli bir doğal gaz ihracatçısıdır ve ihracatını artırmak için girişimlerde bulunmaktadır. Doğal gaz İran’a bir taraftan ekonomik kaynak sağlarken, diğer taraftan da siyasi ve stratejik güç unsuru olmaya başlamıştır.³³

2008 Ağustos ayında yaşanan RF-Gürcistan gerginliği, enerji bağımlılığının siyasi süreci ne denli etkileme potansiyeline sahip olduğunu bir kez daha göstermiştir.³⁴ İran da bu gücün farkındadır ve bunu kullanmak niyetindedir. Dünya enerji piyasasında doğal gaz tüketiminin artacağı beklentileri de İran’ı doğal gaz üretimine ağırlık vermeye yönlendirmiştir. Ülkedeki teknik imkânlar yeterli olmadığı için ciddi yabancı sermayeye ve teknolojiye ihtiyaç duymaktadır. İran enerji piyasasında son nükleer anlaşmaya kadar süren ABD ve BM yaptırımları nedeniyle, Batı değil; Doğu (Hindistan, Çin ve Japonya) şirketleri ağırlık kazanmıştır.³⁵

Dolayısıyla İran’ın ihtiyaç duyduğu yabancı sermaye ve teknolojiyi petrol ve gaz sektöründe uluslararası standartlara sahip olan Rus şirketleri sağlayabilir. Bu çerçevede, İran ilk olarak 2002 yılında Rus petrol şirketlerini Katar ile ortak olan Güney Pars doğal gaz bölgesine davet etmiş ve bu da RF’nin İran’ın Güney Hazar bölgesindeki enerji sektörüne dâhil olacağını işaretlerini vermiştir.³⁶ Gazprom’un 2012 yılı başında İran-Pakistan Doğal Gaz Boru hattına yardımcı olmak üzere davet edilmesi ile de iki ülke arasındaki enerji iş birliğinde ilerleme sağlanmıştır.³⁷

³³ *İran Ülke Bülteni*, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Raporu, Şubat 2015, s. 15.

³⁴ Bu süreçte RF’nin aşırı güç kullanımından rahatsız olan AB ülkeleri, Moskova’ya olan enerji bağımlılığı sebebiyle RF’ye karşı siyasi olarak seslerini yükseltmemiştir.

³⁵ Kahraman, a.g.e., s. 59.

³⁶ Gök, a.g.e., s. 109.

³⁷ Belobrov ve diğerleri, a.g.e., s. 22.

Tahran'la Moskova'nın OPEC benzeri bir konuma sahip olan ve İranlı Muhammed Hüseyin Adili'nin Genel Sekreteri olduğu Doğal Ggaz İhraç Eden Ülkeler Forumu'nun (GECF) kuruluşunda etkili olması da, iki ülke arasında enerji iş birliğini arttıran bir başka unsur olmuştur.³⁸

Son olarak 5 Ağustos 2014 tarihinde RF Enerji Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre, RF Enerji Bakanı Aleksandr Novak ve İran Petrol Bakanı Bijan Namdar Zanganeh tarafından imzalanan anlaşma iş birliğinin son halkasını oluşturmuştur. Söz konusu anlaşma ile, RF'nin beş yıl için İran'ın petrol satışına yardım etmesi ve iki ülkenin petrol ve doğal gaz endüstrisinde iş birliği yapması, ayrıca RF'nin İran'da yeni elektrik santrallerinin yapımını üstlenmesi kararlaştırılmıştır.³⁹

Pınar Arıkan'ın da vurguladığı üzere; "İran ile RF'nin stratejik bir işbirliği içinde olduğu aşıkarak birlikte ikili ilişkileri etkileyen faktörlerde yaşanacak olumsuz bir değişim ilişkileri de olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla bu anlaşma, yapısal ve kalıcı bir İran-RF ortaklığının göstergesi olarak değil, iki ülkenin ekonomik ve stratejik çıkarlarının kesişmesi nedeniyle başvurduğu kazan-kazan siyasetinin sonucu olarak değerlendirilmelidir."⁴⁰

4. Hazar'ın Statüsü Sorunu

19'uncu yüzyıla girerken dünya yılda 8,8 milyar ton petrol eşdeğeri enerji tüketmiştir. Bu tüketimin yaklaşık %40'ı petrolden, %25'i doğal gazdan karşılanmıştır. Dünyada kanıtlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık dörtte üçü Hazar Bölgesi, Orta Doğu ve RF'de bulunmaktadır.⁴¹ Dünyada şimdiki tüketim hızıyla kalan ekonomik rezervinin 1 trilyon ton kömür (200 yıl yetecek kadar), 250-350 milyar ton (2-3 trilyon varil) petrol (80 yıl yetecek kadar) ve 150 trilyon metreküp

³⁸ Khajehpour, "Iran Opens New Chapter in Relations with Russia".

³⁹ "Rusya'dan İran'ı Rahatlatacak Açıklama", <http://arsiv.ajans5.com/detay/2014/01/10/rusya-dan-iran-i-rahatlatacak-anlasma.html> (Erişim tarihi: 8 Nisan 2015).

⁴⁰ Pınar Arıkan, "İran-Rusya Mutabakat Anlaşması: Stratejik Ortaklık mı?", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 6, Sayı 64, Ankara, 2014, s. 59.

⁴¹ *Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu*, Genelkurmay SAREM Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, Sunuş Metni.

doğal gaz (70-80 yıl yetecek kadar)⁴² olduğu değerlendirilmektedir.

ABD hükümetinin Energy Information Administration (EIA) istatistiklerine göre; Hazar Bölgesi'nin ispatlanmış petrol rezervleri 17 ile 44 milyar varil arasındadır. Olası rezervler de dikkate alındığında, Hazar rezervlerinin toplam 203,2-235,7 milyar varil olduğu değerlendirilmektedir. Hazar'ın ispatlanmış gaz rezervleri 6,6 trilyon metreküp ile Suudi Arabistan'ın rezervlerine eşittir. İspatlanmış ve olası gaz rezervleri birlikte dikkate alındığında, Hazar'ın toplam gaz potansiyeli 560 trilyon kübik fit (16 trilyon metreküp) olarak verilmektedir.⁴³

Dünya enerji kaynakları içinde bu kadar önemli rezervlere sahip Hazar'ın hukuki anlamda deniz mi yoksa göl mü olduğu sorunu, 1991 yılında SSCB'nin dağılışıyla birlikte ortaya çıkan en önemli sorunlardan biridir.⁴⁴

Hazar'ın Statüsüyle ilgili sorun, Hazar'ın bir "kapalı deniz" mi yoksa "göl" mü olduğu sorunudur; çünkü Hazar'ın kapalı deniz veya göl kabul edilmesi farklı hukuksal sonuçlar doğuracaktır. Bu iki yaklaşımın dışında üçüncü bir görüş ise, Hazar'ın "özel bir su havzası" olduğu görüşüdür.⁴⁵

Hazar, eğer bir deniz olarak kabul edilirse, Hazar'a kıyıdaş devletler, kara sularının haricinde kendilerine ait en fazla 12 deniz mili genişliğinde bir Münhasır Ekonomik Bölgenin de sahibi olabilir. Buna göre de, adı geçen iktisadi bölgede, hem denizde, hem de deniz diplerinde ve deniz tabanında, arama ve işletme haklarını egemenlik hakları çerçevesinde kullanabilir. Devletler bu bölgenin haricindeki doğal kaynakları ortak bir anlaşma temelinde işletmek zorunda olacaktır.

⁴² Vural Altın, "Nükleer Enerji", *Bilim ve Teknik Dergisi*, Ağustos 2004 Sayısının Eki, s. 3.

⁴³ Gökhan Bayraktar, "Hazar'daki Jeopolitik Mücadelenin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri", *Stratejik Öngörü*, Sayı 11, 2007, s. 85.

⁴⁴ Savaş Yanar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 192.

⁴⁵ Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Hazar'ın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA)*, Cilt 3, Sayı 5, 2008, s. 34.

Hazar Denizi de ortak egemenlik statüsüne sahip olacaktır.⁴⁶

SSCB'nin dağılmasına kadar Hazar, mevcut askerî güç ve petrol sanayisiyle, tam anlamıyla bir Sovyet denizi olarak görülmüştür. İran, Hazar'ın sadece güneyinde küçük bir kısmını kontrol eden bir ortak olmuştur. Ancak Sovyetlerin çöküşü ve bölgede İran'a nispeten daha güçsüz devletlerin ortaya çıkmasıyla, bu ülke, bölgede yeni jeopolitik kazanımlar elde etmek için çok zorlu bir mücadeleye başlamıştır. Bu bölgede bağımsızlığına kavuşan üç yeni cumhuriyetle (Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan) beraber, Hazar'a komşu devlet sayısı beş olmuştur. Kara devleti olarak var olan uluslararası taşıma ve koridor sorunlarına bu ülkelerin petrol ve doğal gaz boru hatlarını nasıl konumlandıracağı da eklenmiştir.⁴⁷

Hazar konusunda, İran ile Rusya arasında 26 Şubat 1921'de "Dostluk ve İş Birliği" Anlaşması imzalanarak daha önceki imzalanan tüm anlaşmalar iptal edilmiş ve her iki ülkeye seyrüsefer (*navigaton*) serbestisi getirilmiştir. İran bu yeni anlaşmayla, Hazar'da kendi bayrağı altında seyrüsefer hususunda RF ile eşit haklara sahip olmuştur. Bu anlaşmadan sonra kurulan SSCB, 1 Ekim 1927'de İran'la yeni bir anlaşma daha imzalamış ve Hazar resmen "Sovyet-İran denizi" olarak kaydedilmiştir.⁴⁸

SSCB'nin dağılmasından sonra Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyelerinin bir kısmı arasında, sınırlar ve denizdeki ekonomik bölgeler konusunda ortaya çıkabilecek muhtemel problemleri çözmek amacıyla 20 Mart 1992 tarihinde Kiev'de "BDT Üyesi Devletlerin Devlet Sınırlarının ve Deniz Ekonomik Bölgelerinin Korunması Konusundaki Antlaşma" imzalanmıştır. Hazar'a kıyıdaş devletlerden sadece Türkmenistan'ın dâhil olmadığı anlaşma, problemler konusunda

⁴⁶ "Hazar Bölgesinin Dünya Jeopolitiğindeki Yeri", <http://politikaakademisi.org/hazarin-hukuki-statusu-sorunu-cozume-kavusturulabilir-mi/> (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2015).

⁴⁷ Sinan Oğan, "Hazar'da Tehlikeli Oyunlar", *Avrasya Dosyası*, Sayı 147, Ankara, 2001, s. 143-144.

⁴⁸ Oğan, a.g.m., s. 147.

somut çözüm yerine, çözüm için bir mekanizma öngörmüş; böylece mevcut durum devam etmiştir.⁴⁹

RF, Hazar'ın bir iç deniz olduğunu ileri sürerek bölgede uluslararası deniz yasalarının uygulanmasını istemektedir. Buna göre, Hazar kıyıdaş ülkelerin ortak kullanım alanıdır ve kaynaklardan yararlanma ve bölgede faaliyetlerde bulunma tüm kıyıdaş devletlerin katılımıyla mümkündür. RF'ye göre, bölgedeki petrol tüm kıyıdaş ülkeler arasında eşit olarak paylaşılmalıdır. Bu doğrultuda, RF, 20 millik kara suları ve ardından 20 millik ekonomik bölgelerin dışında kalan alanın ortak sahiplenilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁵⁰

İran ise Hazar'ın, bir sınır gölü olarak tarif edilmesi gerektiğini ve buradan hareketle kıyı devletleri arasında eşit alanlara ayrılmak durumunda olduğunu savunmaktadır. İran, Hazar'ın %20 prensibiyle beş eşit parçaya bölünmesi veya tamamıyla ortak kullanıma açılması gerektiği yönünde ısrar etmiştir/etmektedir. İran, Hazar'ın statüsü belirlenmeden burada yapılan petrol aramalarının kanun dışı olduğu tezini ileri sürmektedir. İran, statü sorunu çözülmüye kadar 1921'de Rusya-İran ve 1940'da imzalanan SSCB-İran anlaşmalarını esas olarak aldığı beyan etmektedir. İran tarafından teklif edilen "ortak sahiplik" (*condominium*) veya Hazar'ın beş eşit parçaya (%20) bölünmesi teklifi ise Hazar'ın yaklaşık yarısına sahip olan Kazakistan ve RF tarafından kabul görmemektedir.⁵¹

İran'ın Hazar'da statü tartışmalarını yürüttüğü ülkelerin başında Azerbaycan gelmektedir; çünkü İran, Azerbaycan'ın gelişmesine ve güney bölgeleri için bir cazibe merkezi haline gelmesine önemli katkı sağlayacak petrol anlaşmalarını engellemek istemektedir.⁵² Bu noktada RF ve İran Azerbaycan'ın Hazar'daki kaynaklarla birlikte güçlenmesini istememe noktasında birleşmekte, ancak farklı tezleri savunmaktadır.

⁴⁹ Terzioğlu, a.g.m., s. 29.

⁵⁰ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Cilt 2**, 1981-2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 433.

⁵¹ Oğan, a.g.m., s. 154-166.

⁵² Bayraktar, a.g.m., s. 88.

5. İran'ın Nükleer Çalışmalarında Rusya Federasyonu'nun Önemi

İran'ın bugün yıllardır süren çalışmalarının neticesi olarak nükleer alanda önemli bir altyapı geliştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İran'ın bu aşamaya gelmesinde kendi dışındaki bazı aktörler de direkt veya dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Bu aktörlerin en başında RF gelmektedir.

İran'da nükleer çalışmalar Soğuk Savaş'ın bir sonucu olarak 1957'de ABD'nin desteğiyle başlamıştır. İran 1989 Haziran ayında nükleer yardımlar ve teknoloji transferi için SSCB'yle bir anlaşma imzalamıştır. 1990'ların ortalarından itibaren ise, RF, İran'ın nükleer programını şekillendiren ülke olmuştur. Aslında RF, İran ile nükleer konuda "açık bir şekilde" iş birliği yapan tek ülke olma özelliğiyle, ABD başta olmak üzere birçok ülkenin tepkisine rağmen İran'a nükleer teknoloji satmaktan vazgeçmemiştir. RF ile İran arasındaki nükleer iş birliğinin temeli 1989 yılında atılmış, 1992 yılında bu konuda ikinci anlaşma yapılmıştır.⁵³ RF ve İran arasında 25 Ağustos 1992'de imzalanan anlaşmada, iki devlet arasında nükleer enerjinin sivil kullanımına yönelik iş birliği ve İran'da bir nükleer enerji santrali kurulması öngörülmüştür.⁵⁴

RF, İsrail'in ve başta ABD olmak üzere birçok Batılı ülkenin çok sert tepkisine rağmen bu yöndeki girişimlerinden geri adım atmamıştır. RF uluslararası toplumun baskısına ve itirazına rağmen, İran'ın nükleer programını desteklemeyi sürdürmüş ve bunun barışçıl amaçlarla yapıldığını vurgulamıştır.

İran ve RF arasında 8 Ocak 1995 tarihinde Moskova'da imzalanan "Nükleer İş Birliği Anlaşması" RF'nin nükleer çalışmalarda İran'a

⁵³ Cavid Veliev, "Moskova'nın Zorunlu Müttefiki: İran", *Cumhuriyet Strateji*, Yıl 1, Sayı 36, 7 Mart 2005, s. 8.

⁵⁴ Ali A. Jalali, "The Strategic Partnership of Russia and Iran", *Parameters*, Winter 2001-02, s. 98, <http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters/01winter/jalali.htm> (Erişim tarihi: 10 Kasım 2009).

olan desteğini gözler önüne sermiştir. Anlaşma genel hatlarıyla önemli hükümler içermektedir. Bunlar arasında Alman firmalarınca yarım bırakılan Buşehr kentinde bulunan nükleer tesislerdeki iki adet 1000 MW gücündeki reaktörü işletmeye geçirecek çalışmaların yapılması, her yıl 20 İranlı öğrencinin nükleer fizik ve nükleer mühendislik gibi dallarda doktora yapmak üzere Moskova Üniversitesi'nde eğitime kabul edilmesi, daha fazla sayıda öğrenci ve teknikerin yüksek lisans ve ileri derecede mesleki eğitim almak üzere Rus teknoloji enstitülerine kabul edilmesi, RF'nin İran'da nükleer araştırma merkezlerinin geliştirilmesine ve kurulmasına yardım etmesi ve bu bağlamda gerekli bilimsel ve teknolojik teçhizatın sağlanması vardır. RF bu anlaşma ile nükleer ve askerî iş birliği yoluyla hem İran'ın nükleer alandaki kazanımlarını kontrol edebilecek bir konumda olmak, hem de İran açısından çok önemli bir talebini yerine getirmesine karşılık bu ülkenin eski Sovyet coğrafyasında RF'nin en hassas olduğu konulardan biri olan Müslümanlık propagandası yapmasını engelleyebilme kapasitesine sahip olmak istemiştir. Kısaca RF, İran ile kapsamlı iş birliği yapmayı kabul ederek İran'ın kendisini rahatsız edecek bazı girişimlerde bulunmasını engelleyebileceğini hesap etmiştir.⁵⁵

Bu anlaşma, İran'ın devrim sonrası yeniden nükleer faaliyetlerine başlaması ve nükleer enerji yolundaki planlamaları hakkında yeni dönemin en önemli ayağını oluşturmuştur. Ancak 1999 yılında faaliyete geçmesi öngörülen Buşehr Santrali, RF Enerji Bakanı Sergey Şmatko ve İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihî'nin katıldığı törenle ancak 2010 yılında açılmış ve 2012 yılı başından itibaren tam kapasiteyle çalışmaya başlamıştır. İran 2021 yılında bu reaktörden 6000 MW'lık nükleer güç elde etmeyi hesaplamaktadır.⁵⁶ Putin, yaptığı açıklamalarla, RF'nin İran'ın barışçıl nükleer güç elde etmesine herhangi bir itirazının bulunmadığını vurgulayarak bir anlamda ABD'ye gözdağı vermiştir.

⁵⁵ Mustafa Kibaroglu, "İran Bir Nükleer Güç mü Olmak İstiyor?", *Avrasya Dosyası Dergisi- İran Özel Sayısı*, Cilt 5, Sayı 3, Güz 1999, s. 177.

⁵⁶ "İran Nükleer Santralini Açıyor", <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-nukleer-santralini-aciyor-8808.html> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2015).

Peki, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından birçok kez yaptırım kararı alınmasına karşın,⁵⁷ İran 2015 yılındaki anlaşmaya kadar nükleer çalışmalarından neden geri adım atmamıştır? İlk olarak kendini Avrasya'nın kalbi⁵⁸ olarak gören İran, hem Orta Asya'da, hem de Orta Doğu'da enerji kaynaklarının ulaştırma güzergâhlarında ve petrol fiyatının belirlenmesinde etkin olmak suretiyle bölgesel bir güç olmak istemektedir.⁵⁹

Nükleer silahlara sahip olmak, İran'ın bölgesel güç olma iddiasını güçlendirecektir. Nükleer silahlara sahip bir İran, bölgedeki etkili devletler olan Türkiye, Irak, Suudi Arabistan, İsrail ve Mısır karşısında daha üstün bir pozisyon elde edecek; ayrıca diğer bölgesel nükleer güçler olan Pakistan ve Hindistan ile eşit statüye sahip olabilecektir. Ayrıca İran, nükleer silahlara sahip olması durumunda, ABD ve İsrail'e karşı caydırıcılığını kuvvetlendirecektir.⁶⁰

İran gerçekten de kendisinin ABD (ve İsrail) tarafından çevrelendiğini düşünmektedir. Afganistan'a askerî gücüyle yerleşen ABD, Pakistan'daki üsleriyle de İran'ı doğudan kuşatmış durumdadır. Özellikle Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Kuveyt, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerindeki üs ve asker sayısını artıran ABD, 2003 yılındaki Irak müdahalesi ile İran'ı batıdan da kuşatmış durumdadır. İran ayrıca nükleer silaha sahip olan yakın/uzak komşuları tarafından da kuşatıldığını düşünmektedir. RF, Çin, Pakistan ve Hindistan nükleer silahlara sahiptir. İran'ın "yeryüzünden silinmesini istediği" İsrail'in

⁵⁷ İran'ın nükleer programıyla ilgili UAEA ve BM Güvenlik Konseyi Kararları için, bkz: IAEA Resolutions, IAEA: http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaearan/iaea_resolutions.shtml, UN Security Council Resolutions and Statements, IAEA, http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaearan/sc_resolutions.shtml.

⁵⁸ Celalettin Yavuz, "Sorunlu Komşu İran: Çıkarlarımız Örtüşüyor mu, Çakışıyor mu?", **2023 Dergisi**, Şubat 2006, s. 6.

⁵⁹ Davut Turan, "İran Dış Politikasının Nükleer Çıkmazı", Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi, 18 Eylül 2005, <http://www.tasam.org/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=87> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2009)

⁶⁰ Arif Keskin, "ABD-İran Gerginliğinde Yeni Bir Dönem: ABD-AB Yakınlaşması", **Stratejik Analiz**, Cilt 5, Sayı 60, Nisan 2005, s. 56.

de, açıkça ifade etmese bile, nükleer silahlara sahip olduğu bilinmektedir.

İran'ın RF desteğiyle geliştirmeye başladığı nükleer programına en büyük tepki, ABD'den gelmiştir. Yaşar Hacısalihoğlu'nun da vurguladığı üzere, “iki kutuplu siyasal sistemin çözülmesiyle Batı Bloğu açısından ortadan kalkan ideolojik tehdit algılamasının yerini alan radikal İslami yayılcılık, baskıcı ve totaliter rejimler ve devletler, kontrol edilemeyen nükleer girişimler ekseninde İran, yeni karşıtlık zeminin önemli unsurlarından biri haline gelmiştir.”⁶¹ Bu görüşü destekleyecek şekilde, İran, ABD'nin yayınladığı terör raporlarında terör destekçileri listesinin başında yer almıştır.⁶²

11 Eylül 2001 sonrası dönemde, ABD Başkanı George W. Bush'un İran'ı, Irak ve Kuzey Kore'nin yanında, Şer Ekseni'nde (*Axis of Evil*) göstermesiyle, iki ülke arasındaki gerginlik tırmanma sürecine girmiştir. Ağustos 2002'de Natanz ve Arak'ta gizli nükleer tesislerin ortaya çıkmasıyla, ABD bölgedeki güvenlik sınırlarını İran merkezli olarak çizmeye başlamıştır. ABD bu tarihten itibaren kendisi ve dünya için yakın dönemde en büyük tehlike olarak İran'ın nükleer politikasını görmeye başlamıştır.

Dönemin Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEK)⁶³ Başkanı Muhammed El Baradei başkanlığındaki bir heyet, Natanz ve Arak'taki tesis ile ilgili olarak Şubat 2003'te incelemelerde bulunmuş; İran'ın nükleer teknoloji konusunda UAEK'nın beklediği seviyenin çok üzerinde bulunduğu ve Natanz'daki tesiste çok sayıda santrifüje rastlanmasının

⁶¹ Yaşar Hacısalihoğlu, *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*, İstanbul, Çantay Kitabevi, 2001, s. 171.

⁶² <http://www.state.gov/documents/organization/65462.pdf>, 29 Nisan 2006 (Erişim tarihi: 03 Mart 2008).

⁶³ UAEA, çoğunlukla yanlış bilinenin aksine, herhangi bir yaptırım gücü olan bir kuruluş değildir. UAEA tarafından yürütülen denetlemelerin amacı, ülkelerin barışçıl amaçlar gütmek üzere transfer ettiği yada kendi imkanlarıyla geliştirdiği nükleer teknolojinin güvenli kullanımı ve bu teknolojinin askerî amaçlara dönüştürülmesi durumunda böyle bir girişimin zamanında tespit edilmesini sağlamaktır (SAREM'de 21.12.2009 tarihli “Nükleer Belirsizlik” Sempozyumunda Prof. Dr. Mustafa Kibaroğlu'nun “İran'ın Nükleer Programı” isimli sunumunda tutulan notlar).

şüpheye karşılandığını duyurmuştur. Avrupa Birliği Konseyi gelişmeler üzerine, İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın (NSYÖA) Ek Protokolü'nü acilen ve koşulsuz olarak imzalaması gerektiğini ve AB ile İran arasındaki ilişkilerin gelişmesinin İran'ın ek protokolü şartsız olarak imzalamasına bağlı olduğunu açıklamıştır.

Bunun üzerine, 21 Ekim 2003'te Almanya, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanları ile İran arasında Tahran Bildirisi imzalanmış; bildiride ana hatlarıyla İran'ın UAEK ile tam ve aktif olarak iş birliğini kabul etmesi, İran'ın, NSYÖA'nın Ek Protokolü imzalanmayı kabul etmesi ve uranyum zenginleştirmesine yönelik tüm faaliyetlerini askıya alması gibi hususlar yer almıştır. İran NSYÖA Ek Protokolünü 18 Aralık 2003'te imzalamıştır. Ancak Ek Protokolün imzalanmasının ardından UAEK Yönetim Kurulu tarafından protokolün gerekliliklerinin yerine getirilmediği bildirilmiştir.

RF, İran'ın nükleer politikalarının en büyük destekçisi olarak 2006 yılındaki gelişmelere kadar, AB ve ABD arasında sıkışık kalarak İran'a yönelik farklı stratejiler uygulamıştır. RF, İran'ın nükleer dosyasının BMGK'ya gitmesini istememiş ve zaman zaman İran'ı UAEA ve Avrupa devletleriyle iş birliğine davet ederek Tahran'a yönelik baskıları azaltmıştır.

2005 yılının sonlarına doğru İran üzerinde ABD baskısının artması ve İran-AB ülkeleri arasındaki müzakerelerde gelişme sağlanamaması ve İran'ın tekrar uranyum zenginleştirme faaliyetlerine başlayacağını açıklamasıyla, RF, İran konusunda daha aktif rol oynamaya başlamıştır. Moskova, İran'a nükleer güç için uranyum zenginleştirme faaliyetine RF'de inşa edilecek bir fabrikada UAEA'nın 24 saat gözetiminde olacak şekilde izin verilmesi teklifinde bulunmuştur. RF Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, İran'a yönelik BMGK tarafından uygulanacak ambargonun etkisiz olacağını ve İran'a yönelik her türlü askerî operasyona karşı olduklarını belirtmiştir. Moskova, İran'ın

nükleer sorunu konusunda BMGK'ndan ziyade, UAEA'nın devrede olmasını istemiştir.⁶⁴

Ancak RF, yine de BMGK'nin 23 Aralık 2006 tarihli ve 1737 sayılı kararına ve 24 Mart 2007 tarihli ve 1747 sayılı kararına evet oyu vermiştir. Alınan son karardan sonra İran, daha yapıcı iş birliği talebini iletmış, ancak bu iş birliği talebi ABD'yi tatmin etmemiştir. Sonuç olarak BMGK Mart 2008'de 1803 sayılı kararı almıştır. Bu üçüncü karar, İran'a yönelik önlemlerin listesini genişletmiş ve İran'a zenginleştirme faaliyetlerini durdurması için üç ay süre tanımıştır.⁶⁵ Bütün bu yaptırım kararlarına rağmen, sorunun çözümünde yol alınamaması, yeni bir yaptırım kararına yol açmıştır. Bu kapsamda geçmiş kararların uygulanmasını isteyen ve yeni bir unsur içermeyen 1835 sayılı BMGK kararı oybirliği ile 27 Eylül 2008'de onaylanmıştır.

2009 yılında ABD'de Barack Obama'nın başkan olması ve yeni başkanın İran ile müzakerelere öncelik verme politikası çerçevesinde, 5+1 grubu Nisan 2009'da yeni bir öneri paketi hazırlayarak İran'a sunmuştur. Bu bağlamda, İran'ın elindeki düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyum stokunun RF'ye gönderilerek % 20 oranında zenginleştirilmesi; oradan da Fransa'ya gönderilerek nükleer yakıt çubuğuna çevrilmesi ve böylece Tahran reaktörünün yakıt ihtiyacının karşılanması İran tarafına önerilmiştir. İran takas anlaşmasının miktarına, yerine ve zamanına eleştiriler getirerek bu teklifi reddetmiştir.⁶⁶

Son olarak, 12 Mart 2012 tarihinde İran'a yönelik AB Ekonomik Yaptırım Kararı kabul edilmiştir. Yaptırım kararına göre, İran'dan ham petrol ithalatına yasaklama gelmiş; İran Merkez Bankasının AB sınırları içindeki mal varlığının dondurulmasına ve faaliyetlerinin sınırlandırılmasına karar vermiştir. İran'ın petro-kimya sektörüne yatırım yapılması, bu alanda ortak şirketler kurulması ve İran'a ileri

⁶⁴ "Rusya Federasyonu: İran'a Ambargo Etkisiz Olur", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/2006/03/09/son/sondun29.asp>, 9 Mart 2006 (Erişim tarihi: 05 Nisan 2009)

⁶⁵ Bayram Sinkaya, "İran'ın Nükleer Programı: Müzakere Sürecinde Umutların Yükselişi ve Düşüşü", *Ortaadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 12, Aralık 2009, s. 70-71.

⁶⁶ Sinkaya, Bayram, a.g.ç., s. 72-75.

teknoloji ihracı yasak kapsamına alınmıştır. Bu son yaptırım kararının ardından, zaten ekonomik olarak sıkıntılı günler yaşayan İran, tam anlamıyla bir ekonomik darboğazda kalmış; AB ülkelerine yönelik söylemlerini sertleştirmiş ve yönünü tamamen Çin-RF ikilisine dönmüştür.

İran'ın 2013 yılında başa gelen yeni Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ile birlikte, hem İran, hem de ABD yönetimlerinin sorunun diplomatik yollardan çözümü konusunda kararlı bir tutum almaları ve yapıcı yaklaşımı sonucunda, son 10 yıl boyunca dünya gündemini meşgul eden İran'ın nükleer çalışmaları konusu 14 Temmuz 2015 tarihinde yapılan anlaşmayla diplomatik yollarla çözülmüştür.⁶⁷

Herhangi bir metin imzalanmamakla birlikte, "Kapsamlı Ortak Eylem Planı" (KOEP) üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Anlaşma, KOEP'in önümüzdeki günlerde BMGK'ya sunulmasıyla tamamlanmış olacaktır. KOEP'in amacı, İran'ın nükleer programının tamamıyla barışçı olmasının sağlanmasıdır. İran bu anlaşmayla hiçbir şart altında nükleer silah peşinde olmayacağını, geliştirmeyeceğini ve edinmeyeceğini taahhüt etmiştir. İran, "gönüllü" olarak almayı taahhüt ettiği tedbirlerin yanı sıra, KOEP'te ve eklerinde belirtilen "şeffaflık" önlemlerinin uygulanmasının izlenmesi için UAEA'na izin verecektir.

Bayram Sinkaya'ya göre, İran için anlaşmanın iki önemli sonucu vardır. Bunlardan birincisi, İran'ın nükleer haklarının tanınması ve özellikle uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin serbest bırakılmasıdır. Nitekim uranyum zenginleştirme faaliyetleri belirli bir süre için kısıtlanmış olsa da İran'ın nükleer hakları tanınmıştır. İkincisi, İran'ın son 10 yıldır nükleer programı üzerindeki ihtilaflar nedeniyle maruz kaldığı ulusal ve uluslararası yaptırımların kaldırılmasıdır. KOEP kapsamında, UAEA'nın İran'ın nükleer programı ile ilgili taahhüt ettiği tedbirlerin yerine getirildiğini tespit

⁶⁷ Michael R. Gordon, David E. Sanger, "Deal Reached on Iran Nuclear Program; Limits on Fuel Would Lessen with Time", <http://www.nytimes.com/2015/07/15/world/middleeast/iran-nuclear-deal-is-reached-after-long-negotiations.html> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

etmesiyle birlikte, BMGK'nin, AB'nin ve ABD'nin İran aleyhindeki yaptırımlarının kaldırılması kararlaştırılmıştır.⁶⁸

Gelinen noktada yapılan anlaşmayla birlikte RF içindeki uzmanlar arasındaki görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bazı RF uzmanları bu tarz bir çözümün RF'nin çıkarlarına olmadığını; çünkü böyle bir anlaşmayla yaptırımların kalkması sonucunda Batılı ülkelerin İran'a yatırımlarını artıracaklarını ve bu nedenle RF'nin öneminin azalacağını savunurken; Carnegie Moscow Center uzmanı Nikolay Kozhanov, nükleer konu çözüme kavuşsa dahi, iki ülke ilişkileri geniş bir yelpazeye sahip olduğu için olumsuz bir şekilde etkilenmeyeceğini savunmaktadır.⁶⁹

Aslında bu görüş ayrılıkları, RF'nin BM Güvenlik Konseyi'nde İran aleyhine alınan yaptırım kararlarını veto etmemesiyle başlamıştır. Taraflar arasında 2008'de anlaşmaya varıldığı halde, RF yaptırımlar nedeniyle İran'a S-300 füzelerinin satışını durdurmuş;⁷⁰ bu gelişmeler üzerine İran kamuoyunda RF'nin güvenilir bir ortak olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. RF'nin Güvenlik Konseyi'ndeki pozisyonunu ve İran ile ilişkilerini kendi menfaatleri doğrultusunda suiistimal ettiği dile getirilmiş, hatta bazı İranlı uzmanlar, RF'nin İran ile 5+1 grubu arasında sürdürülen müzakerelere dâhil olmasının büyük bir hata olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Hasan Ruhani sonrasındaki gelişmeler İran-RF nükleer iş birliğinin devam edeceğini gözler önüne sermiştir. İran, Kasım 2014'te Buşehr'de iki nükleer santral daha inşa etmesi için

⁶⁸ Bayram Sinkaya, "İran-Batı Nükleer Anlaşmazlığının Çözümü: Kapsamlı Ortak Eylem Planı", <http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=5459> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

⁶⁹ Nikolay Kozhanov, "Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations" Carnegie Moscow Center, Moscow, Russia, May 2015, s. 1-12.

⁷⁰ Moskova ve Tahran beş adet S-300 füze bataryasının teslimatı için 2007 yılında anlaşmaya varmış, ancak 2010 yılında Rusya, İran'a getirilen BM silah ambargosunu gerekçe göstererek teslimatı durdurmuştu. Bunun üzerine, 2011'de İran, Rusya'yı uluslararası tahkime götürmüş ve kontrat şartlarını ihlal etmekle suçlamıştı. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160405_s300_rusya_iran (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2016)

RF ile anlaşmış; Rus Savunma Bakanı 15 yıl aradan sonra ilk defa Ocak 2015'te Tahran'a resmî ziyarette bulunmuştur.⁷¹ Ayrıca Nisan 2016'da ilk S-300 füzelerinin İran'a sevkiyatının başlamasıyla KOEP'in imzalanması sonrasında iki ülke ilişkilerindeki ciddi kriz beklentisi olan alanlardan biri daha çözülmüştür.

6. Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ) Kapsamında İki Ülke İlişkileri

1996 yılında RF, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bir araya gelmesiyle temelleri atılan ŞİÖ'nün üyeleri, bölgedeki sorunlara ortak çözüm aramak için bir platformda buluşmuş ve “Şanghay Beşlisi” olarak tabir edildikleri bu kuruluş döneminde özellikle bölgesel güvenlik konusunda iş birliği yapmaya başlamıştır. ŞİÖ Tüzüğü'ne göre, örgütün temel amaçları; üye ülkeler arasındaki dostluk, iyi komşuluk ve karşılıklı güvenin kuvvetlendirilmesi; ekonomik-ticari, bilim-teknik, kültür, eğitim, enerji, ulaşım, çevre ve diğer alanlarda etkin iş birliğinin geliştirilmesi; bölgesel barış ve istikrarın sürdürülmesi için ortak hareket edilmesi olarak sıralanmıştır. Ayrıca “terörizm, kökten dincilik ve bölücülük” ortak düşman olarak kabul edilmiştir.⁷²

15 Haziran 2001'deki toplantıda Özbekistan'ın da katılımıyla örgüt Şanghay İş Birliği Örgütü adını almıştır.⁷³ 2012 Pekin Zirvesi'nde Türkiye'nin diyalog ortağı olmasıyla giderek daha güçlü bir küresel güç haline gelmeye başlayan⁷⁴ örgütte, hâlen Moğolistan ve İran gözlemci ülkeler; Beyaz Rusya, Sri Lanka ve Türkiye diyalog ortağı ülkeler arasındadır.⁷⁵

⁷¹ Bayram Sinkaya, “Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Eksenini”, *Ortadoğu Analiz*, Ocak-Şubat 2016, Cilt 8, Sayı 72, s. 23-24.

⁷² Charter of the Shanghai Cooperation Organization, <http://www.sectsco.org/EN123/show.asp?id=69> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015).

⁷³ Burak Çınar, “Tarihte Üçüncü Güç ve Orta Asya Enerji Savaşları”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8, Aralık 2008, s. 33.

⁷⁴ Esmâ Özdaşlı, “Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 4, Sayı 6, Bahar -2012, s. 108.

⁷⁵ Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>

ŞİÖ üyeleri 2015 yılında RF'nin Ufa kentindeki ŞİÖ Zirvesine kadar bölgenin güçlü ülkeleri olan Hindistan ve Pakistan'dan oluşacak muhtemel bir genişlemeye sıcak bakmazken; zirve sonucunda her iki ülkenin de 2016 yılındaki zirveye kadar tam üye olması kararlaştırılmıştır. Böylece 2004'ten beri gözlemci ülkeler olan Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla, ŞİÖ, kontrol alanını dünya nüfusunun yarısından fazlasını kapsayacak şekilde genişletmiştir. ŞİÖ yetkilileri, iki rakip ülkenin ilk defa aynı güvenlik bloğunun üyesi olduğu bu adımı yapıcı bir gelişme olarak tanımlamış; hatta Çin Dış İlişkiler Bakanı Yardımcısı Cheng Gouping, "Hindistan ve Pakistan'ın ŞİÖ'ye girişinin ŞİÖ'nün gelişmesinde büyük bir rolü olacağı ve karşılıklı ilişkilerin gelişmesini sağlayacağı" açıklamasında bulunmuştur.⁷⁶

Çin ŞİÖ'yü yalnızca güven artırıcı önlemlerin alındığı bir platform olarak değil; aksine ekonomik ve siyasi olarak daha etkili 'çok taraflı iş birliği örgütü' olarak görmek istediğini her fırsatta dile getirmiştir/getirmektedir. RF ise, Şanghay'ı, 1993'te uygulamaya koyduğu "yakın çevre doktrini" çerçevesinde yeniden şekillendirdiği dış politika anlayışına uygun biçimde, arka bahçesi olarak görmeyi sürdürdüğü Orta Asya Cumhuriyetlerinin Çin'le olan temaslarını kendi denetiminde gerçekleştirecek bir mekanizma olarak görmüştür.⁷⁷ Ekonomik kalkınmanın temelinde enerji olduğunu düşünen RF, enerji konusunda önemli bir yeri olan Orta Asya'da ayrılıkçılığa dayalı bölünme tehdidi algıladığı için, ŞİÖ'yü etkin bir güvenlik örgütü olarak kullanmak istemektedir.⁷⁸ RF ve Çin'in Şanghay'a bakışlarının en önemli ortak noktası, bu ortaklığın bölgedeki ABD etkisini kırarak

(Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

⁷⁶ "Hindistan ve Pakistan ŞİÖ'ye Neden Katıldı", <http://www.dunyabulteni.net/yazar/munev-alam/20286/hindistan-ve-pakistan-sioye-neden-katildi> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

⁷⁷ Ahad Andican, "Çin Satrancında Orta Asya", *Avrasya Dosyası Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 2006, s. 24.

⁷⁸ Burak Bilgehan Özpek, "Şangay İşbirliği Örgütü ve Rusya", *Global Strateji Dergisi*, Yıl 2, Sayı 6, Yaz 2006, s. 149.

bir katalizör vazifesi görmesidir.⁷⁹

ŞİÖ, Hindistan ve Pakistan'ın üyeliği sonrasındaki son genişlemeyle, yaklaşık dört milyar nüfusu ile dünya nüfusunun %50'sini oluşturan bir örgüt haline gelmiştir. Ayrıca örgüt BM Güvenlik Konseyi'nin iki daimi üyesine ve dünyadaki nükleer güce sahip ülkelerin yarısından fazlasına sahiptir. Üye sayısı sekiz olmasına rağmen, sahip olunan bu güç, örgütün etkinliğini göstermesi açısından önemli bir ölçüttür. ŞİÖ bu açıdan gerek Avrasya, gerekse dünya siyasetini etkileme gücü olan ve gelecekte de bu gücü artırma ihtimali olan bir örgüttür. Özellikle ABD'nin Afganistan müdahalesiyle Çin ve RF'nin "yaşam alanlarına" girme girişimleri, örgütün son yıllarda yaptığı dönüşümün ve daha da kurumsallaşmasının en önemli nedenidir. ŞİÖ, bu açıdan, son yıllarda sık sık dile getirilen ABD karşıtı bir oluşum olma özelliğini daha da gün yüzüne çıkartmıştır. Güvenlik alanında ŞİÖ'nün geliştirilmesi, örgütün "Doğu'nun NATO'su" gibi isimlerle anılmasına neden olmuştur.⁸⁰

Terörizm, dinî radikalizm ve ayrılıkçılık konusunda ortak gündeme sahip olan ŞİÖ, bölgesel güvenlik kapsamında da 2005'teki toplantısında olduğu gibi çıkışlar sergilemektedir. Söz konusu zirvede, ABD'den Orta Asya'dan çekilmesi için takvim istenmiştir.⁸¹ Örgütün askerî yönden aldığı kararları nedeniyle, ŞİÖ'ye "NATO'nun Şeytan İkizi"⁸² yakıştırması yapılmaktadır. İşte tüm bu unsurlar İran'ı ŞİÖ üyeliği konusunda motive etmektedir.

İran, 2004 Astana Zirvesi'nde Pakistan ve Hindistan ile birlikte ŞİÖ'ye "gözlemci üye" olarak kabul edilmiştir. İran, güvenlik alanında ve uluslararası alanda yaşadığı bu yalnızlığını dengelemek adına bölgede etkili olan RF-Çin ikilisiyle iş birliği arayışlarını sürdürmüştür/sürdüremeye devam etmektedir. Bu doğrultuda gözlemci

⁷⁹ Özdaşlı, a.g.m., s. 110.

⁸⁰ Özdaşlı, a.g.m., s. 120.

⁸¹ Özpek, a.g.m., s. 148.

⁸² Evgeny Morozov. "NATO's Evil Twin", TCS Daily, http://www.ideasinactiontv.com/tcs_daily/2006/06/natosevil-twin.html (Erişim tarihi: 01 Haziran 2015).

statüsünde bulunduğu ŞİÖ'ye tam üyelik İran için önem taşımaktadır. ŞİÖ daimi üyeliği, Avrupa ve ABD karşısında daha güçlü ve bağımsız olmasını sağlayacağından İran için önem taşırken; Çin ve RF ise her ne kadar başladığı günden bugüne kadar İran nükleer krizi konusunda BM Güvenlik Konseyi'ndeki kozlarını kullanmış ve İran'a yaptırım ve askerî müdahale yapılmaması yolundaki tutumlarını sürdürmüşse de nükleer krizin tarafı olan bir İran'ı bünyelerine alma konusunda çok istekli olmamıştır. ŞİÖ üyeleri ve İran arasındaki en önemli müşterek konu; her iki tarafın bölgede çok kutuplu bir düzenin sağlanmasını hedeflemesi ve ABD'nin tek taraflı politikalarını frenlemek istemesidir.⁸³

RF, ŞİÖ üyeleri içinde İran'la en çok jeopolitik ortaklık ve iş birliği arayışı içinde olan ülke konumundadır. Bu kapsamda İran'ın ŞİÖ üyeliğini en çok destekleyen ülke RF'dir. Son olarak RF Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Moskova'daki ŞİÖ Dışişleri Bakanları toplantısının ardından, örgütün Genel Sekreteri Dmitri Mezentsev ile yaptığı açıklamada, "Toplantıya katılanların, İran'ın ŞİÖ'deki rolünün güçlendirilmesi ve nükleer programıyla ilgili sorunun herkesi memnun edecek şekilde çözülmesi gerektiği konusunda görüş birliğine vardığını" ve İran'ın ŞİÖ'ye tam üyeliğinin önünde engel bulunmadığını söylemiştir.⁸⁴

7. Sonuç Yerine: İki Ülke İlişkilerinde Gelecek Beklentileri

RF ve İran, buldukları bölgede bazı çatışan alanlara rağmen ortak çıkarlar etrafında yakınlaşmalarını sürdürmektedir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, taraflar arasındaki ilişkiler bölgesel iş birliğinden nükleer iş birliğine kadar uzanmıştır. RF ve İran, Azerbaycan ve Gürcistan'ın ABD ve NATO ile yakınlaşan ilişkilerinden endişelenmekte; bölgede ABD'nin etkisinin genişlemesine karşı çıkmakta ve Suriye meselesinde Esad'ın yanında yer almaktadır. Öte yandan, İran gibi, RF

⁸³ Arzu Celalifer Ekinci, "Şanghay İşbirliği Örgütü ve İran", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=441> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015).

⁸⁴ Rusya'dan ŞİÖ'de İran'a Destek, <http://www.aydinlikgazete.com/ekonomi/rusyadan-siode-irana-destek-h71433.html> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015).

de Orta Asya ve Trans-Kafkasya bölgesinde ABD'nin çıkarlarına uygun yeniden yapılanmaların ortaya çıkmasından rahatsız olmuştur. Bunların sonucu olarak, İran bugün Ermenistan'a yakınlaşmakta ve RF'yle ilişkilerini de sürdürerek, RF-Ermenistan-İran ittifakını destekler görünmektedir. Çin'in de son yıllarda RF ve İran'a yakın politikalar benimsemesi, bölgede İran'ın istediği yönde bir kutbun oluşabileceğinin sinyallerini vermektedir.

11 Eylül sonrası şekillenen şahinci ABD dış politikası, önem derecesine göre sırasıyla RF, Çin, İran ve AB'yi huzursuz etmektedir. Bu husus da İran'ın özellikle RF'yle daha yakın bir dış politika takip etmesini sağlamaktadır.⁸⁵

RF'nin İran politikasının temeli, İran'ın jeopolitik konumuna ve İran'a yönelik silah ve nükleer malzeme ticaretine göre şekillenmiştir. Bu noktada İran'ın RF'le nükleer ve askerî alandaki iş birliğini geliştirmek istemesi, RF ekonomisi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca Orta Asya ve Kafkasya'da ABD'nin etkisini artırma girişimleri karşısında, İran, RF için önemli bir stratejik ortak olarak algılanmaktadır. ABD'nin tüm tepkilerine karşı RF'nin Buşehr'deki santralin yapımını tamamlaması, RF'nin ABD'den bağımsız bir güç olarak hareket ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Diğer taraftan, İran, özellikle 2015 yılındaki gelişmelere kadar, AB ve ABD tarafından uygulanan ekonomik ambargolar ve siyasi yalnızlaştırma politikası nedeniyle bölgeye yönelik dış politikasında RF ile iyi ilişkiler geliştirmeyi öncelikli haline getirmiştir. Bu kapsamda, ŞİÖ üyeliği konusunda RF'nin yaptığı son açıklama, İran'ın bu politikasının en önemli meyvelerinden olmuştur.

Her iki ülkenin enerji konusunu daha geniş jeopolitik amaçlarla kullanma hevesi, küresel düzeyde Avrupa, Türkiye ve Balkanlar gibi pazarlarda başat enerji tedarikçisi olma potansiyeli taşıması ve

⁸⁵ Mehmet Durmuş, "Nükleer Enerji Bunalımı ve İran'ın Uluslararası Sisteme Yeniden Entegrasyonu", <http://77www.network54.com/7forum/7389647message> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2008).

Hazar'ın Statüsü konusu iki ülke arasında çatışma potansiyeli taşıyan alanların başında gelmektedir. Ayrıca İsrail'i ilk ziyaret eden Rus lider olan Putin'in İsrail'e verdiği önem, İran tarafında rahatsızlık yaratmaktadır.

Ancak RF, İran ile kurduğu yakın ilişkiler sayesinde bu ülke üzerindeki etkisini giderek artırmakta; bu "stratejik ortaklık" RF'ye Orta Doğu'da daha aktif bir rol oynaması için fırsat vermektedir. İran da bölgesel politikalarında ve askerî alanda RF desteğini almaktadır. Sonuç olarak, RF ile İran arasındaki mevcut ilişkiler, özellikle enerji alanındaki çıkarlarda çatışma potansiyeli taşısa da, iki ülkenin ortak güvenlik kaygıları, karşılıklı ticari çıkarları ve hem Orta Asya hem de Orta Doğu bölgelerindeki (özelinde Suriye) çıkarlarının kesişmesi ile doğru orantılı olarak gelişmektedir/gelişmeye devam edecektir.

Summary

Iran has always been a strategic country for Russian Federation (RF) when shaping its regional policy. Historically, though Russian-Iranian relation mostly has been competitive especially after the Cold War period, there is a cooperation between two countries in the mutual regional policy and nuclear energy areas, because of RF's the new political definitions, of isolation policy for Iran by the US and the West, of geographical proximity and of common regional interests. In the post-Cold War era, Iran has played a decisive role in RF's Central Asia policy. Meanwhile, Iran has often entered into rapprochement with the RF because of its "security concerns".

In the period after the Cold War, the emergence of the US as a global power and its increasing interest in the Eurasian region has disturbed the regional states such as Iran and China, like RF. Therefore, after 1990, RF has developed its relations with Iran usually in the security perspective.

Russian and Iranian interests in Central Asia are similar to each other. The main reason for this is the discomfort situation for RF and Iran after the independences of the Turkish Republics in the region.

With the strategy created for RF to recapture the position as the great power in international system and developed by Putin in the 2000s, RF's contacts with Iran have increased. At the same time, RF has emerged as the sole country, which could cooperate in the region and world politics for Iran, which has faced economic and political sanctions by the US and the Western countries for its nuclear activities.

The most important common point, which converges these two countries in the security context, is Syria issue sitting on the world agenda in 2012. When these cooperation areas are strengthening, bilateral relations have come to the level of strategic partnership in Syria issue. RF has intended to prevent to the United States as a single hegemonic power in the Middle East by supporting Bashar al-Assad in the international arena. After the collapse of the Soviet Union, RF has been busy with its internal affairs and its situation has prepared the ground for this unilateral US intervention in the Middle East. RF takes great discomfort from the US, which increases its hegemony activities in the Middle East with 2001 Afghanistan and 2003 Iraq intervention. At the same discomfort has been felt by Iran and this situation prompts the two countries to cooperate.

One other area of cooperation between the two countries is on the nuclear works. Indeed, Iran's current development in an important infrastructure on current nuclear field has taken place with the support of the RF. RF, which has great contributions to the Iran's nuclear work, will have benefits but also have some points of concern after the agreement, which solved the Iran nuclear issue diplomatically, signed in July 2015. However, Russian Defense Minister had the first official visit in fifteen years to Tehran in January 2015 and RF has begun shipping the first S-300 missiles to Iran in April 2016. Thus, it ended RF concerns.

Another area of cooperation between the two countries is the Iran's membership to the Shanghai Cooperation Organization (SCO). RF is a country which the most supportive of Iran's membership in SCO members.

The fact that the two countries have huge hydrocarbon resources and that they want to use their energy resources as wider geopolitical objectives has caused competition between the two countries. However, in order to give weight to produce natural gas, Iran needs technical facilities in the country and also serious foreign capital and technology. Russian companies having the international standards on oil and gas sector can provide the foreign capital and technology, which Iran needs.

Status of the Caspian issue is one of the problem areas in bilateral relations. Iran supports the two theses on the issue. One of them is “common ownership” (condominium) and the second one is the division of the Caspian into five equal parts (20%). Kazakhstan having about half of the Caspian Sea and RF have not accepted theses offers.

Thanks to close relations with Iran, RF has increased its impact over the country. This “strategic partnership” also gives RF the opportunity to play a more active role in the Middle East. Through this strategic partnership, Iran also gains RF’s support in its regional policy and military fields. Consequently, this article claims that RF and Iran will continue to approach each other in mutual cooperation areas, despite having conflicting interests in the region.

Kaynakça

Kitaplar

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa, 2008.

DUGİN Alexander, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, 2. Baskı, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s. 73-80.

Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu, *Genelkurmay SAREM Başkanlığı Yayınları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007.

HACISALİHOĞLU Yaşar, *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*, İstanbul, Çantay Kitabevi, 2001.

KAYA Emrah, “İran İslam Cumhuriyeti – Çin Halk Cumhuriyeti Orta Asya ve Güney Kafkasya Siyaseti (1991-2010)”, Necati İyikan (ed.) , *Orta Asya- Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2003*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.

MİKAİL Elnur Hasan, *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

ORAN Baskın, *Türk Dış Politikası Cilt 2*, 1981-2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

ŞEKER Sevim, “Rusya Federasyonu Orta Asya ve Güney Kafkasya Siyaseti (1991-2010)”, Necati İyikan (ed.) , *Orta Asya- Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2003*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.

YANAR Savaş, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Makaleler

ALTIN Vural, “Nükleer Enerji”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, Ağustos 2004 Sayısının Eki.

ANDİCAN Ahad, “Çin Satrancında Orta Asya”, *Avrasya Dosyası Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 2006.

ARIKAN Pınar, “İran-Rusya Mutabakat Anlaşması: Stratejik Ortaklık mı?”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 6, Sayı 64, Ankara, 2014.

BAYRAKTAR Gökhan, “Hazar’daki Jeopolitik Mücadelenin Türkiye’nin Enerji Güvenliğine Etkileri”, *Stratejik Öngörü*, Sayı 11, 2007.

ÇINAR Burak, “Tarihte Üçüncü Güç ve Orta Asya Enerji Savaşları”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8, Aralık 2008.

KANTARCI Şenol, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı ‘Koalisyonlar Dönemi mi?’”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16, Aralık 2012.

KARABULUT Bilal, “Karadeniz’den Orta Doğu’ya Uzanan Bir Dış Politika Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 15, Güz 2007.

KESKİN Arif, “ABD-İran Gerginliğinde Yeni Bir Dönem: ABD-AB Yakınlaşması”, *Stratejik Analiz*, Cilt 5, Sayı 60, Nisan 2005.

KİBAROĞLU Mustafa, “İran Bir Nükleer Güç mü Olmak İstiyor?”, *Avrasya Dosyası Dergisi- İran Özel Sayısı*, Cilt 5, Sayı 3, Güz 1999.

OĞAN Sinan, “Hazar’da Tehlikeli Oyunlar”, *Avrasya Dosyası*, Sayı 147, Ankara, 2001.

ÖZDAŞLI Esmâ, “Çin ve Rusya Federasyonu’nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 4, Sayı 6, Bahar 2012.

ÖZPEK Burak Bilgehan, “Şanghay İşbirliği Örgütü ve Rusya”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl 2, Sayı 6, Yaz 2006.

ÖZTÜRK Mustafa, “SSCB’den RF’ye Moskova’nın Şam Politikası” *V. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı, Bildiriler, 11-12 Aralık 2013*, Uludağ Üniversitesi Mete Cengiz Kültür Merkezi, Bursa, Türkiye.

SİNKAYA Bayram, “Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Eksenini”, *Ortadoğu Analiz*, Ocak-Şubat 2016, Cilt 8, Sayı 72.

TERZİOĞLU Süleyman Sırrı, “Hazar’ın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA)*, Cilt 3, Sayı 5, 2008.

UYGUR Hakkı, “İran ve Arap Baharı”, *SETA Analiz Dergisi*, Sayı 52, Mart 2012.

VELİEV Cavid “Moskova’nın Zorunlu Müttefiki: İran”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl 1, Sayı 36, 7 Mart 2005.

YAVUZ Celalettin, “Sorunlu Komşu İran: Çıkarlarımız Örtüyor mu, Çakışıyor mu?”, *2023 Dergisi*, Şubat 2006.

Tezler

GÖK Gonca Oğuz, “İran’ın Bölgesel Politikası ve Türk-İran İlişkileri, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü”, Gebze, 2000, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAHRAMAN Emel, “2000’li yıllarda Türk-İran İlişkilerini Etkileyen Faktörler”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2013, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Raporlar

ATEŞAĞAOĞLU Ümit, “*İran Ülke Raporu*”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Raporu, Mayıs 2012.

BELOBROV Y.Y., VOLODİN A.G., DEMİDENKO S.V., KOZYREV N.I., LANKİN Y.V., NOVİKOV V.Y., SAZHİN V.I., YURTAEV V.I., “*Modern Russian-Iranian Relations: Challenges and Opportunities (Working Paper)*”, Russian International Affairs Council (RIAC), Moscow 2014.

“*BP Statistical Review of World Energy Report*”, <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 29 Mart 2015).

İran Ülke Bülteni, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Raporu, Şubat 2015.

KOZHANOV Nikolay, “*Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations*”, Carnegie Moscow Center, Moscow, Russia, May 2015.

KAMALOV İlyas, “Rusya’nın Orta Doğu Politikası”, ORSAM Rapor No: 125, *The Black Sea International Report*, No: 23, Temmuz 2012.

SIPRI Yearbook 2014, *Armaments, Disarmament and International Security Report*, <http://www.sipri.org/yearbook/2014/05> (Erişim Tarihi: 26 Mart 2015).

Gazeteler

Dünya Gündemi Gazetesi, 3–10 Temmuz 2005.

İnternet Kaynakları

CAFERSOY Nazım, “Rusya-İran İlişkilerinde Stratejik Boyut”, <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/64-turkce-makale/3526-rusya-iran-iliskilerinde-stratejik-boyut.html> (Erişim tarihi: 27 Mart 2015)

Charter of the Shanghai Cooperation Organization, <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=69> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015).

Direction of Trade Statistics (DOTS), <http://elibrary-data.imf.org/Data/Report.aspx?c=1449337&d=33061&e=170921> (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2015).

DURMUŞ Mehmet, “Nükleer Enerji Bunalımı ve İran’ın Uluslararası Sisteme Yeniden Entegrasyonu”, <http://www.network54.com/forum/7389647message> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2008).

EKİNCİ Arzu Celalifer, “Şanghay İş Birliği Örgütü ve İran” <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=441> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015).

GORDON Michael R., SANGER David E., “Deal Reached on Iran Nuclear Program; Limits on Fuel Would Lessen With Time”, <http://www.nytimes.com/2015/07/15/world/middleeast/iran-nuclear-deal-is-reached-after-long-negotiations.html> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

“Hazar Bölgesinin Dünya Jeopolitiğindeki Yeri”, <http://politikaakademisi.org/hazarin-hukuki-statusu-sorunu-cozume-kavusturulabilir-mi/> (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2015).

“Hindistan ve Pakistan ŞİÖ’ye Neden Katıldı”, <http://www.dunya-bulteni.net/yazar/munevver-alam/20286/hindistan-ve-pakistan-sioye-neden-katildi> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

<http://www.state.gov/documents/organization/65462.pdf>, 29 Nisan 2006 (Erişim tarihi: 03 Mart 2008).

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160405_s300_rusya_iran (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2016)

“İran Nükleer Santralini Açıyor”, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-nukleer-santralini-aciyor-8808.html> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2015).

JALALİ Ali A., “The Strategic Partnership of Russia and Iran”, Parameters, Winter 2001-02, <http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters/01winter/jalali.htm> (Erişim tarihi: 10.11.2009).

KAMALOV İlyas, “Orta Doğu Silah Pazarı’nda Rusya’nın Payı”, <http://ilyas-kemaloglu.com/guncel-detay.aspx?d=72> (Erişim Tarihi: 24 Mart 2015).

KHAJEHPUR Bijan, “Iran Opens New Chapter In Relations With Russia”, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/02/iran-russia-relations-new-chapter.html###ixzz3TzjtNct4> (Erişim tarihi: 10 Mart 2015).

KESKİN Arif, “İran-Rusya İlişkileri Nereye?”, http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=201 (Erişim Tarihi: 27 Mart 2015).

MOROZOV Evgeny. “NATO’s Evil Twin”, TCS Daily, http://www.ideasinactiontv.com/tcs_daily/2006/06/natosevil-twin.html (Erişim tarihi: 01 Haziran 2015).

“Rusya Federasyonu-İran Askeri-Teknik İlişkileri”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/213/rusya_federasyonu-iran_askeri-teknik_iliskileri (Erişim Tarihi: 26 Mart 2015).

“Rusya’dan İran’ı Rahatlatacak Açıklama”, <http://arsiv.ajans5.com/detay/2014/01/10/rusya-dan-iran-i-rahatlatacak-anlasma.html> (Erişim tarihi: 8 Nisan 2015).

“Rusya Federasyonu: İran’a Ambargo Etkisiz Olur”, Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/2006/03/09/son/sondun29.asp>, 9 Mart 2006 (Son erişim tarihi: 05.04.2009)

Rusya'dan ŞİÖ'de İran'a Destek, <http://www.aydinlikgazete.com/ekonomi/rusyadan-siode-irana-destek-h71433.html> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2015).

SİNKAYA Bayram, "İran-Batı Nükleer Anlaşmazlığının Çözümü: Kapsamlı Ortak Eylem Planı", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazi/goster.aspx?ID=5459> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2015).

TURAN Davut, "İran Dış Politikasının Nükleer Çıkmazı", Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi, 18 Eylül 2005, <http://www.tasam.org/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=87> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2009).

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

An Application for the Defense Sector
Including Uncertainty in the Supply Chain
Management Decision Process

Alihan Kağan CANLI* ve Hakan Soner APLAK**

Öz

Günümüzde rekabet, ulusal ve uluslararası her alanda olduğu gibi savunma sektörü açısından da hayati öneme sahiptir. Ülkelerin savunma güçlerini belirli bir seviyeye getirmek ve caydırıcılık sağlamak amacıyla ekonomik imkânları çerçevesinde savunmalarını güçlendirmeleri, modern silah ve teçhizatla donanmış güvenlik güçlerine sahip olmaları zorunluluk haline gelmiştir. Bu çalışmada, savunma sektörüne yönelik bir tedarik zinciri yönetimi uygulaması belirsizlik içeren ortamlar için geçerli olan metodolojik bir karar süreci yaklaşımıyla incelenmektedir. Önceden belirlenmiş hedefler ve önceliklerine göre, aktörlerin (oyuncuların) stratejilerinin karşılıklı olarak değerlendirilmesi ve kendileri için en uygun olanların seçimi süreci, “oyun teorisi” yaklaşımıyla gösterilmektedir. Karar sürecinin belirsiz doğası gereği stratejilerin değerlendirilmesinde “bulanık dilsel değişkenler ve sayılar” kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sektörü, Tedarik Zinciri Yönetimi, Çok Amaçlı Karar Verme, Bulanık Dilsel Değişkenler, Oyun Teorisi.

* Bkm.Yzb., Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü,

e-posta: akaancanli@gmail.com.

** Yrd.Doç.Dr.İs.Alb. Kara Harp Okulu, Endüstri ve Sistem Mühendisliği Bölümü,

e-posta: sonaplak@gmail.com.

Abstract

Nowadays, competition is vital to the defense sector, as in all areas of national and international. In the context of economic opportunities to strengthen the defense forces of the country, to bring a certain level and to provide deterrence, it has become imperative to be equipped with modern arms and equipment to the security forces. In this study, a supply chain management application for the defense industry is studied with the current methodological approach to decision-making environment with uncertainty. According to their pre-defined objectives and priorities, the mutual evaluation of actors' (players') strategies and selection process of the most suitable ones is shown by "game theory" approach. Due to the uncertain nature of the decision process, "fuzzy linguistic variables and numbers" are used for the evaluation of strategies.

Keywords: *Defense Sector, Supply Chain Management, Multi-Objective Decision Making, Fuzzy Linguistic Variables, Game Theory.*

1. Giriş

Karar verme süreci, sınırlılıkların ve bilginin kesin olduğu problemlerin çözümünde oldukça kolaydır. Karar vericiler, belirsizlik içinde karar vermek zorunda kaldıklarında ise, kesin yargı içeren ifadelerden çok belirsiz veya karmaşık ifadeler kullanmaktadır. Başka bir deyişle, insan düşünce sisteminin ve mantığının karmaşık yapısı, karar ortamının belirsizliği ve gelişen olaylar, karar vericileri kişisel yargılara dayalı kararlar vermeye zorlamaktadır.¹

Tedarik zinciri, hammaddelerin siparişi ve elde edilmesinden, ürünün üretilmesi ve müşteriye dağıtım ve ulaştırılmasına kadar olan kurumsal fonksiyonlardan oluşan bir faaliyetler dizisidir.² Tedarik

¹ Hakan Soner Aplaak, Karar Verme Sürecinde Bulanık Mantık Bazlı Oyun Teorisi Uygulamaları, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 18 (Yayımlanmış Doktora Tezi).

² Ram Ganeshan ve Terry P. Harrison, *An Introduction to Supply Chain Management*, Department of Management Science and Information Systems, Penn

Zinciri Yönetimi (TZY) ise, müşteri tatmini için ürünün doğru miktarda üretilmesi, dağıtılması, doğru zamanda ve yerde olmasının sağlanması, tedarikçilerin, üreticilerin ve depoların etkin şekilde kullanılması için uygulanan yaklaşımların bir bütünüdür.³ Tedarik; TZY fonksiyon alanlarından önemli yeri tutan ve süreç içinde süreklilik arz eden bir kritik faaliyettir.

TZY'nin etkinliği, tüm sektörlerde olduğu gibi, savunma sektörü için de kritik bir öneme sahiptir. Silah, araç ve gereçlerin tedarik edilmesi ve geliştirilmesi bir ülkenin savunması açısından kritik bir öneme haiz olduğundan, buna yönelik karar mekanizması sistematik olarak tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Savunma sektöründe karşılıklı etkileşimde olan ve amaçları doğrultusunda hareket eden başlıca aktörler olarak; devletler, silahlı kuvvetler ve güvenlik kuvvetleri, yerli ve yabancı tedarikçiler, uluslararası konsorsiyum ve organizasyonlar ile ülkelerin kendi savunma organizasyonları sayılabilir.

Bu çalışmada, yeni bir silah sistemi tedarik etmek isteyen bir ülkenin stratejileri göz önüne alınarak tedarikçi bir firma için analitik bir karar metodolojisi uygulanmaktadır. Firmanın hedefleri ve öncelikleri önceden tespit edilmiş olması varsayımıyla, tüm hedeflerini ayrı ayrı ve birlikte gerçekleştirebilmek amacıyla uygulayacağı stratejiler değerlendirilmektedir. Tedarik süreci çok kişili bir karar problemi olarak ele alınmakta ve oyun teorisi yaklaşımıyla stratejilerin hedeflere uygunluğu değerlendirilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde literatür taraması, üçüncü bölümde kullanılan metotlar, dördüncü bölümde savunma sanayine yönelik tedarik stratejileri açıklanmakta ve beşinci bölümde jenerik bir senaryo ile savunma sanayi tedarik karar sürecine yönelik örnek bir uygulama verilmektedir. Son olarak, bulgu ve sonuçlara yer verilerek ileride yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunmaktadır.

State University, 1995, pp. 1-7.

³ Ronald H. Ballou, *Transport Fundamentals in Business Logistics*, 5th Edition, Prentice Hall College, 2003, p. 135.

2. Literatür Taraması

Tedarik zinciri; hammaddelerin temin edilmesinden, üretilen nihai ürünün son kullanıcıya ulaştırılması ve tamir, bakım veya ürünün içerdiği zararlı maddelerin yok edilmesine kadar tüm faaliyetlerin, sistemlerin ve kişilerin oluşturduğu bir şebekedir.⁴ Tedarik zincirinde her aktörün diğer aktörleri de etkileyebilecek gücü ve kabiliyeti vardır. Doğal olarak, tüm paydaşlar, güçlerini daha yüksek kâr elde edebileceği stratejiler izlemek için sarf etmektedir. Uygulamada üreticiler, ürününü satabilmek için, farklı alıcılarla farklı kontrat türlerini seçmektedir. Bu kapsamda, tedarik zincirindeki paydaşların çok kişili karar süreçleri içinde birbirlerinin stratejilerinden etkilenen bir yapıda oldukları bir gerçektir.

TZY fonksiyon alanlarına yönelik özellikle rekabet boyutunu ilgilendiren konularda akademik çalışmalar yapılmaktadır (Tablo 1). Bu çalışmalar ile TZY içindeki aktörler arasındaki etkileşimin çok kişili karar teorisi yöntemleriyle incelenmesi ve optimal stratejinin bulunması hedeflenmektedir.

74

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

Tablo 1. Tedarik Zinciri Yönetiminde Oyun Teorisi Uygulamaları

	Yazarlar	TZY Alanı	Öne Çıkan Özellik
1	Moyaux ve diğ. (2004)	Kamçı etkisini azaltmak için firmaların iş birliği yapma isteği	Nash Dengesi, Sipariş Yöntemleri
2	Zhu ve diğ. (2005)	Arz-talep iş birliğine dayalı TZY modeli	Dinamik ve pazarlıklı oyun metodu
3	Dai ve diğ. (2005)	Aynı dağıtım sistemindeki iki perakendecinin optimal sipariş stratejileri	Tek periyotlu stok, Nash Dengesi, Stackelberg
4	Cachon ve Lariviere (2005)	Kâr paylaşımlı kontratların tedarik zinciri performansına etkileri	Tek tedarikçi-tek perakendeci, marjinal fiyat

⁴ David F. Ross, *Competing Through Supply Chain Management: Creating Market-Winning Strategies Through Supply Chain Partnerships*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1998, ss. 81-89.

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde
Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

5	Qiaolun ve diğ. (2007)	Kapalı döngü (çift taraflı) tedarik zincirinde satış fiyatı stratejileri	Üç ayrı modelde toptan ve perakende satış fiyatı stratejileri
6	Xiao ve diğ. (2007)	İkame edilebilir ürün üreten iki firmanın sipariş miktarı üzerine rekabeti	Dış kaynak kullanımı
7	Bernstein ve ark. (2008)	Tedarikçi açısından satın alma kontratları için yapılan rekabet	Rekabetin tedarikçinin üretim kontrol politikasına etkileri
8	Yan (2008)	İki kanallı tedarik zincirinde alıcı-satıcı arasındaki ilişki	Stackelberg-Bernard modeli, pazarlıklı kâr paylaşım modeli
9	Zijm ve Timmer (2008)	Merkezden yönetilmeyen üç kademeli dağıtım sistemlerinin stok kontrolünün koordinesi	Her kademe için optimal stok seviyesi seçerken Nash dengesi
10	Esmaili ve diğ. (2009)	Satıcı-alıcı ilişkisinde maliyetleri rekabet ve işbirliği aracı olarak kullanan yaklaşım	Stackelberg modelleri, İş birliği oyun, Pareto etkin çözüm
11	Bahinipati ve diğ. (2009).	Tedarik zinciri üyelerinin gelir paylaşımı	Shapley değeri, kalıcı ve iş birliği çözümü
12	Pan ve diğ. (2010)	TZY’de satış fiyatı ve kâr paylaşımli kontratlar	Farklı tedarik zinciri yapılarında iki farklı kontrat türü
13	Wu (2010)	Üretici-perakendeci tedarik zincirinin kanal koordinasyonu	Ortak fiyat ve fiyat dışı kararlar
14	Chen ve diğ. (2011)	Merkezden yönetilmeyen tedarik zincirinin verimliliği	Özel etiketli ürün geliştirme yeteneğine sahip perakendeci
15	Kharazi ve ark. (2011)	Bilgi paylaşımının performans ve tedarik zincirine etkisi	Üç aşamalı oyun teorisi modeli
16	Bakal ve diğ. (2011)	Bilgi paylaşımının iki kademeli tedarik zincirine etkisi	Mükemmel bilgi, tam depolama kapasitesi
17	Xiao ve diğ. (2011)	Talebin belirsiz olduğu durumlarda sipariş miktarı ve reklam yatırım kararları	İkinci kez sipariş verme, tek tedarikçi-tek perakendeci
18	Wu ve diğ. (2012)	Perakendecilerin bilgi paylaşımlarının nedenleri	Tam ve sıfır bilgi paylaşımı
19	Wei ve diğ. (2012)	Kapalı döngü (çift taraflı) tedarik zinciri için fiyatlama modelleri	Bulanık Mantık
20	Hafezalkotob ve ark. (2012)	Pazar araştırması neticesinde belirsizliğin azaltılması	Dikey koordinasyon, Pazar araştırması

Çalışmanın çıkış noktası, literatürdeki uygulamalardan farklı bir bakış açısı ile TZY’ni çok kişili rekabet ortamında incelemektir. Bu maksatla savunma sanayi tedarik zinciri yönetimi irdelenerek başarılı bir tedarik zinciri yönetimi için en uygun stratejilerin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Başarılı bir tedarik zinciri oluşturmada;

- a. taraflar arasında uzun süreli sözleşmeler,
- b. taraflar arasında iş faaliyetleri ve planları hakkında bilgi edinme ve karşılıklı bilgi alışverişi,
- c. ürün geliştirme ve tasarım süreçlerinde tedarikçi katılımı,
- ç. tedarikçilerin teknolojik eğilimleri izlenerek sürekli iyileştirme için çabalarının sürekliliği,
- d. ortaklar arasında güven gelişimi gibi faktörler kritik role sahiptir.⁵

Etkin bir tedarik zinciri oluşturulması için teknik yönetim yeterliliğinin yanı sıra; kritik bileşenler “Güven ve Sorumluluk”, “Üst Yönetim Desteği ve Gelişmiş İnsan Gücü”, “Ortak Amaca Taahhüt”, “Stratejik Hedefler”, “Esneklik ve İşbirliği için Uygun Zincir Üyeleri Oluşturma” şeklinde özetlenebilir.⁶

Tedarikçi seçimi problemi, çok sayıda kriterin dikkate alınmasını gerektiren zor bir karar verme problemidir. Bu yapısıyla, problemin doğru bir şekilde çözülmesi karar sürecinde bilimsel yöntemlerin kullanılması ile mümkün olabilmektedir.⁷ Karar aşamasında tüm etkenler göz önünde bulundurularak objektif kararların alınması sağlanmalıdır. Savunma sanayinde tedarikçi seçimi genel olarak

76

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

⁵ Deniz Sağlam, Alt Yüklenici Seçimi, Yönetimi, Yaşanan Sorunlar, Çözüm Süreçleri ve Ekosistem Geliştirilmesi Hakkında Bir Çalışma, <http://www.tskgv.org.tr/alt-yuklenici-secimi-yonetimi-yasanan-sorunlar-cozum-surecleri-ve-ekosistem-gelistirilmesi-hakkinda-bir-calisma/>, 2015, (Erişim tarihi: 15.04.2016)

⁶ Barrie G. Dale et al., *Supply Chain Management and Development. Managing Quality*, Prentice-Hall, London, 1994, pp. 292-315.

⁷ Metin Dağdeviren ve Ergün Eraslan, “Promethee Sıralama Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 23, No 1, ss. 69-75.

sisteme yönelik ihtiyacın ortaya çıkmasından başlayıp sistemin envantere alınmasına ilişkin olarak imzalanan sözleşmelerin sona ermesiyle bitmektedir. Tedarik modelinin belirlenmesi, tedarik süreci ve buna bağlı olarak tedarikçi seçim sürecinin en önemli kararlarından olup; stratejik açıdan ülkenin pozisyonunu dahi etkileyebilecek kararlar ihtiva etmektedir.⁸ Model sadece sistemin teknik/taktik özellikleri, maliyeti ve envantere girme süresine değil; ülke ekonomisine, teknoloji birikimine ve altyapısına da etki etmektedir.⁹

3. Metotlar

Çalışma belirsizlik içeren çok kişili karar süreçlerine yönelik olup oyun teorisi ve bulanık mantık matematiksel uygulamalarını içermektedir.

3.1. Bulanık Dilsel Değişkenler

Dilsel değişken, değerleri anadildeki cümleler olan değişken ya da kelime ile kelime gruplarını sayılar gibi kullanan değişken olarak tanımlanmaktadır.¹⁰ Dilsel ifadeler karmaşık olan ya da iyi tanımlanmamış durumları nicel olarak ifade etmede kullanılmaktadır. Bulanıklığı ifade etmek için kullanılan dilsel değişkenler, değerleri dilsel terimler olan ifadelerdir.¹¹ Genellikle, uzmanlar düşüncelerini sayısal değerlerle ifade etmektedir. Öznelliği ve belirsizliği ortadan kaldırmak amacıyla dilsel ifadelerde bulanık sayılar kullanılarak üyelik fonksiyonları verilmektedir.

3.2. Bulanık Sayılar

Bulanık sayılar her bir reel sayıyı $[0,1]$ kapalı aralığı ile eşleştiren fonksiyon olarak tanımlanmaktadır.¹² Bulanık bir sayı, en az bir

⁸ Amir Sanayei et al., "Group decision making process for supplier selection with VIKOR under fuzzy environment", *Expert Systems with Applications: An International Journal*, 2010, Vol. 37, Issue 1, pp. 24-30.

⁹ Yu Lie Wang and Hsuan-Shih Lee, "Generalizing TOPSIS For Fuzzy Multiple-Criteria Group Decision-Making", *Computers and Mathematics with Applications*, 2007, Vol. 13, pp. 1762-1772.

¹⁰ Lotfi A. Zadeh, "Fuzzy Sets", *Information and Control*, 1965, Vol: 8, pp. 338-353.

¹¹ Sheng-Hshiang Tsaur et al., "The Evaluation of Airline Service Quality by Fuzzy MCDM", *Tourism Management*, 2002, pp. 107-115.

¹² Dilek Kaptanoğlu ve Ahmet Fahri Özok, "Akademik Performans Değerlendirmesi

aralıkta tanımlıdır ve üyelik derecesi $[0,1]$ kapalı aralığında herhangi bir değer alır. Bulanık sayıların kesin bir değeri yoktur, fakat alabileceği değerler ile bu değerlerin üyelik dereceleri bilinebilmektedir. Bulanık sayılar üçgen veya yamuk bulanık sayılar gibi sınıflandırılabilir.

Karar sürecine ait değerlendirmelerde belirsizliğin hâkim olması durumunda bulanık mantık ve bu değerlendirmelerde normal kabul edilen iki değer söz konusu ise üyelik fonksiyonu yamuk üyelik fonksiyonu tipinde oluşmaktadır. İşlem kolaylığı sağlaması ve sezgisel olarak oluşturulabilmesi nedeniyle en çok kullanılan bulanık sayı türünün üçgen bulanık sayılar olduğu ifade edilmektedir.¹³ Bununla beraber verimlilik ve veri kazanım kolaylığı nedeniyle yamuk bulanık sayıların da sıklıkla kullanıldığı belirtilmektedir.¹⁴

Çalışmada incelenen karar sürecinin özgünlüğü ve stratejilerin karşılıklı değerlendirilmesinde normal kabul edilebilecek iki değer olduğu varsayımıyla yamuk bulanık sayılar kullanılmıştır.

Pozitif bir yamuk bulanık sayı (a_1, a_2, a_3, a_4) olarak gösterilir ve üyelik fonksiyonu aşağıdaki gibi gösterilir.

78

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

için Bir Bulanık Model”, *İTÜ Dergisi*, 2006, Cilt: 5, ss. 193-204.

¹³ Jorge de Andres Sanchez and Antonio Terceno Gomez, “Applications of Fuzzy Regression in Actuarial Analysis”, *The Journal of Risk and Insurance*, 2003, Vol. 70, No: 4, pp. 665-699.

¹⁴ Hans-Jürgen Zimmermann, *Fuzzy Set Theory and its Applications*, Kluwer Academic Publishers, London, 1990, p. 59.

$$\mu A(x) = \begin{cases} 0, & x < a_1, \\ \frac{x-a_1}{a_2-a_1}, & a_1 \leq x \leq a_2, \\ 1, & a_2 \leq x \leq a_3, \\ \frac{x-a_4}{a_3-a_4}, & a_3 \leq x \leq a_4, \\ 0, & x \geq a_4, \end{cases} \quad (1)$$

Bulanık Sayıların Durulaştırılması (Defuzzification)

Bulanık olan bilgilerin kesin sonuçlar haline dönüştürülebilmesi için yapılan işlemlerin tümüne “Durulaştırma” (*Defuzzification*) denir. Genel olarak uygulama alanına göre hangisinin kullanılacağı belirsizliğin nasıl tanımlanabileceğine göre belirlenir.

Durulaştırma Yöntemleri olarak Ağırlıklı Ortalama Yöntemi, Ortalama En Büyük Üyelik Yöntemi, Toplamların Merkezi Yöntemi, En Büyük Alanın Merkezi Yöntemi ve En Büyük İlk (Son) Üyelik Derecesi Yöntemi gösterilebilir. Sentroid Yöntemi, diğer adıyla Ağırlık Merkezi Yöntemi, netleştirme işlemlerinde en sık kullanılan yöntemlerdendir.¹⁵

$$z^* = \frac{\int \mu_C(z) \cdot z dz}{\int \mu_C(z) dz} \quad (2)$$

3.3. Oyun Teorisi

Oyun teorisi rekabetçi ortamlarda karar verme süreçleri ile ilgilenen matematiksel bir teoridir ve rakibin karar süreçlerine de özel

¹⁵ Timothy J. Ross, *Fuzzy Logic with Engineering Applications*, 2nd Ed., John Willey & Sons Ltd., West Sussex, England, 2004, p. 101.

bir önem vermektedir.¹⁶ Oyun teorisini, çok kişili karar verme süreci veya karar analizi olarak nitelendirmek ve çeşitli sınıflara ayırmak mümkündür. Oyun teorisine göre oyuncular mantıklı kişilerdir ve kendi kazançlarını maksimize etmeye çalışırlar. Her oyuncunun stratejisi, diğer oyuncuların oynayacağını tahmin ettiği stratejilerine karşı optimaldir. Bu özellikleri olan her strateji kombinasyonu, Nash dengesi olarak adlandırılmakta ve iş birlikçi oyunların temelini oluşturmaktadır.¹⁷

Matematiksel olarak stratejik biçimli bir oyun $G = \{N, (S_i), (u_i)\}$ olarak tanımlandığında, eğer her i oyuncusunun s_i^* stratejisi diğer $(n-1)$ oyuncunun $(s_1^*, \dots, s_{i-1}^*, s_{i+1}^*, \dots, s_n^*)$ stratejilerine en iyi tepkisi ise, $s^* = (s_1^*, \dots, s_n^*)$ strateji profili tam strateji Nash dengesini oluşturmaktadır.

$$u_i(s_1^*, \dots, s_{i-1}^*, s_i^*, s_{i+1}^*, \dots, s_n^*) \geq u_i(s_1, \dots, s_{i-1}, s_i, s_{i+1}, \dots, s_n), \forall i \in N, \forall s_i^* \in S_i \quad (3)$$

$$u_i(s_i^*, s_{i-1}^*) \geq u_i(s_i, s_{i-1}), \forall i \in N, \forall s_i^* \in S_i \quad (4)$$

$$s_i^* = \max_{s_i \in S_i} u_i(s_1^*, \dots, s_{i-1}^*, s_i, s_{i+1}^*, \dots, s_n^*) \quad (5)$$

$G = \{N, (S_i), (u_i)\}$ stratejik biçimli bir oyunun çözümünün (s_1', \dots, s_n') strateji profili olduğu varsayıldığında, eğer (s_1', \dots, s_n') strateji profilinin Nash dengesi değilse; belirli bir i oyuncusu için s_1' stratejisi, $(s_1', \dots, s_{i-1}', s_{i+1}', \dots, s_n')$ strateji profiline en iyi tepki değildir. Yani i oyuncusu için $s_i'' \in S_i$ gibi daha yüksek fayda

¹⁶ Frederick S. Hillier and Gerald J. Lieberman, *Introduction to Operation Research*, McGraw Hill, New York, 2001, p. 726.

¹⁷ Çiğdem İnci, *Oyun Teorisi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009, s. 10 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).

sağlayan başka bir strateji var demektir.¹⁸

İki kişili sıfır toplamli oyunlar, iki rakip oyuncunun yer aldığı oyunlar olup daha fazla oyuncunun aralarında anlaşip oyuna dahil olmaları oyunun niteliğini değiştirmemektedir.¹⁹ Oyuna katılan her iki oyuncunun akıllıca hareket edeceği ve kazancını en büyükmeye çalışacağı varsayılmaktadır.

3.4. Doğrusal Programlama

Oyunların matematiksel olarak modellenebilmesi için kazanç matrisinin çok iyi tanımlanması gerekmektedir. Bu matris, probleme konu oyuncu stratejilerine göre oluşturulur. Kazanç matrisi problemin yapısına göre değişiklik gösterebileceğinden kurulacak olan modelin yapısı da bu matrise bağlı olarak değişiklik gösterebilir.²⁰ Doğrusal programlama, probleme ilişkin modelin amaç fonksiyonu ve kısıtlayıcı fonksiyonları doğrusal yapıda olduğunda kullanılabilen bir yöntem olmakla beraber, oyun teorisinde kazanç matrisinin oluşturulmasına binaen oyuna ilişkin model doğrusal programlama ile kolaylıkla ifade edilir.²¹

Doğrusal programlama ile oyunun tanımlanmasında model yapısı, satır ve sütun oyuncusuna göre değişiklik gösterir. Ancak, hangi oyuncu için oyunun doğrusal programlama modeli tanımlanırsa tanımlansın, öncelikle oyunun söz konusu oyuncu açısından kazanç matrisinin belirlenmesi gerekir. Bunun yanında, her iki oyuncunun stratejilerinin bilinmesi istenir.²² Herhangi bir iki kişilik sıfır toplamli oyunda, bu yöntem

¹⁸ Ensar Yılmaz, *Oyun Teorisi*, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2009, ss. 150-167.

¹⁹ Alptekin Esin, *Yönelem Araştırmalarında Yararlanılan Karar Yöntemleri*, Gazi Üniversitesi Yayını, 1988, s. 356.

²⁰ Nihat Bozdağ ve Sibel Duman, “İki Kişili Sıfır Toplamli Oyunlar ile İMKB’de Sektörel Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2004, 6/2, ss. 43-61.

²¹ Abraham M. Gliksmán, *An Introduction to Linear Programming and the Theory of Games*, USA: Dover Publications, 2001, p. 89.

²² George B. Dantzig, “A Proof of the Equivalence of the Programming and the Game Problem” in *Activity Analysis of Production and Allocation*, edited by Tjalling C. Koopmans, Chapman and Hall, London, 1951, pp. 333-335.

kullanılarak oyunun değeri, satır ve sütun oyuncusu için optimal stratejiler bulunur.²³ Doğrusal programlama ile modellenen oyunların çözümünde problemin karmaşıklık yapısına göre, Lindo, Lingo vb. paket programlar kullanılabilir.

4. Savunma Sanayine Yönelik Tedarik Stratejileri

Savunma sanayi gerek ülkemizde gerekse dünyada önemi gün geçtikçe artan bir sektördür. Savunma sanayinin ülkelerin güvenliği ve etkinliği bakımından sahip olduğu önem, uluslararası alanda egemen olmak isteyen ülkeleri silah üretimine, teknoloji transferine ve savunma teknolojisine egemen olmaya yöneltmiştir. Gelişmiş ülkeler savunma sanayi oluşturma ve yeni silah sistemleri geliştirmede birbirleriyle yarışmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise benzer tutumu kendi savunma sanayilerini kendi imkân ve kabiliyetleri ile kurma konusunda göstermektedir.²⁴

Savunma sanayi sektörü mevcut dünya düzeninin doğası gereği, gerek siyasi anlamda, gerek ekonomik anlamda son derece hassas ve stratejik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda, üretim sonucunda ortaya çıkan son ürünler gibi, üretim esnasında gerçekleşen faaliyetler ve süreçler de aynı hassasiyet içerisinde sürdürülmelidir.²⁵ Bu doğrultuda savunma sanayi sektöründe tedarik zinciri ağı oluşturmak ve TZY anlayışı içerisinde tedarik stratejileri belirlemek büyük önem taşımaktadır.

Savunma tedarikinin amacı, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin askerî yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik, savunma kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması, modern ve yeni nesil silah/teçhizata yatırım yapılması, bu silah ve teçhizata etkin bir ömür devri yönetimi sağlamak olarak tanımlanabilir.²⁶ Bu amacı gerçekleştirmek üzere

²³ Wayne L. Winston, *Operations Research: Applications and Algorithms*, Duxbury Press, 1994, p. 305.

²⁴ Osman Gür, *TSK'nın Savunma Sanayi Yoluyla Ülke Gelişimine Katkıları*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1998.

²⁵ Kaan Ekemen, *Savunma Sanayi Sektöründe Tedarik Zinciri Yazılımlarının Talep Yönetimine Etkileri*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 2014, s. 89 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

²⁶ Venelin Georgiev, "Modeling Defense Acquisition Strategy", *Connections: The*

uygulanabilecek başlıca stratejiler ise;

- savunma tedarik sisteminin etkinliğini, uygulanabilir yönetim kararları ve bunların uygulama alanlarını yaratarak artırmak,
- diğer yönetim sistemleriyle olan etkileşimini artırarak, savunma tedarik sisteminin tüm yönetim sürecindeki rolünü ve yerini güçlendirmek,
- silahlı kuvvetlerin etkinliğini artırmak ve devamı için kanıtlanmış yaklaşımlar ve yöntemleri uygulayarak savunma teknolojilerinin ve ürünlerinin ömür devri yönetimi sürecini geliştirmek,
- silahlı kuvvetlerin dönüşüm sürecindeki modernizasyon sistemini geliştirme ve yeni savunma yetenekleri için verimli kaynak oluşturmak,
- savunma tedarik stratejilerini daha büyük bir süreç olan savunma dönüşümüne dahil etmek,
- savunma tedariki sisteminin temelini oluşturan savunma kaynakları yönetimi ile ilgili, kullanıcılar ve toplum açısından en yüksek değeri sağlamak adına, “off-set” anlaşmalarının uygulanması için kamu-özel sektör ortaklıklarının türleri, özel finansman teşvikleri ve diğer yenilikçi yaklaşımlar gibi politika ve araçları en iyilemek,
- tedarik deneyimlerinden elde edilen kontrol mekanizmalarının ve araştırma sonuçlarının en iyi şekilde kullanmak, savunma ürünlerinin kalite yönetimi sürecini geliştirmek, savunma yeteneklerinin geliştirilmesi için tedarik faaliyetlerini ve projelerini başarılı bir şekilde yönetmek,
- NATO ve AB üyesi ülkeler ve ortaklıklar adına etkin ve verimli bir koordine sağlamak için, bilim, araştırma, yenilikçi ve savunma sanayi stratejilerinin rolünü geliştirmek olarak sıralanabilir.

Literatür taraması ve değerlendirmeler neticesinde savunma sanayinde faaliyet gösteren *tedarikçilerin muhtemel hedefleri*;

- kâr payını ve nakit akımını arttırmak,
- dünyanın önde gelen tedarikçilerinden biri olmak,

- üretilen platform ve sağlanan hizmetlerle değer yaratmak,
- ulusal ve uluslararası pazarda kalıcılık olarak belirlenmiştir.

Bu hedeflerini gerçekleştirebilmek için tedarikçilerin uygulayacağı stratejiler ise;

- ✓ kullanıcı istek ve ihtiyaçları doğrultusundaki değişikliklere cevap vermek,
- ✓ gerekli teknolojik altyapıyı oluşturmak (yatırım),
- ✓ yan sanayinin de gelişimine destek vermek (tabana yayma),
- ✓ dünyada eşsiz olan ya da nadir bulunan silah, sistem ya da platformu pazarlamak,
- ✓ üretimin yanı sıra modernizasyon ve yedek parça gibi lojistik desteği de sağlamak,
- ✓ gerektiğinde ortaklıklar ya da konsorsiyumlara katılarak ürün gamını geliştirmek,
- ✓ ürünlerde yerli ve millî kimlik özelliğini korumak,
- ✓ satış sonrası teknik hizmetler sunmak,
- ✓ NATO standartlarında üretim yapmak ve NATO ülkelerine satış yapabilmek,
- ✓ uluslararası iş/ortaklıklara aktif katılımcı olmak olarak sıralanabilir.

Bir ülkenin savunmasına yönelik tedarik sürecinde olası hedefleri ise;²⁷

- ordusunu geleceğin muharebe ortamına hazırlayacak savunma ve güvenlik teknolojilerinde yetkinlik kazanmak,
- savunma sanayini sürdürülebilir ve rekabetçi bir seviyeye getirerek dünyada lider olmak,
- uluslararası arenada ortak projelerde aranan ülke olmak,

²⁷ *Savunma Sanayi Müsteşarlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu*, SSM Yayını, Ankara, ss. 21-27, <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Faaliyet%20Raporlar/2015%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde
Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

• silahlı kuvvetlerinin ihtiyaçlarını yurtiçi kaynaklardan karşılamak, dışa bağımlılığının azaltılarak yerli ve yan sanayinin katılımını arttırmak,

*Ülkelerin hedeflerini gerçekleştirebilmek için uygulayacağı stratejiler ise;*²⁸

✓ teknolojik üstünlük kazandıracak platform ve sistemlerin geliştirilmesine yönelik projelerin hayata geçirilmesini sağlamak,

✓ dost ülke pazarına hitap edecek ürün odaklı ortak girişim şirketlerini teşvik etmek,

✓ yurt içinde geliştirilecek uluslararası ortaklık sistemlerini desteklemek,

✓ savunma sektöründeki firmaların, ürün tasarımından üretim ve lojistik desteğe kadar uzanan ömür devrinin tamamında etkin rol almasını sağlamak,

✓ NATO ajansları ile temel sipariş anlaşması imzalayan firma sayısının artmasını sağlamak,

✓ içerisindeki dış kökenli bileşenler nedeniyle ihracında engel yaşanan alanlarda teknoloji geliştirilmesini sağlamak,

✓ savunma ve havacılık ihracatının artırılmasını teşvik etmek,

✓ öncelikli ülkeler ile Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşmaları yapmak,

✓ firmaların uluslararası tedarik zincirlerine dâhil olmasını teşvik etmek,

✓ yurtdışından alınan ürünler için hizmete yönelik idameyi yurt içine kaydıracak lojistik çözümler oluşturmak,

✓ yetkinlikleri tabana yayan ve alt sistemler geliştirebilecek yan sanayi oluşturulması sağlamak,

✓ geleceğin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarının yönetilmesinde sanayinin katkısını arttırmak olarak sıralanabilir.

²⁸ *Savunma Sanayi Müsteşarlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu*, SSM Yayını, Ankara, ss. 19-21,

<http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Faaliyet%20Raporlar/2014%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).

5. Savunma Sanayi Tedarik Karar Sürecine Yönelik Örnek Bir Uygulama

Bu çalışma ile, uluslararası rekabet ortamı içinde savunma sanayi için üretim yapan firma ve savunma sanayi tedarik sürecinde optimal stratejilerini oluşturmak isteyen bir ülkenin karşılıklı stratejilerini belirlemek hedeflenmektedir. Bu nedenle, jenerik bir senaryo oluşturularak tedarik edilmek istenen araç/silah sistemine göre tarafların stratejileri çok kişili karar süreci kapsamında karşılaştırılmakta ve ülke açısından amaçlarına en fazla uzlaşık katkıyı sağlayan stratejiler belirlenmektedir. Başka bir deyişle, tedarik zinciri yönetimi kapsamında karar süreci, çok kişili bir karar süreci olarak ele alınarak, oyun teorisi ile ülke ve tedarikçi arasında karşılıklı stratejiler ve uygulanabilir dereceleri incelenmektedir.

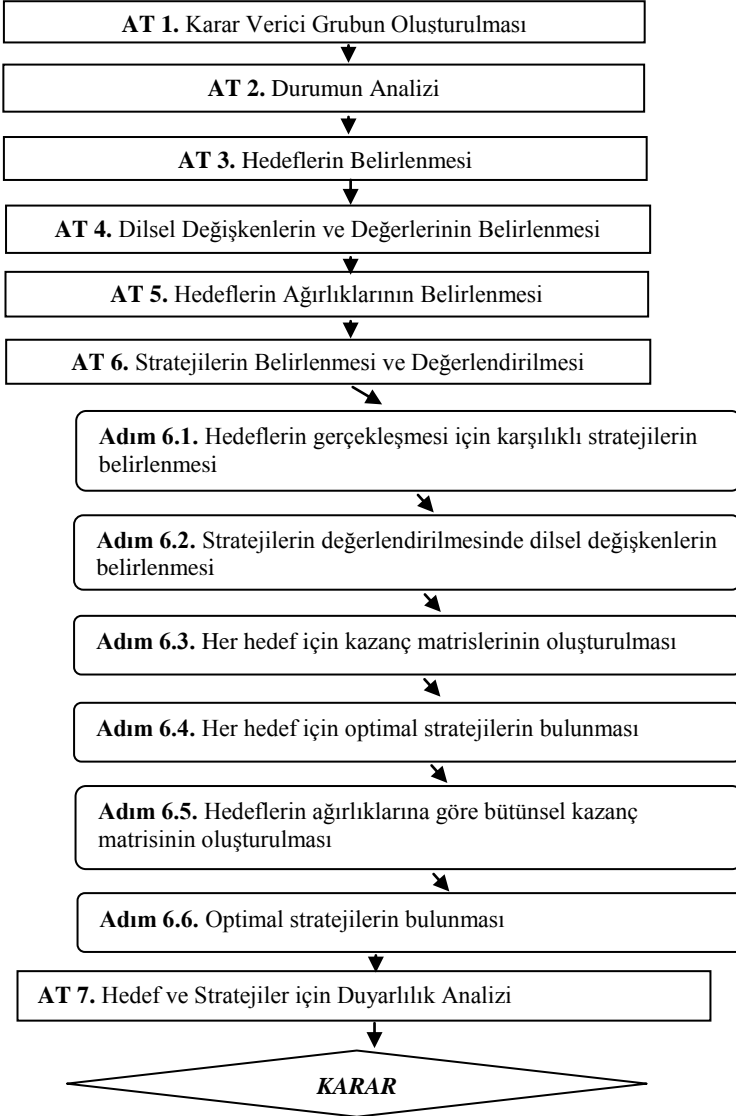
Bu maksatla, Şekil 1’de Aşama Taşları (AT) ve adımları gösterilen metodolojik yaklaşımın uygulaması yapılmaktadır. Çalışmada, söz konusu metodolojinin oyuncuların (tedarikçi ve ülke) stratejilerinin değerlendirmesi aşaması üzerine (AT 6) odaklanılmaktadır. Metodolojide yer alan hedeflerin ve ağırlıklarının belirlenmesi aşamaları için ayrı bir çalışma yapılmış olup bu çalışmada hedef ve önceliklerinin (ağırlıklarının) bilindiği varsayımıyla söz konusu araştırmanın sonuçları kullanılmaktadır.²⁹

86

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

²⁹ Alihan Kağan Canlı, *Tedarik Zinciri Yönetiminde Karar Sürecine Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım: Savunma Sanayi Tedarik Sisteminde Oyun Teorisi Uygulaması*, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Malzeme Tedarik ve Lojistik Yönetimi, Ankara, 2013, s. 85 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde
Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

Şekil 1. Belirsizlik İçeren Çok Kişili Karar Sürecine
Yönelik Bir Metodolojik Yaklaşım

5.1. Savunma Sanayi Tedarik Zincirine Yönelik Örnek Bir Senaryo

Çalışmada, savunma sektöründe önemli aktörler olan tedarik eden ve tedarikçiler açısından stratejilerin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Amaç, literatürde yapılan tedarikçi seçimi çalışmalarından farklı olarak tedarik faaliyetini de içeren tedarik zinciri yönetiminin ilk ve de en önemli aşaması olduğu düşünülen karar sürecinin analizidir. Bu nedenle tedarik sürecinin bütünü içerecek bir senaryo; karar verici grupta bulunan uzmanların önerileri, literatürdeki konuya yönelik çalışmalar ve Savunma Sanayi Müsteşarlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu verilerine göre oluşturulmuştur. Senaryo planlama tekniği ile amaçlardan yola çıkarak mevcut stratejilerin ve bunların geleceğe yansımaları değerlendirilerek ve mesleki uzmanlık alanındaki bilgi birikimi de kullanılarak jenerik bir senaryo oluşturulmuştur.

Senaryoya göre; “A ülkesi, asimetrik bir etki yaratma kabiliyetine sahip olmak amacıyla, ordusunun ihtiyacı olan ve dünyada çok az ülke ordusunda bulunan yüzer köprü aracı ihtiyacını karşılamak istemektedir. Ülkede faaliyet gösteren yerli B firması, yeterli teknolojik altyapıya sahip, gerekli yatırımları yapmış, seri üretim yapabilen ve kara araçlarında dışa bağımlılığı olmayan bir firma profili çizmektedir. Firma, kuruluşundan günümüze kadar yapmış olduğu çalışmalarla gerek paletli, gerekse de tekerlekli karmaşık kara muharebe platformlarını tasarlayıp geliştirebilecek altyapı ve kabiliyete ulaşmış olup farklı ihtiyaçlar çerçevesinde değişik ağırlık sınıflarında araçları geliştirip üretebilecek seviyeye gelmiştir.”³⁰

5.2. Karar Sürecine Yönelik Önerilen Metodolojinin Örnek Senaryo Üzerinde Uygulanması

Savunma sektöründe faaliyet gösteren bir firma ile seygar yüzücü hücum köprüsü ihtiyacını karşılamak isteyen bir ülkenin tedarik sürecindeki hareket tarzlarının değerlendirmesi yapılmaktadır. Tedarikçi B firması ile A ülkesi karşılıklı oyuncu olarak alınmakta ve

³⁰ Alihan Kağan Canlı, 2013, a.g.e., s. 95.

problem iki kişili sıfır toplamı olmayan bir oyun olarak modellenmektedir. Sürece tedarikçi firma açısından yaklaşmakta, B firması satır oyuncusu olarak ve A ülkesi de sütun oyuncusu olarak alınmaktadır. B firmasının hedefleri (BH_1) aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir:

BH_1 : Kârlılığını arttırmak.

BH_2 : Dünyanın önde gelen tedarikçilerinden biri olmak; zamanında teslimat, kaliteli ve rekabet edebilen fiyatta ürün ve projeler ile farklılık yaratılarak aranan firma olmak.

BH_3 : Uluslararası pazarda kalıcı olmak.

Hedeflerin ağırlıklarının bulunmasında konusunda uzman 15 kişilik karar verici grubun (tedarik zinciri yönetimi, tedarik ve satın alma konularında uzman üç öğretim görevlisi, tedarik zinciri ve lojistik yönetimi alanında Millî Savunma Bakanlığı'nda [MSB], Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda [KKK] ve Jandarma Genel Komutanlığı'nda [J.Gen.K.lığı] yönetici ve karar verici pozisyonunda görevli olan yedi personel ve savunma sanayine yönelik üretim yapan firmanın satın alma ve entegre lojistik destek birimlerinde yönetici/mühendis olarak çalışan beş personelin) değerlendirmesi alınmıştır.

Müteakiben, ağırlıkların değeri Bulanık AHP yöntemi ile Chang'ın Mertebe Analizi yöntemine göre hesaplanmış; birinci hedefin normalize edilmiş ağırlığı 0,52 ($WBH_1=\%52$), ikinci hedefin 0,28 ($WBH_2=\%28$), üçüncü hedefin ise 0,20 ($WBH_3=\%20$) olarak bulunmuştur.³¹ Daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmada karar süreci metodolojisinin altıncı Aşama Taşı (AT 6) stratejilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi aşaması ve adımları incelenmektedir.

• *Hedeflere Göre Stratejilerin Belirlenmesi*

Karar verici grup tarafından belirlenen B firmasının hedeflerini gerçekleştirmek için uygulayabileceği stratejiler (BS_i);

³¹ Alihan Kağan Canlı, 2013, a.g.e., s. 106.

BS₁: Tek başına üretim yapmak,

BS₂: Uluslararası konsorsiyum ya da iş ortaklıkları ile beraber üretim yapmak,

BS₃: Yerli yan sanayi kuruluşları ile iş birliği yaparak üretim yapmak; parça üreticisi, yazılım ve donanım gibi yerli firmalarının tedarik zinciri ağı şeklinde bir araya getirmek,

BS₄: Sadece teknik hizmet desteği vermek, ana malzemenin üretimini yapmadan, bazı kritik sistemlerinin üretilmesi, bazı parça ve donanımlarının bakım onarımını yapmak,

BS₅: Başka bir araç veya teçhizat üretimi yapabilmek, aynı üretim bandında farklı donanım kullanarak farklı bir araç veya silah üretilmesi istenildiğinde cevap verebilmektir.

B firmasının stratejilerine karşılık, A ülkesinin uygulayabileceği değerlendirilen stratejiler (AS_j) ise;

AS₁: Yerli ürün (tasarım ve üretim) tedarik etmek,

AS₂: Maliyet olarak emsallerine nazaran daha düşük olanı tedarik etmek,

AS₃: Prototip üretilmesini istemek ve tedarik kararını buna göre vermek,

AS₄: Ürünün ömür devri boyunca teknik hizmet desteği veren firmadan tedarik etmek,

AS₅: Diğer ülkelere üstünlük sağlayacak ürünü üreten firmadan tedarik etmektir.

• *Stratejilerin Değerlendirilmesinde Dilsel Değişkenlerin Belirlenmesi*

Hedeflerin gerçekleştirilmesinde stratejilerin performanslarını gösteren ve karar vericilerin görüşlerine göre oluşturulan Tablo 2'deki dilsel ifadeler kullanılmaktadır.

**Tablo 2. Stratejilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan
Dilsel Değişkenler ve Bulanık Sayılar**

Dilsel İfade	Yamuk Bulanık Sayı
Çok düşük (ÇD)	(0, 0, 0.1, 0.1)
Düşük (D)	(0.1, 0.2, 0.3, 0.4)
Orta (O)	(0.4, 0.5, 0.5, 0.6)
Yüksek (Y)	(0.6, 0.7, 0.8, 0.9)
Çok Yüksek (ÇY)	(0.9, 0.9, 1, 1)

• *Stratejilerin Hedefler Açısından Değerlendirilmesi*

Karar vericiler senaryoyu B firması açısından ve her hedef için ayrı ayrı değerlendirmiştir. Birinci hedef için karar verici grup tarafından dilsel değişkenler yardımı ile yapılan değerlendirmeler ve sayısal karşılıkları gösteren tablolar EK Tablo 12 ve 13'te verilmektedir. Elde edilen matrisi kesin değerlerle ifade edebilmek için yamuk bulanık sayılar durulaştırılmakta ve bu işlem (2) numaralı eşitlikte belirtildiği gibi “Ağırlık Merkezi” (Centroid) Yöntemi kullanılarak yapılmaktadır.

Birinci hedef için karar vericilerin yapmış olduğu değerlendirmeler ele alındığında, K tane (15) karar vericinin hedeflere göre stratejilerin performanslarını değerlendirmesiyle elde edilen bulanık değerlerin gösterimi;

□ $x = (a_{ij}, b_{ij}, c_{ij}, d_{ij})$ şeklinde olup; $a_{ij} = \min_k \{a_{ijk}\}$,
 $b_{ij} = \frac{1}{K} \sum_{k=1}^K b_{ijk}$, $c_{ij} = \frac{1}{K} \sum_{k=1}^K c_{ijk}$ ve $d_{ij} = \max_k \{d_{ijk}\}$ olarak ifade edilir. Dolayısıyla, birinci hedef için her iki oyuncu da (B firması ve A ülkesi) birinci stratejisini uyguladığında;

$$a_{11} = \min \{0.6, 0.4, 0.9, 0.9, 0.9, 0.9, 0.9, 0.9, 0.9, 0.9, 0.6, 0.6, 0.4, 0.9, 0.9, 0.9\} = 0.4$$

$$b_{11} = \frac{1}{15} (0.7+0.5+0.9+0.9+0.9+0.9+0.9+0.9+0.9+0.9+0.7+0.7+0.5+0.9+0.9+0.9) = 0.8$$

$$c_{11} = \frac{1}{15}(0.8+0.5+1+1+1+1+1+1+1+1+0.8+0.8+0.5+1+1+1) = \underline{0.9}$$

$$d_{11} = maks \{0.9, 0.6, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 0.9, 0.9, 0.6, 1, 1, 1\} = \underline{1} \text{ olarak belirlenir.}$$

Bir yamuk bulanık sayının gösteriminin (a_1, a_2, a_3, a_4) olduğu göz önüne alındığında (2) numaralı eşitlik aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$z^* = \frac{\int \mu_C(z) \cdot z dz}{\int \mu_C(z) dz} = \frac{\int_{a_1}^{a_2} \left(\frac{x-a_1}{a_2-a_1} \right) \cdot x dx + \int_{a_2}^{a_3} x dx + \int_{a_3}^{a_4} \left(\frac{a_4-x}{a_4-a_3} \right) \cdot x dx}{\int_{a_1}^{a_2} \left(\frac{x-a_1}{a_2-a_1} \right) dx + \int_{a_2}^{a_3} dx + \int_{a_3}^{a_4} \left(\frac{a_4-x}{a_4-a_3} \right) dx}$$

$$= \frac{-a_1 a_2 + a_3 a_4 + \frac{1}{3}(a_4 - a_3)^2 - \frac{1}{3}(a_2 - a_1)^2}{-a_1 - a_2 + a_3 + a_4}$$

92

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

Durulaştırılmış net (kesin) değer ise (2) numaralı eşitliğe elde edilen değerlerin konmasıyla aşağıdaki gibi bulunur. Hedeflerin her biri için durulaştırılmış değer matrisleri Tablo 3'te verilmiştir.

$$z^* = \frac{-(0.4) \cdot (0.8) + (0.9) \cdot (1) + \frac{1}{3}(1 - 0.9)^2 - \frac{1}{3}(0.8 - 0.4)^2}{-(0.4) - (0.8) + 0.9 + 1} = \underline{0.76}$$

**Tablo 3. B Firmasının Stratejilerinin Performansını
Gösteren Durulaştırılmış Matris**

Stratejiler	Hedef 1	Hedef 2	Hedef 3	Stratejiler	Hedef 1	Hedef 2	Hedef 3
S ₁₁	0,76	0,59	0,56	S ₃₄	0,62	0,53	0,61
S ₁₂	0,55	0,71	0,59	S ₃₅	0,74	0,61	0,58
S ₁₃	0,6	0,71	0,6	S ₄₁	0,52	0,5	0,51
S ₁₄	0,55	0,58	0,69	S ₄₂	0,46	0,58	0,54
S ₁₅	0,62	0,75	0,73	S ₄₃	0,51	0,55	0,54
S ₂₁	0,48	0,57	0,5	S ₄₄	0,82	0,77	0,77
S ₂₂	0,61	0,54	0,73	S ₄₅	0,57	0,57	0,59
S ₂₃	0,73	0,64	0,63	S ₅₁	0,46	0,55	0,55
S ₂₄	0,46	0,59	0,58	S ₅₂	0,53	0,55	0,58
S ₂₅	0,53	0,54	0,49	S ₅₃	0,58	0,59	0,75
S ₃₁	0,75	0,61	0,63	S ₅₄	0,55	0,56	0,75
S ₃₂	0,62	0,7	0,71	S ₅₅	0,63	0,58	0,59
S ₃₃	0,6	0,7	0,72				

• *Her Hedef İçin Kazanç Matrislerinin Oluşturulması*

Hedeflerin her biri için elde edilen net değerler kullanılarak iki kişili sıfır toplamı oyun kazanç matrisleri oluşturulmuştur. Kazanç matrisleri, satır oyuncusu (tedarikçi firma) için hedeflerin gerçekleştirilmesinde stratejilerin performansını göstermektedir (Tablo 4, 5 ve 6).

**Tablo 4. Birinci Hedef için Net (Kesin) Değerlerle
Oluşturulan Kazanç Matrisi**

		A Ülkesi				
		AS ₁	AS ₂	AS ₃	AS ₄	AS ₅
B Firması	BS ₁	0,7563	0,5510	0,6032	0,5516	0,6176
	BS ₂	0,4785	0,6129	0,7298	0,4582	0,5286
	BS ₃	0,7513	0,6241	0,6050	0,6225	0,7397
	BS ₄	0,5165	0,4584	0,5131	0,8227	0,5675
	BS ₅	0,4642	0,5327	0,5764	0,5458	0,6274

Tablo 5. İkinci Hedef için Net (Kesin) Değerlerle Oluşturulan Kazanç Matrisi

		A Ülkesi				
		AS ₁	AS ₂	AS ₃	AS ₄	AS ₅
B Firması	BS ₁	0,5867	0,7122	0,7086	0,5814	0,7463
	BS ₂	0,5691	0,5434	0,6356	0,5873	0,5428
	BS ₃	0,6065	0,6964	0,7037	0,5305	0,6097
	BS ₄	0,4987	0,5844	0,5453	0,7731	0,5710
	BS ₅	0,5496	0,5505	0,5861	0,5627	0,5796

Tablo 6. Üçüncü Hedef için Net (Kesin) Değerlerle Oluşturulan Kazanç Matrisi

		A Ülkesi				
		AS ₁	AS ₂	AS ₃	AS ₄	AS ₅
B Firması	BS ₁	0,5618	0,5887	0,6050	0,6867	0,7348
	BS ₂	0,5000	0,7348	0,6290	0,5835	0,4941
	BS ₃	0,6290	0,7136	0,7185	0,6145	0,5797
	BS ₄	0,5113	0,5415	0,5429	0,7681	0,5882
	BS ₅	0,5463	0,5760	0,7476	0,7525	0,5868

94

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

• *Her Hedef İçin Optimal Stratejilerin Tespit Edilmesi*

B firmasının birinci hedefinin gerçekleştirilmesinde stratejilerinin performansını gösteren kazanç matrisi aşağıda bir doğrusal programlama modeli ile verilmektedir.

MaksV

$$0,7563X_1 + 0,4785X_2 + 0,7513X_3 + 0,5165X_4 + 0,4642X_5 - V \geq 0$$

$$0,5510X_1 + 0,6129X_2 + 0,6241X_3 + 0,4584X_4 + 0,5327X_5 - V \geq 0$$

$$0,6032X_1 + 0,7298X_2 + 0,6050X_3 + 0,5131X_4 + 0,5764X_5 - V \geq 0$$

$$0,5516X_1 + 0,4582X_2 + 0,6225X_3 + 0,8227X_4 + 0,5458X_5 - V \geq 0$$

$$0,6176X_1 + 0,5286X_2 + 0,7397X_3 + 0,5675X_4 + 0,6274X_5 - V \geq 0$$

$$X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 = 1$$

$$X_i \geq 0$$

$$(i = 1, 2, 3, 4, 5)$$

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde
Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

Birinci hedefe (Tablo 7) göre, B firması %83,6 ihtimalle üçüncü stratejisi olan “yerli yan sanayi kuruluşları ile iş birliği yaparak üretim yapmak”, %11,25 ihtimalle ikinci stratejisi olan “uluslararası konsorsiyum ya da iş ortaklıkları ile beraber üretim yapmak” ve %5,15 ihtimalle dördüncü stratejisi olan “sadece teknik hizmet vermek” stratejilerini uygularken; buna karşılık, A ülkesi %48,26 ihtimalle üçüncü stratejisi olan “prototip üretilmesini istemek ve tedarik kararını buna göre vermek”, %35,55 ihtimalle dördüncü stratejisi olan “ürünün ömür devri boyunca teknik hizmet desteği veren firmadan tedarik etmek” ve %16,19 ihtimalle de ikinci stratejisi olan “maliyet olarak emsallerine nazaran daha düşük olanı tedarik etmek” stratejilerini uygulayacaktır.

Tablo 7. Birinci Hedef için Optimal Stratejiler

	Stratejiler				
	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
A Ülkesi		%16,19	%48,26	%35,55	
B Firması		%11,25	%83,6	%5,15	

İkinci hedefin gerçekleşmesi için B firması %98,11 ihtimalle birinci stratejisi olan “tek başına üretim yapmak” ve %1,89 ihtimalle dördüncü stratejisi olan “sadece teknik hizmet vermek” stratejilerini uygulayacaktır. A ülkesi ise, %68,54 ihtimalle birinci stratejisi olan “yerli ürün tedarik etmek” ve %31,46 ihtimalle dördüncü stratejisi olan “ürünün ömür devri boyunca teknik hizmet desteği veren firmadan tedarik etmek” hareket tarzlarını deneyecektir (Tablo 8).

Tablo 8. İkinci Hedef için Optimal Stratejiler

	Stratejiler				
	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
A Ülkesi	%68,54			%31,46	
B Firması	%98,11			%1,89	

Üçüncü hedefin gerçekleşmesi için B firması %77,82 ihtimalle üçüncü stratejisi olan “yerli yan sanayi kuruluşları ile iş birliği yaparak

üretim yapmak” ve %22,18 ihtimalle birinci stratejisi olan “tek başına üretim yapmak” hareket tarzlarını uygularken; A ülkesi ise %69,77 ihtimalle birinci stratejisi olan “yerli ürün tedarik etmek” ve %30,23 ihtimalle beşinci stratejisi olan “diğer ülkelere üstün kılacak ürün üreten firmadan tedarik etmek” stratejilerini uygulayacaktır (Tablo 9).

Tablo 9: Üçüncü Hedef için Optimal Stratejiler

	Stratejiler				
	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
A Ülkesi	%69,77				%30,23
B Firması	%22,18		%77,82		

• *Hedeflerin Ağırlıklarına Göre Bütünsel Kazanç Matrisinin Oluşturulması*

Tedarikçi B firması için her hedefin gerçekleşmesine yönelik optimal stratejiler bulunsa da, firmanın tüm hedeflerinin önem dereceleri ile dikkate alınması ve bu kapsamda optimal stratejilerin değerlendirilmesi daha gerçekçi olacaktır.

Bu nedenle, bulanık AHP yöntemi ile bulunan hedef ağırlıkları (**WBH₁**=%52, **WBH₂**=%28, **WBH₃**=%20) kullanılarak bütünsel kazanç matrisi oluşturulmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10. Ortak Hedef için Net (Kesin) Değerlerle Oluşturulan Kazanç Matrisi

		A Ülkesi				
		AS ₁	AS ₂	AS ₃	AS ₄	AS ₅
B Firması	BS ₁	0,6699	0,6037	0,6331	0,5870	0,6771
	BS ₂	0,5082	0,6178	0,6833	0,5194	0,5257
	BS ₃	0,6863	0,6622	0,6553	0,5952	0,6713
	BS ₄	0,5105	0,5103	0,5281	0,7979	0,5726
	BS ₅	0,5045	0,5463	0,6133	0,5919	0,6059

İki oyuncunun da birinci stratejilerini kullanması durumunda satır oyuncusunun (B firmasının) hedefler açısından performansları

sırasıyla (0,7563 0,5867 0,5618) olarak alındığında, bu değerlerin hedef ağırlıkları ile çarpımı sonucunda bütünsel kazanç matrisinin (1;1) hücresindeki değer hesaplanabilmektedir. Başka bir deyişle, her iki oyuncu da birinci stratejisini uyguladığında tüm hedeflerin gerçekleştirilmesinde satır oyuncusunun 1'inci stratejisinin performans değeri $(0.52, 0.28, 0.20) \times (0.7563, 0.5867, 0.5618) = \underline{0.6699}$ olarak hesaplanmaktadır.

Bütünsel kazanç matrisi incelendiğinde oyunun denge noktasının olmadığı görülmektedir. Yani oyuncuların uygulamayı kabul edecekleri bir tek saf stratejileri yoktur. Bütünsel kazanç matrisine ait oyuncuların optimal karma stratejilerini ve uygulama olasılıkları tespit etmek maksadıyla oluşturulan doğrusal programlama modeli aşağıda verilmektedir.

MaksV

$$\begin{aligned} 0,6699X_1 + 0,5082X_2 + 0,6863X_3 + 0,5105X_4 + 0,5045X_5 - V &\geq 0 \\ 0,6037X_1 + 0,6178X_2 + 0,6622X_3 + 0,5103X_4 + 0,5463X_5 - V &\geq 0 \\ 0,6331X_1 + 0,6833X_2 + 0,6553X_3 + 0,5281X_4 + 0,6133X_5 - V &\geq 0 \\ 0,5870X_1 + 0,5194X_2 + 0,5952X_3 + 0,7979X_4 + 0,5919X_5 - V &\geq 0 \\ 0,6771X_1 + 0,5257X_2 + 0,6713X_3 + 0,5726X_4 + 0,6059X_5 - V &\geq 0 \\ X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 &= 1 \\ X_i &\geq 0 \\ (i = 1, 2, 3, 4, 5) \end{aligned}$$

Bütünsel modelin Lindo programı vasıtasıyla çözümüne göre, B firması %81,78 oranla üçüncü stratejisi olan “yerli yan sanayi kuruluşları ile iş birliği yaparak üretim yapmak“ ve %18,22 oranla dördüncü stratejisi olan “sadece teknik hizmet desteği vermek“ stratejilerini uygulayacaktır. A ülkesi ise %61,44 ihtimalle üçüncü stratejisi olan “prototip üretilmesini istemek ve tedarik kararını buna göre vermek” ve %38,56 ihtimalle dördüncü stratejisi olan “ürünün ömür devri boyunca teknik hizmet desteği sağlayan firmadan tedarik etmek“ stratejilerini deneyecektir (Tablo 11).

Tablo 11. Tüm Hedefler için Optimal Stratejiler

	Stratejiler				
	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
A Ülkesi			%61,44	%38,56	
B Firması			%81,78	%18,22	

Bütün hedeflerin entegrasyonuna dayalı karşılıklı uygulanan stratejiler incelediğinde, B firmasının yerli sanayi kuruluşları ile iş birliği yaparak üretim yapmaya önem vermesi gerektiği ve ürün satmasa bile sadece teknik hizmet desteği sağlayarak da tedarik sürecine dâhil olabileceği değerlendirilmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

Bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler ve küreselleşmenin de etkisiyle rekabet ve avantaj sağlayacak stratejilerin tespiti, savunma sektörü de dâhil olmak üzere piyasada faaliyet gösteren firmalar için oldukça önemli hâle gelmiştir. Ayrıca, ülkelerin durum üstünlüğü kurma adına savunma ihtiyaçları için yaptıkları yatırım ve harcamaları artırdıkları gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, savunma sanayinde faaliyet gösteren firmaların ulusal ve uluslararası tedarik zincirlerini oluşturarak pazar içinde yer alabilmek ve pazara hâkim olabilmek için stratejilerini doğru tespit etmeleri ve karar süreçlerini etkin yönetmeleri gerekmektedir.

Çalışmada, ulusal ve uluslararası bazda savunma sanayine yönelik tedarik zinciri yönetimi ve tedarik sistemleri, karar süreçleri ile incelenmektedir. Rekabetin ve belirsizliğin hâkim olduğu varsayımından hareketle, savunma tedarik sisteminde yer alan aktörler, bunların hedefleri ve hareket tarzlarının neler olabileceği tespit edilmekte ve değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme için metodolojik bir yaklaşım önerilmekte ve savunma tedarik sistemine yönelik jenerik bir senaryoya dayalı bir uygulama sunulmaktadır.

Örnek olayda savunma sanayinde faaliyet gösteren bir firmanın seyyar yüzücü hücum köprüsü tedarik etmek isteyen bir ülkeyle olan tedarik süreci içerisindeki etkileşimleri incelenmekte; tedarikçi

firmanın söz konusu tedarik sürecindeki hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirebilmek için uyguladığı stratejilerin performansları değerlendirilmektedir. Senaryo jenerik olarak kurulmasına rağmen, hedefler ve stratejiler gerçek hayat uygulamaları veya literatürde geçerli uygulamalar doğrultusunda uzman karar verici grup tarafından kararlaştırılmıştır.

Çalışmanın ilgi alanının rekabete dayalı olması nedeniyle oyun teorisi ve belirsizliğin yönetilmesinden hareketle bulanık mantık bazı matematiksel uygulamalara yer verilmektedir. Karar verici grubun değerlendirmeleri için dilsel değişkenler, bunların tanımlanması için yamuk bulanık sayılar, durulaştırma için Sentroid yöntemi, problemin formüle edilmesi için oyun teorisi ve doğrusal programlama modeli kullanılmaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre, tedarikçi firmanın hedeflerini ayrı ayrı gerçekleştirmek için değişik hareket tarzlarını uygulaması gerekmektedir. Bununla beraber, firmanın, tüm hedeflerinin entegrasyonu için yerli sanayi kuruluşları ile iş birliği yapması veya ürün satması bile sadece teknik hizmet desteği sağlaması gerektiği sonuçlarına varılmıştır. Tedarik sürecinin diğer tarafındaki oyuncu (ülke) için ise, ürünün prototipinin temini ve ürün ömür devri boyunca teknik hizmet desteği veren firmalara öncelik verilmesi stratejileri öne çıkmaktadır.

Çalışma, tedarikçi firma açısından önceden belirlenmiş hedef önceliklerine göre stratejilerin değerlendirilmesi üzerine kuruludur. Elde edilen sonuçlar ile duyarlılık analizi yapılabilmesi, gelişen durumlara göre firmanın reaksiyon göstermesini sağlamakta ve esnekliğini artırmaktadır.

İleride yapılacak çalışmalar ile konuya tedarikçi ülke açısından bakılabileceği gibi, tedarik sürecine etki eden diğer aktörlerin (birden fazla firma, ülke veya organizasyon) dahil edilmesi ile n-kişili oyun teorisi kapsamında genişletilebilir. Hedeflerin öncelik ve ağırlıklarının belirlenmesi için farklı çok kriterli karar yöntemleri uygulanabilir. Ayrıca, stratejilerin değerlendirilmesinde sadece hedefler değil, uygulama kriterleri de eklenerek daha kapsamlı hale dönüştürülebilir.

Summary

Today, as in all areas of national and international, competition is vital to the defense sector. Regarding to economic opportunities and in order to strengthen the defense forces of the country, to bring a certain level and to provide deterrence, it has become imperative to be equipped with modern arms and equipment to the security forces.

In the study, decision-making processes of supply chain management and procurement systems for the defense industry are examined. The assumption is dominated by competition and uncertainty in mind; the actors involved in the defense procurement system, their goals, and strategies are identified and evaluated. This methodological approach is proposed for evaluation and a case, which is based on generic scenario for defense procurement system, is presented.

In the presented case, the procurement process between a supplier company operating in the defense industry and a country that wants to procure mobile swimmer supply attack bridges is examined. In this perspective, the company's objectives and the performance of the strategies implemented for achieving these goals are evaluated. Although founded as a generic scenario, objectives and strategies are decided by an expert group of decision makers in line with current practice in real-life applications or literature.

Due to the competitive nature of problem and in order to manage the uncertainty, game theory (two person zero sum) and fuzzy logic-based mathematical applications are considered as the basis of study. Decision linguistic variables are used for the evaluation of decision making group; trapezoidal fuzzy numbers are used to identify them; and centroid method for defuzzification, game theory, and linear programming model are used for formulation of the problem.

According to the obtained results, supplier company should use different kinds of strategies for achieving its goals. Firm should cooperate with local industry or only provide technical service for the integration of its objectives. On the other side of procurement process, the country should give priority to the procurement of product's prototype and to providing technical support services throughout the life cycle strategy stands out.

Kaynakça

Kitaplar

BALLOU, Ronald H., *Transport Fundamentals in Business Logistics*, 5th Edition, Prentice Hall College, 2003.

DALE, Barrie G. et al., *Supply Chain Management and Development. Managing Quality*, Prentice-Hall, London, pp. 292–315, (1994).

ESİN, Alptekin, *Yöneylem Araştırmalarında Yararlanılan Karar Yöntemleri*, Gazi Üniversitesi Yayını, (1988).

GANESHAN, Ram, and Harrison, Terry P., *An Introduction to Supply Chain Management*, Department of Management Science and Information Systems, Penn State University, 1-7, (1995).

GLIKSMAN, Abraham M., *An Introduction to Linear Programming and the Theory of Games*, USA: Dover Publications, (2001).

GÜR, Osman, *TSK'nun Savunma Sanayi Yoluyla Ülke Gelişimine Katkıları*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, (1998).

HILLIER, Frederick S. ve Lieberman, Gerald J., *Introduction to Operation Research*, McGraw Hill, New York, (2001).

ROSS, Timothy, *Fuzzy Logic with Engineering Applications*, 2nd Ed., John Willey & Sons Ltd., West Sussex, England, (2004).

ROSS, David F. *Competing Through Supply Chain Management: Creating Market-Winning Strategies Through Supply Chain Partnerships*, Kluwer Academic Publishers, Boston, (1998).

WINSTON, Wayne L., *Operations Research: Applications and Algorithms*, Duxbury Press, (1994).

YILMAZ, Ensar, *Oyun Teorisi*, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2009.

ZIMMERMANN Hans-Jürgen, *Fuzzy Set Theory And Its Applications*, Kluwer Academic Publishers, London, (1990).

Makaleler ve Kitap Bölümleri

BAHINIPATI Bikram K., Kanda, Arun and Deshmukh, S.G., “Revenue Sharing in Semiconductor Industry Supply Chain: Cooperative Game Theoretic Approach”, *Sadhana*, 34(3), (2009).

BAKAL, İsmail Serdar, Erkip, Nesim and Güllü, Refik, “Value of Supplier’s Capacity Information in a Two-Echelon Supply Chain”, *Annals of Operational Research*, 191, (2011).

BERNSTEIN Fernando and Vericourt Francis de, “Competition for Procurement Contracts with Service Guarantees”, *Operations Research*, 56(3), (2008).

BOZDAĞ, Nihat ve Duman, Sibel, “İki Kişili Sıfır Toplamlı Oyunlar ile İMKB’de Sektörel Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/2, 2004.

CACHON, Gerard P. and Lariviere, Martin A., “Supply Chain Coordination with Revenue-Sharing Contracts: Strengths and Limitations”, *Management Science*, 51(1), (2005).

CHEN Liwen, Gilbert Stephen M. and Xia, Yusen, “Private Labels: Facilitators or Impediments to Supply Chain Coordination”, *Decision Sciences*, 42(3), (2011).

DAĞDEVİREN Metin ve ERASLAN Ergün. “Promethee Sıralama Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23(1), (2008).

DAI Yue, Chao, Xiuli, Fang, Shu-Cheng and Nuttle, Henry L.W., “Game Theoretic Analysis of a Distribution System with Customer Market Search”, *Annals of Operations Research*, 135, (2005).

DANTZIG, George B., “A Proof of the Equivalence of the Programming and the Game Problem” in *Activity Analysis of Production and Allocation*, edited by Tjalling C. Koopmans, Chapman and Hall, London, pp. 333-335, (1951).

ESMAEILI Maryam, Aryanezhad, Mir-Bahador, and Zeephongsekul, Panlop, “A Game Theory Approach in Seller-Buyer Supply Chain”, *European Journal of Operational Research*, 195, (2009).

GEORGIEV, Venelin, “Modeling Defense Acquisition Strategy”, *Connections: The Quarterly Journal*, 2010, Vol. 9:4.

HAFEZALKOTOB, Ashkan and Makui, Ahmad, “Competition of Two Supply Chains with Different Risk Structures: Applying Market Research Option”, *International Journal of Industrial Engineering Computations*, 3, (2012).

KAPTANOĞLU, Dilek ve Özok, Ahmet Fahri, “Akademik Performans Değerlendirmesi için Bir Bulanık Model”, *İTÜ Dergisi*, 5, (2006).

- KHARAZI, Hassan and Jandaghi, Gholamreza, “Mathematical Modeling of the Role of Vertical Cost Information Sharing in Optimizing Supply Chain Performance”, *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 28, (2011).
- MOYAUX Thierry, Chaib-Draa, Brahim, and D’Amours, Sophie, “Multi-agent Simulation of Collaborative Strategies in a Supply Chain”, *AAMAS’04 Proceedings*, New York, USA, (2004).
- QIAOLUN, Gu, Jianhua, Ji, and Tiegang, Gao., “Pricing Management for a Closed-Loop Supply Chain”, *Journal of Revenue and Pricing Management*, 7(1), (2007).
- PAN Kewen, Lai, K.K., Leung Stephen C.H, and Xiao, Di, “Revenue Sharing versus wholesale price mechanisms under different channel power structures”, *European Journal of Operational Research*, 203, (2010).
- SANAYEI, Amir, “Group decision making process for supplier selection with VIKOR under fuzzy environment”, *Expert Systems with Applications: An International Journal*, 37(1), (2010).
- SANCHEZ, Jorge de and Gomez, Antonio Terceno, “Applications of Fuzzy Regression in Actuarial Analysis”, *The Journal of Risk and Insurance*, Vol. 70, No: 4 (2003).
- TSAUR, Sheng-Hsiung et al., “The Evaluation of Airline Service Quality by Fuzzy MCDM”, *Tourism Management*, (2002).
- WANG, Yu-Jie and Lee, Hsuan-Shih, “Generalizing TOPSIS For Fuzzy Multiple-Criteria Group Decision-Making”, *Computers and Mathematics with Applications*, 13, (2007).
- WEI Jie, Zhao, Jing, and Li, Yongjian, “Pricing Decisions for a Closed-Loop Supply Chain in a Fuzzy Environment”, *Asia-Pacific Journal of Operational Research*, 29(1), (2012).
- WU, Desheng, “Joint Pricing-Servicing Decision and Channel Strategies in the Supply Chain”, *Central European Journal of Operations Research*, 19, (2010).
- WU, Jianghua, Iyer, Ananth., Preckel, Paul V., and Zhai, Xin, “Information Sharing Across Multiple Buyers in a Supply Chain”, *Asia-Pacific Journal of Operational Research*, 29(1), (2012).

XIAO Tiaojun, Xia, Yusen, and Zhang, G. Peter, “Strategic Outsourcing Decisions for Manufacturers that Produce Partially Substitutable Products in a Quantity-Setting Duopoly Situation”, *Decision Science*, 38(1), (2007).

XIAO Tiaojun, Yan, Xinxin, and Zhao, Jiabao, “Coordination of a Supply Chain with Advertising Investment and Allowing the Second Ordering”, *Technology and Investment*, 1, (2011).

YAN, Ruiliang, “Profit Sharing and Firm Performance in the Manufacturer-Retailer Dual-Channel Supply Chain”, *Springer*, 8, (2008).

ZADEH, Lotfi A., “Fuzzy Sets”, *Information and Control*, 8, (1965).

ZHU, Bao-lin, Yu, Haibin, and Huang, Xiao-yuan, “Game Theory-Based Study on Collaboration Planning Model for Supply Chain”, *ICEC’05 Proceedings*, China, (2005).

ZIJM, Henk and Timmer, Judith, “Coordination Mechanisms for Inventory Control in Three-Echelon Serial and Distribution Systems”, *Springer*, 158, (2008).

Tezler

APLAK, Hakan Soner, Karar Verme Sürecinde Bulanık Mantık Bazlı Oyun Teorisi Uygulamaları, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010 (Yayımlanmış Doktora Tezi).

CANLI, Alihan Kağan, Tedarik Zinciri Yönetiminde Karar Sürecine Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım: Savunma Sanayi Tedarik Sisteminde Oyun Teorisi Uygulaması, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Malzeme Tedarik ve Lojistik Yönetimi, Ankara, 2013 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

EKEMEN, Kaan, Savunma Sanayi Sektöründe Tedarik Zinciri Yazılımlarının Talep Yönetimine Etkileri, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 2014 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

İNCİ, Çiğdem, Oyun Teorisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

İnternet Kaynakları

SAĞLAM, Deniz, Alt Yüklenici Seçimi, Yönetimi, Yaşanan Sorunlar, Çözüm Süreçleri ve Ekosistem Geliştirilmesi Hakkında Bir Çalışma, <http://www.tskgv.org.tr/alt-yuklenici-secimi-yonetimi-yasanan-sorunlar->

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde
Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

cozum-surecleri-ve-ekosistem-gelistirilmesi-hakkinda-bir-calisma/
2015, (Erişim tarihi: 15.04.2016)

Savunma Sanayi Müsteşarlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu, SSM
Yayını, Ankara, <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Faaliyet%20Raporlar/2014%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
(Erişim Tarihi: 15.04.2016).

Savunma Sanayi Müsteşarlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu, SSM
Yayını, Ankara, <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Faaliyet%20Raporlar/2015%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
(Erişim Tarihi: 15.04.2016).

EKLER**Tablo 12. Birinci Hedef için Stratejilerin Değerlendirilmesi**

S _{ij} /KV _k	KV ₁	KV ₂	KV ₃	KV ₄	KV ₅	KV ₆	KV ₇	KV ₈	KV ₉	KV ₁₀	KV ₁₁	KV ₁₂	KV ₁₃	KV ₁₄	KV ₁₅
S ₁₁	Y	O	ÇY	ÇY	ÇY	ÇY	ÇY	ÇY	ÇY	Y	Y	O	ÇY	ÇY	ÇY
S ₁₂	D	O	Y	Y	Y	Y	ÇY	ÇY	O	ÇD	Y	O	ÇY	Y	O
S ₁₃	D	Y	ÇY	ÇY	Y	Y	ÇY	O	D	ÇY	Y	O	ÇY	ÇY	D
S ₁₄	O	ÇY	Y	Y	ÇY	Y	Y	ÇY	ÇD	ÇY	O	D	Y	Y	ÇD
S ₁₅	Y	ÇY	Y	ÇY	ÇY	Y	ÇY	ÇY	ÇY	ÇD	Y	ÇY	ÇY	Y	ÇY
S ₂₁	D	Y	Y	O	O	D	D	ÇD	ÇD	O	ÇY	Y	D	Y	ÇD
S ₂₂	Y	Y	Y	Y	O	ÇY	Y	D	ÇY	Y	O	Y	Y	Y	ÇY
S ₂₃	Y	ÇY	Y	Y	O	O	ÇY	ÇY	ÇY	Y	O	Y	ÇY	Y	ÇY
S ₂₄	Y	Y	O	O	O	O	Y	O	ÇD	D	D	O	Y	O	ÇD
S ₂₅	D	Y	Y	Y	O	Y	ÇD	O	ÇY	ÇY	O	D	ÇD	Y	ÇY
S ₃₁	Y	ÇY	ÇY	ÇY	O	Y	Y	O	ÇY	ÇY	ÇY	ÇY	Y	ÇY	ÇY
S ₃₂	O	Y	Y	Y	Y	Y	Y	D	ÇY	ÇY	ÇY	Y	Y	Y	ÇY
S ₃₃	Y	Y	Y	Y	O	O	ÇY	O	ÇY	Y	D	O	ÇY	Y	ÇY
S ₃₄	Y	Y	ÇY	ÇY	Y	Y	Y	O	ÇY	Y	O	D	Y	ÇY	ÇY
S ₃₅	Y	ÇY	ÇY	ÇY	Y	ÇY	O	O	ÇY	Y	ÇY	Y	O	ÇY	ÇY
S ₄₁	O	O	ÇY	ÇY	Y	Y	O	ÇY	ÇD	ÇD	O	D	O	ÇY	ÇD
S ₄₂	O	Y	Y	Y	O	D	D	Y	ÇD	Y	D	O	D	Y	ÇD
S ₄₃	O	Y	Y	Y	O	ÇD	ÇY	Y	ÇD	O	O	D	ÇY	Y	ÇD
S ₄₄	Y	ÇY	Y	Y	ÇY	ÇY	Y	ÇY	ÇY	ÇY	Y	ÇY	Y	Y	ÇY
S ₄₅	O	ÇY	Y	ÇY	Y	ÇD	Y	ÇY	ÇY	Y	D	D	Y	Y	ÇY
S ₅₁	Y	O	Y	O	Y	O	O	Y	ÇD	D	D	O	O	Y	ÇD
S ₅₂	Y	ÇY	O	O	Y	O	O	Y	ÇY	O	ÇD	D	O	O	ÇY
S ₅₃	Y	Y	Y	Y	Y	ÇY	ÇY	Y	ÇD	Y	Y	ÇY	ÇY	Y	ÇD
S ₅₄	Y	ÇY	Y	O	Y	ÇY	ÇY	ÇY	ÇD	Y	D	ÇD	ÇY	Y	ÇD
S ₅₅	Y	ÇY	Y	ÇY	ÇY	O	Y	ÇY	ÇY	Y	D	O	Y	Y	ÇY

Belirsizlik İçeren Tedarik Zinciri Yönetimi Karar Süreçlerinde
Savunma Sektörüne Yönelik Bir Uygulama

Tablo 13. Birinci Hedefe Ait Strateji Değerlendirmelerinin YBS'lerle İfadeşi

Sij/ KVk	KV ₁				KV ₂				KV ₃				KV ₄				KV ₅							
S ₁₁	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₁₂	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₁₃	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₁₄	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₁₅	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₂₁	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6
S ₂₂	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₂₃	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6
S ₂₄	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₂₅	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₃₁	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₃₂	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₃₃	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₃₄	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₃₅	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₄₁	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₄₂	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₄₃	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₄₄	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₄₅	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₁	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₂	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₃	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₄	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₅	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
Sij/ KVk	KV ₆				KV ₇				KV ₈				KV ₉				KV ₁₀							
S ₁₁	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₁₂	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,4	0,5	0,5	0,6	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1
S ₁₃	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,4	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₁₄	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0	0	0,1	0,1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₁₅	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1
S ₂₁	0,1	0,2	0,3	0,4	0,1	0,2	0,3	0,4	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₂₂	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,1	0,2	0,3	0,4	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₂₃	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₂₄	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
S ₂₅	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₃₁	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₃₂	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,1	0,2	0,3	0,4	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₃₃	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₃₄	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₃₅	0,9	0,9	1	1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₄₁	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1
S ₄₂	0,1	0,2	0,3	0,4	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₄₃	0	0	0,1	0,1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₄₄	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₄₅	0	0	0,1	0,1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₁	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
S ₅₂	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₃	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₄	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0	0	0,1	0,1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9
S ₅₅	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9

Alihan Kağan CANLI ve Hakan Soner APLAK

j/ KVk	KV ₁₁				KV ₁₂				KV ₁₃				KV ₁₄				KV ₁₅			
S ₁₁	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₁₂	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6
S ₁₃	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,1	0,2	0,3	0,4
S ₁₄	0,4	0,5	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1
S ₁₅	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₂₁	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1
S ₂₂	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₂₃	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₂₄	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0	0	0,1	0,1
S ₂₅	0,4	0,5	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,4	0	0	0,1	0,1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₃₁	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₃₂	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₃₃	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₃₄	0,4	0,5	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₃₅	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1
S ₄₁	0,4	0,5	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1	0	0	0,1	0,1
S ₄₂	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1
S ₄₃	0,4	0,5	0,5	0,6	0,1	0,2	0,3	0,4	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1
S ₄₄	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₄₅	0,1	0,2	0,3	0,4	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1
S ₅₁	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1
S ₅₂	0	0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,5	0,6	0,9	0,9	1	1
S ₅₃	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1
S ₅₄	0,1	0,2	0,3	0,4	0	0	0,1	0,1	0,9	0,9	1	1	0,6	0,7	0,8	0,9	0	0	0,1	0,1

Terör-Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği

Terror-Media Relationship and Terror Journalism in Media

Hüseyin KAZAN*

Öz

Terör örgütlerinin propagandasını yapmadan terörle mücadeleye destek vermek ve halkı bilgilendirmek medyanın ana görevleri arasındadır. Medya bunu nasıl yapacaktır? Bu çalışma işte bu soruya cevap aramak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada “Terör”, “Terörizm”, “Terör-Medya İlişkisi”, “Medyada Terörizmle İlgili Kavramların Kullanılması”, “Basında Terör Haberlerinin Verilmesinin Olumlu Yönleri”, “Basında Terör Haberlerinin Verilmesinin Olumsuz Yönleri” ve “Basında Terör Haberleri Nasıl Verilmeli?” başlıkları çerçevesinde terör propagandası yapılmadan terör haberlerinin hangi çerçevede verilmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Terör-Medya İlişkisi, Terör Haberleri, Terörle Mücadele.

Abstract

Supporting the campaign against terrorism without doing any propaganda of terrorist organizations and informing people is one of the main duties of media. How can media achieve it? This is the question for

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü,
e-posta: kazan.hsyn@gmail.com.

Bu çalışma, Hüseyin KAZAN'ın 02 Haziran 2015 tarihinde kabul edilen “Türkiye’de 1980 Sonrası Bölücü Terör Faaliyetleri ve Yazılı Basında Yer Alış Biçimi” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

which this study has been prepared to search for an answer. The study focuses on the subjects of “Terror”, “Terrorism”, “Relations Between Media and Terror”, “Use of Notions Regarding Terrorism on Press”, “Positive Aspects of Giving Place to the News Regarding Terrorism on Press”, “Negative Aspects of Giving Place to the News Regarding Terrorism on Press” and “How Should News About Terror be Announced on Press” and it tries to exhibit how the news of terrorism should be announced without terrorist propaganda.

Keywords: Terror, Terrorism, Terror-Media Relationship, Terror News, Counter Terrorism.

1.Giriş

Uluslararası terörizm ve medya arasında yıllardır tartışılan çok yönlü ilişkiler ağı bulunmaktadır. Terör eylemlerinin toplumu en çok etkileyen hadiseler olmasından dolayı, bu eylemlerin medya için haber değeri büyüktür. Aynı zamanda en çok merak uyandıran ve toplum tarafından en çok ilgi gören haberlerin terör haberleri olmasından dolayı, bu haberlere yazılı, görsel, işitsel, dijital, hatta sosyal medyada sıkça yer verilmektedir. Öyle ki saldırıların videoları haber ajansları tarafından servis edilmekte ve televizyonlarda yayınlanmaktadır. Gazetelerin internet sitelerinde saldırıların videolarının yanında, vahşetin fotoğraflarının galerisi de yapılmaktadır. Özellikle kamuoyunda Daış, Deaş, Daış veya Irak ve Şam İslam Devleti (*ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam*, IŞİD) olarak bilinen¹ terörist örgütün bu

¹ İslam Devleti (*ed-Devlet'ül İslâmiyye*, ID) veya Irak ve Şam İslam Devleti (*ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam*, IŞİD); ağırlıklı olarak Irak ve Suriye'de etkinlik gösteren, bu bölgede hilafet devleti kurmak amacıyla güvenlik güçlerine ve sivillere karşı eylemler yapan kendisini Sünnî cihatçı devlet olarak tanımlayan yasadışı silahlı terör örgütüdür. Fransa'nın öncülüğünde başlatılan süreçte Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çoğu Avrupa ülkesi ve Müslüman ülkeler Daış, Deaş ve Daeş'i kullanıyor. Müslüman ülkelerin İslam ve terörizm kavramlarının birlikte kullanılmasına gösterdikleri tepki nedeniyle örgüt, Da'ış Daeş veya Deaş olarak anılmaktadır. Bu isimler örgütün Arapça adının kısaltmasının Arapça ve Latince okunuşuna bağlı olarak üretilmişlerdir.

konuda rekoru elinde bulundurduğu söylenebilir. Hemen her gün örgütün kendi mecrasında yayınladığı haberler ve daha etkili olması için yüksek teknolojiyle çekilen vahşet görüntüleri medyada üst sırada kendisine yer bulmaktadır.

Teröristler ile medya, simbiyotik olarak varlıklarını sürdürmektedir. İç içe ve karşılıklı olarak birbirine bağlı faydacı anlayış olarak ifade edilen simbiyotik ilişki her iki tarafın da yararına² işlemektedir. Karşılıklı olarak birbirini besleyen bu ikili ilişki, bir yandan teröristlere kendilerini ve taleplerini ifade ederek popülerleşebilecekleri fırsatlar sağlamakta; diğer yandan da medyanın haber açıklığını giderebilecek kaynakları üretmektedir. Reklam yapmaya hakkı olmayan ve kürsüde konuşamayan tüm muhalif hareketler, medya aracılığıyla reklam saati kazanma yarışına girmektedir. Üstelik bu bedavadır.³ Medya ile terör arasındaki zoraki ilişki aslında iki tarafın da çıkarına bir ilişkiye dönüşmektedir. Terör örgütlerinin propaganda amacı, medyanın reyting kaygısıyla bütünleşmektedir. Terör haberlerinin önemi ve medyanın halkı bilgilendirme yükümlülüğü, bu haberlerin medyada yer almasını zorunlu kılmaktadır. Haberlerin ilkeli, bilinçli ve propagandaya mahal vermeyecek şekilde ölçülü biçimde verilmesi, hem medyanın görevini yapmasını sağlar; hem de terörle mücadeleye olumlu katkıda bulunur. Terör örgütlerinin de propaganda yapması engellenir. Literatür taraması yapılarak hazırlanan bu çalışma, medyada terör örgütünün propagandasını yapmadan, terörle mücadeleye destek verecek şekilde bilinçli terör haberciliğinin nasıl yapılması gerektiği konusuna odaklanmıştır.

2. Terör

Türkiye’de genellikle birbirinin yerine kullanılan “terör” ve “terörizm” kavramları, benzer çağrışımlar oluştursa da farklı anlamlar içermektedir. Her iki kavramın da uluslararası bağlayıcılığı olan

Kısaltma olmadıkları için küçük harflerle yazılmışlardır. Bu konuda bkz., <http://www.milliyet.com.tr/isid-orgutu-nedir-isid-kimdir--gundem-2214600/> (Erişim: 28.10.2016).

² http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0117 (Erişim: 25.10.2016).

³ Deniz Ülke Arboğan, *Terör Korku Hali*, 4. Baskı, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 89.

tanımlarının yapılamamasına rağmen, terör ve terörizm; gerek nitelik ve nicelik, gerekse amaç ve kapsam bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Bu açıdan terör ve terörizm arasındaki farklılık irdelendiğinde; terör, şiddet ve korkuyu ifade ederken; terörizm, şiddet ve korkunun sürekli ve sistematik olmasını içermektedir. Terörizmin aynı zamanda siyasi bir amacı bulunmaktadır.

Terör kısaca silahlı eylemler marifetiyle kendini ve davasını duyurma; terörizm ise bu eylemleri savunan, stratejilerini anlatan, aktaran ve genelleştiren bir düşünce disiplini veya akımı olarak ifade edilebilir. Teröristler yeraltına girer, gizlilik içinde çalışır, eylemlerini yapar ve bu eylemlerinin amaçları doğrultusunda propagandaya yönelir. Terörizm ise bu aşamadan sonra devreye girmektedir. Dolayısıyla terör stratejik eylem; terörizm ise stratejik söylem⁴ olarak açıklanabilir.

Terör çoğu kez plan dışı aniden meydana gelebilir. Herhangi bir linç olayı, kapkaç olayı ya da trafik kazası toplumda korku oluşturduğu ve insanları tedirgin ettiği için terördür. Dolayısıyla toplumda trafik terörü ve kapkaç terörü deyimleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Özetle, siyasi bir amaca yönelmemiş toplumda korku oluşturan bir eylem “terörizm” değil; “terör”dür.⁵ Aynı zamanda terör kısa süreli korku durumunu ifade ederken, daha uzun ve sistematik olan terörizmden ayrılmaktadır.

Terör kavramına ilk olarak *Dictionnaire de l'Académie Française*'in 1789'da yayımlanan ekinde yer verilmektedir. Nitekim 1789 Fransız İhtilali'nden sonraki Mart 1793-Temmuz 1794 tarihleri arasındaki dönem tarihçilerce “terör rejimi” (*rejime de la terreur*) olarak anılmaktadır.⁶ Kavram olarak terörün literatüre girmesi, Fransız Devrimi'ne kadar gecikse de, terörün ve terörizmin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir.

⁴ İhsan Bal, *Terörizm*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s. 8.

⁵ Ünal Acar, *Adan Zye Terörizm*, Kripto Yayınları, Ankara, 2012, s. 111.

⁶ Gürol Korkmaz, “Tanımı Sorunlu olan bir kavram: Terör”, *Polis Dergisi*, 14. Sayı, Ankara, 1998, 88-95, s. 89.

Terör kavramı, Latince kökenli “*terre*” kelimesinden gelmektedir ve kelime anlamı “korkudan titreme, endişe duyma veya dehşete kapılma”dır. Fransızca Petit Robert Sözlüğü, terörü “bir toplumda bir grubun direnişini kırmak için yarattığı ortak korku” şeklinde tanımlamaktadır.⁷ Meydan Larousse’da terör “Fransız devriminde, 5 Eylül 1793 ile 27 Temmuz 1794 arasındaki döneme ve rejime verilen ad”⁸ olarak tanımlanmaktadır. Britannica Ansiklopedisi’nde, “Terör, gerilla savaşının en korkunç özelliklerinden biri, onun en temel ve yaygın olarak kullanılan silahlardan biridir. Aynı zamanda hükümeti istikrarsızlaştırmak amacıyla, siyasi, askerî liderleri ve yetkilileri ortadan kaldırmak için başvurulan şiddet eylemleri” olarak ifade edilmektedir.⁹ Terörün Türkçedeki karşılığı ise “yıldırma,¹⁰ korkutma” anlamlarını içermektedir. 12 Nisan 1991’de kabul edilen Terörle Mücadele Kanunu’nda terör tanımı şu şekildedir: “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak; Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek; Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek; temel hak ve hürriyetleri yok etmek; Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”¹¹ Bu, terörizmi ayrıntılarıyla ifade eden bir tanımdır. Yapılan tanımlarda da görüldüğü gibi üzerinde uzlaşmış ve uluslararası bağlamda kabul gören bir “terör” tanıma rastlamak mümkün değildir.

⁷ Hüseyin Bilir, *Terör-Medya ve Devlet*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 28.

⁸ Meydan Larousse, “Terör”, Cilt XII, Sabah Gazetesi, İstanbul, 1993, s. 83.

⁹ “Terör”, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/248353/gerilla-warfare/53109/Terror> (Erişim: 18.07.2013).

¹⁰ Türkçe Sözlük, “Terör”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 729.

¹¹ Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, “Terörle Mücadele Kanunu”, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> (Erişim: 21.02.2016).

3. Terörizm

Hemen her ülkenin terörizm tanımları ayrı olduğu gibi, aynı ülke içindeki farklı kurum ve kuruluşların da terörizm tanımları farklılık gösterebilmektedir. Terörizmi tanımlayan kurumlar genellikle kendi perspektifinden bir tanımlama yoluna gitmektedir. Ulus devletlerin terör tanımında ise düşman ve düşman olmayan ayrımı çerçevesinde terörizm tanımı yapılmaktadır. Şiddetten beslenen terör grupları, devletlerin birbirleri ile ilişkilerinin getirdiği ortam çerçevesinde bazı devletlerce terör örgütü, bazı devletlerce de özgürlük savaşçısı veya kendi kaderini tayin hakkını kullanan ayrılıkçı gruplar olarak tanımlanmaktadır.

Alex Schmid, 1983 yılında yaptığı bir çalışmada, 1936 ile 1981 yılları arasında “terörizm” kavramı hakkında yapılmış 109 farklı tanım tespit etmiştir.¹² Bugün gelinen noktada, terörizmin 200’ü aşkın tanımı bulunmaktadır. Uluslararası akademik çevrelerde 109 ayrı tanımı yapılan terörizmin, hâlen çözüm bekleyen mevcut konumu hakkındaki nedensellik bağına ait değerlendirmelerde %83,5’inin cebir ve şiddet, %65’inin politik, %51’inin korku, %47’sinin tehdit, %41,5’inin psikolojik etkileşim ve planlı reaksiyon, %37,5’inin mağdurlar ve hedefler arasındaki anlaşmazlık, %32’sinin planlı organize ve amaca dayalı olduğu, %30,5’inin ise muharebe metodolojisi, taktik ve stratejisi olarak tanımlandığı müşahade edilmiştir.¹³ Bu oranlar uluslararası ilişkilerin oluşturduğu reaksiyonlara göre yıldan yıla değişkenlik gösterebilmektedir.

Birleşmiş Milletler’in (BM) 1985 yılındaki 40/61 Sayılı Kararı’nda, terörizm “masum insanların hayatına son veren, temel hak ve özgürlükleri tehlikeye atan, kişinin şeref ve haysiyetini ciddi şekilde ihlal eden radikal değişiklikler yapmak için yapılan bir girişim”¹⁴

¹² Cevdet Saral, *Terörün Gizli Efendileri*, Kripto Yayınevi, Ankara, 2012, s. 24.

¹³ Mesut Hakkı Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayınları, Ankara, 2008, s. 149.

¹⁴ General Assembly-Fortieth Session, IX Resolutions Adopted on The Reports Sixth Committee, 1976, p. 301.

olarak tanımlanmıştır. İngiltere'nin Terörle Mücadele Kanunu'nda, terör "siyasi amaca ulaşmak ve toplumu veya toplumun çeşitli kesimlerini korku içinde bırakmak maksadıyla şiddet kullanılması"¹⁵ olarak ifade edilmiştir. Fransa Ceza Kanunu'nda ise terör "ciddi sindirme ya da terör yoluyla kamu düzenini bozmaya yönelik bireysel ya da kolektif bir girişim" olarak tanımlanmıştır.¹⁶ ABD Dışişleri Bakanlığı, terörizmi "Ulus altı gruplar veya gizli ajanlar tarafından sivillere karşı gerçekleştirilen, önceden tasarlanmış politik amaçlı şiddet"¹⁷ şeklinde tanımlarken; ABD Savunma Bakanlığı ise "politik ve ideolojik amaçlarla toplumlara veya hükümetleri politik, dini veya ideolojik amaçlarla sindirmek ve baskı altında tutmak için yasadışı kuvvet kullanımı veya kullanma tehdidi"¹⁸ tanımlamasını kullanmıştır. Federal Düzenlemeler Kanunu'na göre, terörizm "siyasal ve toplumsal amaçlarla bireylere ve mallarına karşı, hükümeti, sivil nüfusu veya herhangi bir bölümünü korkutmak veya zorlamak için yasadışı güç ya da şiddet kullanımı"¹⁹ olarak tanımlanmaktadır. Kurumlar görev sahasının verdiği önceliklere göre terörizm tanımlarını şekillendirmektedir.

Ana Britannica, terörizmi "siyasal bir hedefe ulaşmak amacıyla devlete, halka ya da bireylere karşı sistemli şiddet eylemlerine başvurma"²⁰ olarak tanımlamaktadır. Meydan Larousse ise, terörizmi "ihtilalcı, grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü, tedhişçilik; bir hükümet tarafından uygulanan şiddet rejimi,"²¹ olarak ifade etmektedir.

¹⁵ Terrorism Act 2000, p. 1.

¹⁶ http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?jsessionid=899B4E9B0F6BBECE96E065922118DDA9.tpdjo06v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070719&idArticle=LEGIARTI000006418424&dateTexte=&categorieLien=cid (E.t.:01.01.2014).

¹⁷ *Patterns Of Global Terrorism:2003*, United States Department Of State, Nisan 2003, p. xii.

¹⁸ http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_4.htm (Erişim: 02.01.2012).

¹⁹ Code Of Federal Regulations, Title 28, Vol 1, Section 0-85, U.S Government Printing Office 2010, p. 51.

²⁰ Ana Britannica, "Terörizm", Ana Yayıncılık, İstanbul, 20. Cilt, 1990, s. 549.

²¹ Meydan Larousse, "Terörizm", Sabah Gazetesi, İstanbul, Cilt XIX, 1993, s. 223.

Terörizm, devletler ve kurumlar tarafından farklı tanımlandığı gibi, aydınlar tarafından da farklı tanımlanmaktadır.

Paul Wilkinson, siyasi terörizmi “bireylere, gruplara, toplumlara ya da devletlere, teröristlerin siyasi taleplerine ödün verilsin diye korku ve dehşet salmak için, cinayet ve ortadan kaldırmanın düzenli kullanımı, cinayet ve yok etme tehdidi”²² olarak tanımlamaktadır. Thomas Perry Thornton ise, terörizmi normal sayılamayacak metotlarla siyasal davranışları etkilemeyi amaçlayan sembolik hareketler²³ olarak ele almaktadır. Walter Laqueur de terörizmin genellikle Sovyet kökenli olduğuna vurgu yapmakta ve devleti özellikle Amerika’yı hedef aldığını belirterek terörizmi, politik bir hedefe ulaşmak için, masum insanları hedef alan yasadışı güç kullanımı²⁴ olarak tanımlamaktadır. Richard A. Folk da terörizm tanımında grup veya devlet ayrımı yapmayarak terörizmin hükümet veya devrimci bir grup tarafından gelse de neticenin değişmeyeceğine²⁵ vurgu yapmaktadır.

4. Terör-Medya İlişkisi

Medya ile terör, birbiriyle gayriresmî ilişki içinde olan iki farklı unsurdur. İkisinin de ortaya koyduğu ürünün alıcısı bulunmaktadır. Teröristler dikkat çekmek, kamuoyunda tanınmak, yetkililer tarafından bir güç olarak kabul edilmek ve yetkililerle diyalog kurmak, saygınlık ve meşruluk kazanmak isterler. Bunun yanında, kendilerinden kamuoyunun haberdar olmasını sağlamak, korku yaratmak, gündemde kalmak ve yasallaşma zemini yaratmak arayışı içindedirler.²⁶ Terör

²² Paul Wilkinson, “Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji”, *Silinmiş Yüzler Karşısında Terör*, Çeviren: İbrahim Yıldız, Hazırlayan: Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, 142-162, s. 144.

²³ Grant Warldraw, *Political Terrorism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, p. 9.

²⁴ http://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/51172_ch_1.pdf (Erişim: 07.05.2016)

²⁵ Ercan Çitlioğlu, *İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 49.

²⁶ Betül Pazarbaşı-Selma Koç, “03 Ocak 2008’de Diyarbakır’da Yaşanan Bombalı Terör Eylemi ve Basın Söylemleri”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay

örgütlerinin eylemleri toplumu yakından ilgilendirdiği için medya buna kayıtsız kalmamaktadır. Propagandaya ihtiyaç duyan terör örgütleri de, yaptıkları eylemlerle medyada yer almaya, dolayısıyla yazılı ve görsel basını, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte internet medyasını ve son yıllarda özellikle sosyal medyayı propaganda aracı olarak kullanmaya çalışmaktadır. Bu durum, medyanın terör olaylarını sahnelemesi suretiyle örgütlere destek olduğu eleştirileri beraberinde getirmektedir. Terör örgütleri kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasından önce adam kaçırmaya, suikast ve rehin alma gibi yöntemlerle kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Teknolojinin gelişimine paralel olarak propagandalarını farklı mecralardan yapmaya başlamıştır. Filmler, *web* siteleri, videolar, kitaplar, broşürler, gazeteler, dergiler, televizyonlar ve sosyal ağlar, terör örgütlerinin aktif biçimde kullandığı platformlardır.

Terörist örgütlerin tamamına yakını, basın olmadan hedeflerine ulaşamayacaklarının farkındadır. Bu örgütler mesajlarını iletmek için basını kullanırken, mesajlarına karşı duranlara da düşmanca mesajlar iletmektedir.²⁷ Televizyon, radyo ve yazılı basını kullanan teröristler, dört amacı gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçlar şu şekildedir: Birinci amaç, eylemlerinin propagandasını yapmak ve hedef gruplar arasında korku yoğunluğu oluşturmak; ikinci amaç, geniş nüfus içinde kendi amaçları çerçevesinde kitleleri mobilize etmek ve bunu yaparken uluslararası kapsayıcılığı olacak şekilde kendi amaçlarının haklılığını vurgulayıp zaferlerinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmek; üçüncü amaç, hükümetlerin ve güvenlik güçlerinin terör karşıtı uygulamalarını bozmak ve bu uygulamaları demokrasi ve hukuk dışı olarak göstermek; dördüncü amaç, hedeflediği sempatican kitleyi artırmak ve sermayeyi artırmaktır. Bununla birlikte, örgütler kendi üyelerine ilham ve cesaret vererek onların saldırı potansiyelini artırmayı hedeflemektedir.²⁸

Şeker, *Literatürk Yayınları*, İstanbul, 2009, 157-208, s. 163.

²⁷ Manuel R. Torres Soriano, "Terrorism and the Mass Media after Al Qaeda: A Change of Course?", *Athena Intelligence Journal*, Vol. 3, No. 1, 2008, 1-20, p. 7.

²⁸ Paul Wilkinson, "The Media and Terrorism: A Reassessment", *Terrorism and Political Violence*, Vol.9, No. 2 Summer 1997, 51-64, pp. 56-57.

Carlos Marigella, terörün kitle iletişim araçlarından yararlanma stratejisini “Şehir Gerillasının El Kitabı”nda şu şekilde ortaya koymuştur: “Sinir savaşı veya psikolojik savaş, kitle haberleşme araçlarının kullanılmasına dayanan bir savaş tekniğidir. Amacı yönetimin moralini kırmaktır. Bu amaca, rejimin casusları arasında uydurma, çelişkili haberler yayarak, şaşkınlık, kuşku ve kararsızlık tohumları ekilerek ulaşılır. Psikolojik savaşta yönetim zafiyete sürüklenir ve hatta haberleşme araçlarına sansür koyar. Bu sansür de kendilerine karşı işler, çünkü onu “halk dışı” ilan eder.”²⁹

Klaus Hübner ise, terörizmin medyayı kullandığını kabul etmekle birlikte, medyanın da teröristleri kullandığını ifade etmektedir. Hübner’e göre, “teröristler kitle medyasına okuyucu ve dinleyici kazandıran ilginç bir malzeme sağlamaktadır. Buna karşın kitle medyası da kamuoyunun teröristleri ciddiye alması için ihtiyacı olan aleniyeti sağlamaktadır.”³⁰ Buna göre, her iki tarafın da birbirini kullandığını söylemek mümkündür.

Teröristlerle medya arasındaki ilişkiyi Kevin G. Barnhurst iki şekilde açıklamaktadır. Kusurlu medya modeli olarak adlandırılan ilkinde, medya, şiddet çarkının parçası konumundadır. Teröristlerin şiddet eylemlerini geniş kitlelere ulaştırarak onların amacına hizmet etmektedir. Yaptıkları eylemlerle medyada kendine yer edinen teröristler, daha da cesaretlenerek daha büyük eylemler yapma yoluna gitmektedir. Bir anlamda medya dolaylı olarak terör eylemlerini teşvik etmektedir. Savunmasız medya modeli olarak açıklanan ikinci modelde ise, medya, terörist faaliyetlerin faili olmaktan ziyade kurbanı olarak görülmektedir. Medya haber verme sorumluluğu gereği şiddet eylemlerine yer vermektedir. Ayrıca medya yer vermese bile terörist faaliyetlerin duracağı söylenmez.³¹ Michel Wieviorka ise terör ile medya arasında simbiyotik ilişkinin varlığına vurgu yaparak bu ilişkiyi dört biçimde

²⁹ <http://www.kurtuluscephesi.com/orjinal/marighella.pdf> (Erişim: 09.02.2014).

³⁰ Gürol Korkmaz, *Terör ve Medya İlişkisi*, s. 167.

³¹ Marjolein Camphuijsen, Esther Vissers, “Terrorism and the Mass Media: A symbiotic relationship?”, *Social Cosmos*, Vol. 3, No. 1, 2012, 14-24, pp. 19-20.

açıklamaktadır. Saf ilgisizlik adını verdiği ilk modelde, teröristler hedefledikleri kurbanların dışında kalan kitleyi propaganda ile etkilemek ve korkutmak gibi bir amaç taşımamaktadır. Göreceli şiddet olarak açıklanan ikinci modelde, medya terörist şiddetine kayıtsızdır. Medya odaklı stratejiden oluşan üçüncü modelde, teröristler kendi mesajlarının yayılması için medyayı araç olarak kullanmaktadır. Bütün medya ile kırılmanın ya da kopuşun yaşandığı dördüncü modelde ise, teröristler gazetecileri, editörleri ve tüm medya organizasyonlarını düşman olarak görmektedir.³² Bu ilişkiye başka bir açıdan yaklaşan Paul Wilkinson, terörizmin psikolojik bir silah olduğunu belirterek teröristlerin mesajlarını halka ulaştırma isteklerinin olduğunu ve bunu da medya aracılığıyla yapacağını iddia etmektedir. Açık toplumlarda basın özgürlüğünden dolayı medya terör örgütlerinin istismarına karşı daha hassas durumdadır.³³ Wilkinson'ın savına göre, medya ile terör organizasyonları arasındaki ilişkinin simbiyotik olarak ve kaçınılmaz bir şekilde süreklilik arz ettiği söylenebilir.

Terör örgütlerinin kitlesel propagandaya yönelmeleri yeni değildir. ABD'de 1915 yapımı "Bir Ulusun Doğuşu" filminde Ku Klux Klan örgütünün propagandası yapılarak örgüt kahraman olarak tasvir edilmiştir. Örgüt film üzerinden tanınırlığını artırarak çok sayıda üye kazanmıştır.³⁴ Margaret Thatcher, 15 Temmuz 1985'te Londra'da yaptığı basın toplantısında medyanın terörizme reklam oksijeni verdiğini ileri sürerek terörizme ilişkin haberlerin medyada yer almasına kısıtlama ve bir anlamda sansür getirilmesini istemiştir.³⁵

³² Michel Wieviorka, *The Making of Terrorism*, University of Chicago Press, Translate: David Gordon White, Chicago, 1993, pp. 43-45.

³³ Anita Perešin, "Mass Media and Terrorism", *Medijska istraživanja*, Vol. 13, No. 1, 2007, 5-22, p. 8.

³⁴ Sonise Lumbaca, David H. Gray, "The Media as an Enabler for Acts of Terrorism", *Global Security Studies*, Volume 2, Issue 1, Winter 2011, 45-54, p.47.

³⁵ Gary Edgerton, "Quelling the "Oxygen the Publicity": British Broadcasting and "The Troubles" During the Thatcher Years", *The Journal of Popular Culture*, Volume 30, Issue 1, Michigan State University, 1996, 115-135, p. 115.

Terörist grupların medyaya ilgisine göre sınıflandırma yapan Gabriel Weimann ve Conrad Winn'e göre, kendini ve hedeflerini reklam aracılığıyla anlatmaya çalışanlara "medya odaklı teröristler"; ana öncelikleri reklam olmayanlara ise "geleneksel teröristler" adı verilebilir. Geleneksel sınıflandırmasını günümüz eylemleri için yapmak mümkün değildir. Hemen her örgüt başarabildiği ölçüde her yerde eylem yapmaya çalışmakta ve medyada kendine yer bulma çabası vermektedir. Bu bağlamda Fransa, İrlanda ve diğer Avrupa ülkelerinde gerçekleşen terörizm geleneksel terörizme girerken; Filistin, Orta Doğu ve Latin Amerikalı örgütler medya odaklı terörizm grubuna dâhil edilmektedir.³⁶ Özellikle dünyanın birçok yerinde faaliyet gösteren terör grupları televizyonlara haber olmaya ve dolayısıyla Batılı değerleri hedef seçmeye özen göstermektedir.

Bu amaçla teröristler eylem hedeflerini, zamanını ve yerini medyanın hem mekân hem de görüntü açısından ulaşabilme imkânını dikkate alarak planlamakta ve sahneye koymaktadır. Başka bir deyişle teröristler, eylemlerini bilinçli bir biçimde medyanın kural, ölçüt ve yöntemlerinden faydalanarak planlamakta ve medyanın işleyiş mantığına uygun gerçekleştirmektedir.³⁷ Yazılı, görsel ve işitsel basın ise; toplumu bilgilendirme ve gelişmelerden en hızlı ve en doğru biçimde haberdar etme çabası, amacı ve sorumluluğu içindedir. Dolayısıyla bir anlamda teröristler medyaya ihtiyaç duyarken; medya da terör olaylarını görmezden gelemediği için bu ikisi arasında zorunlu ve gayriresmî bir iletişim bağı oluşmaktadır. Bu durum karşısında basının görevi, kamuoyunun yararı doğrultusunda bilgilenmeye dönük haberler yapmak ve terör örgütlerine yarar sağlamaktan uzak kalmaktır.³⁸ "Terör eylemleri medyada yer almalı mı, almamalı mı?", "Terörist hadiseler

³⁶ Mesut Hakkı Çaşın, a.g.e., ss. 708-709.

³⁷ Orhan Gökçe-Uğur Demiray, "Medya Terör İlişkisi Ya da İkilemi", *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006, 1-7, s. 3.

³⁸ Suat Gezgin, "Haber ve Terör", *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006, 11-20, s. 14.

medyada yer alacaksa nasıl yer almalı?”, “Bu haberlere ne kadar yer ve süre ayrılmalı?” ve “Terör olaylarını sütunlarına taşıyan gazeteler ve haber bültenlerine taşıyan televizyonlar bu eylemleri takipçilerine aktarırken hangi kriterleri ön plana çıkarmalı?” şeklindeki sorular henüz tam anlamıyla yanıtlanmış değildir. Medya topluma, devlete, ulusal ve uluslararası güvenliğe karşı sorumludur. Dolayısıyla medya terörle mücadeleye zarar vermeden ve haberleriyle teröristlerin propagandasını yapmadan terör hadiselerini halkın haber alma özgürlüğü çerçevesinde mecrasına taşınmalıdır.

Şiddet içerikli mesajların medya yoluyla sunumunda kamuoyu ilgisinin ve dikkatinin bu mesajlar üzerinde yoğunlaştığına dair ilk örnekler, 1960’lı yılların başındaki Vietnam Savaşı protestolarına kadar gitmektedir. Bu yıllarda “sembolik” anlamlarla yüklü, başta BM binası önünde kendini yakma ve savaş karşıtı protesto eylemleri ile kamuoyunda bir “tepki iklimi” yaratılmak istenmiş; bu konuda bir hayli yol kat edilmiştir. Bu tarz eylemler, bir yerde terörizmin zaten arzuladığı ve büyük ölçüde başarılı olduğu “korku”, “panik”, “endişe” ve “merak” duygularının medya tarafından hem geniş kitlelere ulaştırılma, hem de eylemler sonrasında tekrar tekrar yinelenme şansı yarattığı içindir ki, bu duygular önem kazanmış ve zaman içerisinde çeşitlenmiştir.³⁹ Terör örgütlerinin televizyona çıkartılıp çıkartılmaması sorunu, 1970’lerden beri dünya kamuoyunu meşgul etmiştir. 1972’de Filistinli bir grup Münih Olimpiyatları’nı kana buladığında herkes basını suçlamış ve “kameralar orada olmasaydı olay bu kadar büyümeyecekti” iddiasında bulunulmuştur. Söz konusu yıllar, hem terörün, hem de medyanın yaygınlaştığı yıllar olmuştur. O yüzden bu iki olgunun birbirine dayanarak büyüdüğü öne sürülmüştür. Terör, medyaya o kadar bel bağlamıştır ki, uçak kaçırılacağı zaman o olayın akşam haberlerine yetişmesine dikkat edilmeye çalışılmıştır.⁴⁰ 2001 yılındaki

³⁹ Bozkurt Zakir Aşar, “Terörizmle Küresel Mücadele Stratejisi İçinde Medyanın Yeri Ne Olmalı?”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay Şeker, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2009, 61-88, s. 66.

⁴⁰ Mesut Hakkı Caşın, a.g.e., s. 730.

11 Eylül saldırıları, 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırıları teröristlerin iletişim stratejisi olarak değerlendirilebilir. Yüksek yoğunluklu şehirlerin seçilmesi, daha fazla etki oluşturmak ve medyada daha fazla yer edinmek demektir. Ayrıca 2005 yılındaki Londra saldırılarının zamanlama açısından özel bir önemi daha bulunmaktadır. G-8 Zirvesi'nin Britanya'nın diğer ucunda olan İskoçya'da yapılması, bütün dünyanın ve dolayısıyla da medyanın dikkatini oraya çevirmesini sağlamıştır. Terör örgütleri seçim öncesini, seçimleri, uluslararası zirveleri ve organizasyonları, medyanın yoğun ilgi göstermesinden dolayı, özellikle eylem günleri olarak seçmektedir.⁴¹ Zira bu dönemlerde medyada daha fazla yer bulma olanağına sahip olmaktadırlar. İletişim teknolojilerindeki gelişme ve yaygınlaşma, terör örgütleri için de büyük avantajlar sağlamıştır. Sınırları ortadan kaldıran kitle iletişim araçları, şiddetin bütün görüntülerini insanların evlerine kadar getirmektedir. Dolayısıyla medyaya bu noktada büyük sorumluluk düşmektedir. Olayların habere dönüşmesi, dilinin kurgulanması, ekranlara veya gazetelere yansıtılması büyük sorumluluk gerektirmektedir.

Yapılan araştırmalar, terör haberlerinin medyada en fazla takip edilen haberler olduğunu ortaya koymaktadır. Terör olaylarının medyada yer alması, örgütün yaşama şansını artırması bakımından son derece önemlidir. John Graaf, İtalya'daki Kızıl Tugayların, gazetelerin en çok sattığı Perşembe ve Pazar günleri baskısında yer alabilmek için "iletişim günleri" olarak Çarşamba ve Cumartesi'yi seçtiğini belirtmiştir. Graff, örgütün daha çok söz konusu günlerde eylem yaptığını ve böylece o günün haberlerinin verildiği "prime time" zamanını yakalamaya çalıştığını belirtmektedir.⁴² Yine İtalya'da Aldo Moro'nun kaçırılıp öldürülme sürecinde gazetelerin tirajının arttığı görülmüştür. Getirisi yüksek olduğu için özellikle televizyonlar terör ve şiddet haberlerini son dakika gelişmesi olarak duyurmakta ve haber bültenlerinde

⁴¹ Dominic Rohner, Bruno S. Frey, "Blood and ink! The common-interest-game between terrorists and the media", *Public Choice*, Volume 133, Issue 1, Springer Science+Business Media, 2007, 129-145, p. 130.

⁴² Gürol Korkmaz, *Terör ve Medya İlişkisi*, s. 161.

genişçe yer vermektedir. Yine araştırmaların ortaya koyduğu bir gerçek var ki, o da terör haberlerinin izleyicide korku, panik, tedirginlik, karamsarlık ve güvensizlik oluşturduğudur.

Terör-medya ilişkisinin bir ayağı da devlettir. Brigitte Nacos, bu durumu siyasal iletişim üçgeni çerçevesinde açıklamaktadır. Üçgeni kitle iletişim araçları, kamuoyu-çıkar grupları, hükümet yetkilileri ve karar vericiler oluşturmaktadır; halk ile hükümet arasında doğrudan bir temas yoktur. Medyanın oluşturduğu ağlar vasıtasıyla iletişim sağlanmaktadır. Teröristler siyasi görüş itibariyle ana görüşün dışındadır. Teröristlerin genel algısı; halk, hükümet ve kitle iletişim araçları tarafından umursanmadıkları yönündedir. Bundan dolayı, şiddet eylemleriyle medyada yer almaya çalışarak hem eylemlerini medyaya taşımakta, hem de mesajlarını medya aracılığı ile duyurmaya çalışmaktadırlar.⁴³ Bunun sonucunda, üçgenin bütün katmanları ile ilişki kurmaktadırlar. Medya ile bu ilişki, simbiyotik boyuta taşınmaktadır. Özellikle terör haberlerinden dolayı terörle mücadele kurumlarının zarar gördüğünden şikâyet eden devletler, basını daha fazla sorumlu davranmaya davet etmektedirler. Uluslararası müdahalelerde ve savaşlarda halkın ve uluslararası toplumun desteğini sağlama konusunda da medya devletler tarafından propaganda amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Savaşlara zemin hazırlayan ve müdahaleleri meşrulaştıran öge, görsel olarak oluşturulan düşman imge ve imajlarıdır. Ayrıca günümüz iletişim çağında düşman imajlarının doğrudan tarihsel ve kültürel olarak konumlandırılmadığı da bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık düşman imajları; duruma, ortama ve amaca göre medya aracılığı ile yeniden tanımlanmakta, üretilmekte ve yapılandırılmaktadır.⁴⁴

⁴³ Brigitte L. Nacos, *Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., Second Edition, Maryland, 2007, p. 15.

⁴⁴ Orhan Gökçe, "Terörizm Çağında Düşman İmajları-Düşman İmajlarının Savaş Müdahale ve Diğer Aksiyon ve Reaksiyonlar Açısından Önemi", *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006, 81-101, s. 95.

İyi yapılandırılmış bir düşman imajı, birçok müdahaleyi meşrulaştırıcı bir görev üstlenmektedir. Amerika'nın Irak'ı ve Afganistan'ı işgali buna verilecek örneklerdendir.

4.1. Medyada Terörizmle İlgili Kavramların Kullanılmasına Örnekler

Terörizmle ilgili kavramların kullanılması konusunda uluslararası toplumun nitelendirmeleri birbirinden farklı olmaktadır. Batı basınının haberlerde Kürdistan İşçi Partisi (*Partiya Karkerên Kurdistan*, PKK) terör örgütünden bahsederken çoğunlukla “gerillalar”, “asiler” veya “savaşçılar” gibi ifadeler kullanıp “teröristler” dememektedir. BBC'nin “PKK savaşçıları DAİŞ'le savaşa hazırlanıyor” başlıklı haberinde, 21 yaşında olduğunu söyleyen kadın örgüt üyesinin elinde tuttuğu aynaya bakarken çekilmiş fotoğrafını kullanarak “PKK'ya insani değerleri savunmak için katıldım” ifadesine yer vermekten de kaçınılmamıştır.⁴⁵ Bir diğer örnek, Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve YPG (Halk Savunma Birlikleri)'nin Avrupa ve ABD tarafından terör örgütü olarak tanınmamasıdır. Ülkelerin birbirleriyle kurduğu ilişkiler hem siyasilerin, hem de basının söylemine yansımaktadır. Dağda askerle çatışan PKK'lı teröristler için farklı kesimler tarafından farklı sıfatlar kullanılmaktadır. Çoğunluk “terörist” sıfatını kullanırken; PKK kendisine “gerilla” ve “savaşçı” Avrupa basını başta olmak üzere dış basın “özgürlük savaşçısı”, “direnişçi”, “gerilla”, “asiler”, “ayrılıkçı güçler” ve “Kürt savaşçılar” kelimelerini tercih etmektedir. Avrupa basını takip edildiğinde bunu haberlerde net bir şekilde görmek mümkündür. Bu çifte standart sadece PKK için değil, uluslararası ilişkilerde pek çok örgüt için yapılmaktadır.

“Teröristler” mi, yoksa “özgürlük savaşçıları” mı? Bu soru “terörizm” kavramının subjektif hâle geldiğini ve politize olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu soru, terörizmin yoğun siyasal niteliğini ve bundan etkilenen siyasal çıkarların çeşitliliğini de göstermektedir. Bir ülke tarafından “terör örgütü” olarak nitelendirilen illegal veya şiddet kullanan bir grup, başka bir ülke tarafından “özgürlük savaşçısı”

⁴⁵ <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-33991464> (Erişim: 08.05.2016).

veya “ulusal bağımsızlık hareketi” şeklinde tanımlanabilmektedir. “Londra”da bir İsraili diplomat saldırıya uğrar; bizzat Thatcher, Avam Kamarası’nda saldırganın Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile alakası bulunmadığını ispat eder: Bunun adı “terörizm”dir. İsrail ordusu Lübnan’ı işgal eder ve binlerce kişiyi katleder: Bunun adı ise “Galile’de Barış”tır.⁴⁶ Burada, İsrail kaynaklı medyanın Avrupa ve Amerika’da güçlü olması nedeniyle, olayların ele alınış tarzı doğal olarak devlet politikalarıyla endeksli olmakta ve beraberinde de çifte standardı getirmektedir.

İngiliz ve İtalyan medyası Londra’da ya da Roma’da bir otelde meydana gelen patlamayı bildirirken, bırakın “özgürlük savaşçıları”nı, “şehir gerillası” gibi terimleri bile IRA (*Irish Republican Army*-İrlanda Cumhuriyet Ordusu) ya da Kızıl Tugayları anlatmak için asla kullanmaz. Ama aynı medya, başka ülkelerdeki benzer olayları bildirirken bu terimleri kullanmakta tereddüt etmez.⁴⁷ PKK terör örgütüne bağlı olarak Suriye’de şiddet üreten PYD/YPG, ABD ve Avrupa’da pek çok devlet tarafından terör örgütü olarak tanınmamaktadır.

Irak’ı işgal eden ABD’ye göre, işgal güçlerine direnen Iraklılar “terörist”tir. Ama aynı ABD ve İngiltere’ye göre; İkinci Dünya Savaşı’nda, işgal altındaki Fransa’da Alman ordularına direnen yeraltı örgütleri mensupları (Rezistans), “yurtsever”lerden oluşmuştur ve ülkelerini savunma çabası vermiştir.⁴⁸ Sovyet Anayasası’nda ulusal kurtuluş hareketlerinin desteklenmesi anayasal bir görev iken; Sovyetler tarafından bu çerçevede yapılan yardımlar Batılı devletler tarafından devlet destekli terör ya da terörizmi desteklemek olarak nitelendirilmektedir.⁴⁹ Sterling’e göre, 1970’lerde ortaya çıkan bütün terörist gruplar, Havana çevresinde kurulan kamplarda gördükleri

⁴⁶ Roger Garaudy, a.g.e., s. 214.

⁴⁷ Walter Laqueur, Terörizmin Yorumlanması, *Silinmiş Yüzer Karşısında Terör*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, 95-141, s. 102.

⁴⁸ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, s. 43.

⁴⁹ Claire Sterling, *Terör Ağı*, Çeviren: Oya Alpar, Yüce Yayınları, İstanbul, 1981, ss. 18-21.

eğitimi, Küba ve Kübalıların patronu Rusya'ya borçlıydu.⁵⁰ Vietnam'da Amerikan müdahalesine karşı mücadele veren Vietkonglar, ABD tarafından terörist olarak nitelendirilirken; dış destek alıp kendi halkına terörün her türlü çirkin yüzünü uygulayan Kontralar terörist olarak nitelendirilmemektedir.

4.2. Medyada Terör Haberlerinin Verilmesinin Olumlu Yönleri

Terör haberlerinin medyada yer alması kaçınılmaz bir durumdur. Hem toplumun bilgilendirilmesi, hem de haber alma hak ve hürriyetinin gerçekleşmesi için terör hadiseleri yazılı, görsel ve işitsel basında kendine yer bulmaktadır. Sansür uygulanmadan terör hadiselerinin haber yapılmasıyla toplumun haber alma hak ve hürriyeti gerçekleşmiş olur. Terör yoluyla hedefe ulaşmanın yanlış olduğu vurgulanıp, şiddetle bir yere varılamayacağı ve çözümün demokratik yollarla aranabileceği medya vasıtasıyla iyi anlatılabilirse teröristlerin özeleştiri yapmalarına ve örgüte şüphayla bakmalarına sebep olunabilir. Şüphesiz bunun olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Bu nedenle devlet yöneticileri zaman zaman sansür mekanizmasına başvurmuştur. Fakat sansürün hiçbir zaman olumlu sonuç vermediği görölmüştür. Terör haberlerinin görmezden gelinmesi sonucu örgütler daha büyük şiddet eylemlerine girişmekte ve gündeme gelmeye çalışmaktadır. Ana akım medyayla bunu başaramayan örgütler, kendi yayın organlarıyla eylemlerini duyurmaya çalışmaktadır. Fısıltı gazetesinin faaliyete geçmesi, bilgilerin çarpıtılıp abartılması da diğer olumsuz sonuçlardandır. Dolayısıyla terör haberleriyle ilgili olarak kurumların sıkı bir iş birliği içine girmesi gerekmektedir. Güvenlik güçleri ile medya arasında ve medya gruplarının da kendi aralarında ilkesel değerleri belirlenmeli; terör haberleri kamu yararını gözetecek ve propagandaya mahal vermeyecek şekilde topluma buluşturulmalıdır. Terörle mücadelenin önemli bir parçası da medyanın rolüdür.

Kitle iletişim araçları, terör olaylarında yetkililer ile geniş halk kitleleri arasında hayati bir bağ kurmaktadır.⁵¹ Devlet yöneticilerinin

⁵⁰ A.g.e, s. 21.

⁵¹ Bozkurt Zakir Avşar, *Kitle İletişim Araçları ve Terör*, Kamer Yayınları, İstanbul,

dillendirdiği egemen söylemi, medya da aynı biçimde dillendirerek halka ulaştırmaktadır. Aynı zamanda, basın, halkı bilgilendirirken “fısıltı gazetesi” ile yalan yanlış bilgilerin halk arasında dolaşmasına da engel olmaktadır. Zira bilgilendirme resmî kanallardan veya medya tarafından yapılmadığı zaman örgütün yayın organları bu boşluğu doldurarak olayı çarpıtıp ve abartıp halka duyurma yoluna gitmektedir. Terör haberlerinin medyada yer almasının bir diğer yararı, terör örgütlerinin aleyhine kamuoyunun oluşması ve toplumun bu bağlamda kenetlenmesidir. Fakat bunu sağlarken son derece dikkatli olunması gerekir. Haberlerde doğru söylem seçilip içerik olarak halkı kutuplaştırmadan terör hadiselerinin yanlış olduğu vurgulanırsa, faydalı sonuçlar alınabilir. Herhangi bir strateji taşımadan içerik ve söyleme dikkat edilmeden haberler verilirse, bu durumun terör örgütlerinin lehine sonuçlar doğurması muhtemeldir.

Medya, çağın vebası olan terörü kamu vicdanında mahkûm edebileceği bir yayın anlayışı üstlenebilir. Terörün nedenlerine, sonuçlarına, iç ve dış bağlantılarına ilişkin sağlıklı değerlendirmeler, derin gözlemler, analizler ve bilimsel araştırmalar medya tarafından desteklenebilir.⁵² Böylece toplum da bilinçlendirilmiş olur. Patrick Clawsen, “terörist tehdidin büyüklüğü hakkında fikir verebilmek için büyük bir kitle iletişim aracı faaliyetlerine ihtiyaç vardır, çünkü bu faaliyetler terörizmin münferit ve ciddi bir şey olmadığı gibi yanlış algılamaları önleyecektir. Bu durum aynı zamanda etkili bir anti-terör programı için gerekli kaynakların temin edilmesini ve her zaman hazırlıklı bulunulmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca halk terörist organizasyonlar hakkında ne kadar çok şey bilirse terörist sempatizanlardan gelecek yardımların da o nispette azalması muhtemeldir”⁵³ ifadelerini kullanarak terörle mücadelede medyanın ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır.

1992, s. 63.

⁵² Erkan Yüksel, “Gerçek Yaşam, Medyadaki Gerçek ve Terör Haberciliği”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006, 21-53, s. 43.

⁵³ Gürol Korkmaz, *Terör ve Medya İlişkisi*, s. 163.

Toplumun bilgilendirilmesi; terör olaylarına karşı bir algı oluşturulması; terör örgütlerinin propagandasına karşısında bir karşı propaganda oluşturulması; terörün kaynağının araştırılması; yaygınlaşmasının önüne geçilmesi ve son aşamada kökten çözümüne dair çalışmaların yapılması medyanın görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır.

4.3. Medyada Terör Haberlerinin Verilmesinin Olumsuz Yönleri

Dünyanın en ücra köşesindeki terör olayları bile medya vasıtasıyla insanların evlerine kadar ulaşmaktadır. Bu durum terör örgütlerinin küresel bazda tanınabilirliğini artırmaktadır. Terör haberleri toplumda korku, tedirginlik, karamsarlık, umutsuzluk, güvensizlik ve yılgınlık gibi duygulara yol açmaktadır. Ayşe İnal bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Günümüzde terör haberlerinin oluşturduğu zihinsel haritalara, anlamlara ve dünyayı algılama biçimlerine bakıldığında görülecektir ki, haberlerin sonucunda pek çok insan kendini günlük yaşamında korku içinde ve tehdit altında hissetmektedir. Her an her yerde bir terör saldırısı olabilir ve buna karşı bireyler tek tek güçsüz ve korunmasızdır.”⁵⁴ Bunu korkunun yayılması olarak özetleyebiliriz. Medya tarafından terör olaylarına geniş şekilde yer verilmesi, terör eylemlerinin planlanış ve uygulanış süreçlerinin kamuoyunun bilgisine sunulmasına neden olmaktadır. Özellikle tartışma programlarında güvenlik güçlerinin ağır zayıflık verdiği olaylar sonrasında terörle mücadelede zafiyetlerin masaya yatırılması, güvenlik güçlerinin eksiklerinin haritalarda yer göstermeye varacak şekilde derinlemesine analiz edilmesi, yeni stratejileri boşa çıkarmakla birlikte teröristlerin de neyi eksik neyi doğru yaptıklarını bir kez daha gözden geçirmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda halkın moralinin bozulmasına neden olurken, terörle mücadele birimleri yıpranmakta terör örgütleri de moral kazanmaktadır. Bu da şiddete eğilimli birey veya gruplar üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu görüntüler gerek haber bültenlerinde terör görüntüleri veya adi suçlar kapsamına giren şiddet

⁵⁴ Ayşe İnal, “Haber Medyası, Siyaset ve Terör”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay Şeker, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2009, 11-26, s. 24.

görüntüleri, gerekse program veya dizilerdeki şiddet sahneleri olabilmektedir. Terör haberlerinin medyada yer almasının bir diğer olumsuz sonucu da, birbiriyle rekabet halinde bulunan örgütlerde “geride kalmama”; karşıt görüşlü örgütlerde ise “misilleme” yapma duygularına yol açabilir. Zira terör örgütlerinin kendilerini tanıtmaya, duyurma ve var oluş amaçlarının kamuoyunda konuşulmasını sağlayan en önemli etken, yaptıkları ses getirici eylemlerdir. Bu örgütlere göre, en iyi propaganda eylemdir.

Terör eylemelerinin detaylarıyla medyada yer bulması ve bunun sonucunda güvenlik güçlerinin stratejilerinin masaya yatırılması, teknik ve taktik detayların incelenmesi, daha pasif terör gruplarına teknik ve taktik bilgi sağlaması açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Devam etmekte olan bir olayın medyada yer alması, otoritelerin karar vermesini sınırlayarak baskı altına girmelerine yol açmaktadır. Rehine kurtarma eylemlerinde olayın medya vasıtasıyla naklen aktarılması, hem örgüt üyelerin medyayı araç olarak kullanıp süreci daha iyi takip etmesini sağlarken; hem de örgütün isteklerini medya aracılığıyla duyurmasının yolunu açmaktadır. Böylece örgüt üyeleri isteklerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini de medya vasıtasıyla takip etmektedir. Ayrıca rehinelere kurtarma operasyonları yapılırken teknik bilgilerin medya vasıtasıyla örgüt üyelerinin bilgisine sunulması, hem güvenlik güçlerini, hem de rehinelere tehlikeye atmakta ve operasyonların başarıya ulaşma şansını azaltmaktadır.

Haberlerde örgüt isimleri verilerek terör örgütlerinin doğmasında ve hatta yaşamasında en büyük etken olarak kullanılan propagandaya katkıda bulunmaktadır. Örgüt yöneticilerinin demeçlerine yer verilerek yine propaganda sürecine katkıda bulunmaktadır. Zaman zaman “çok özel röportaj” niteliğiyle yayınlanan örgüt yöneticileriyle yapılan röportajlar da hem propaganda açısından aktif rol oynamakta, hem de örgüt yöneticilerine çok güçlü bir imaj kazandırmaktadır. Hem bu röportajlarda, hem de kendi yayın organlarına verdikleri -ve diğer yayın organlarında da çoğu zaman kendine yer bulan- demeçlerde örgüt yöneticilerinin tehditkâr söylemleri, halkta korku, tedirginlik ve nefret duygularının kabarmasına neden olmaktadır. Örgüt liderlerinin mesajlarının yayınlanmasında medyada bir seçicilik bulunmamaktadır.

Teröristlerin hemen her türlü demeci rahatlıkla medyada yer bulabilmektedir. Terör haberlerinde örgüt jargonlarını içeren kelimelerin kullanılması, hem örgütün propagandasının yapılmasına neden olmakta; hem de örgütün eylemlerini ya da varoluş sebebini meşrulaştırıcı bir etkiye yol açmaktadır. Aynı zamanda örgüte sempati duyulmasına da neden olmaktadır.

Terör eylemlerinin etkinliğinin ve sonuçlarının verilmesi, örgütlerin en çok istediği unsurlardandır. Eylemlerin sebep olduğu insan ve mal zayıflığının özellikle abartılarak verilmesi, hem terör örgütünün imajına güç kazandırmakta; hem de kendisine yakın duygudaşlarının örgüte daha da yakınlık duymasına, hatta örgüte katılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca örgütün güçlülük imajı halk nezdinde korkuya yol açarken; devletin ve güvenlik güçlerinin imajının zayıflamasına ve toplum nezdinde güçlülük ve saygınlıklarının azalmasına neden olmaktadır. Buradaki dengenin iyi belirlenmesi gerekir. Terör haberlerinin verilmesi, toplumda kamplaştırıcı etkide bulunmaktadır. Özellikle egemen söylemlerle verilen haberler, örgüt saflarında çatışmayan ama şehirlerde yaşayıp örgüte sempati duyan bireyler ile terörü tasvip etmeyen toplum arasında gerginliğin artmasına neden olmaktadır. Özellikle teröristlere destek veren protestolarda ve terörü lanetleyen gösterilerde gerilimin zaman zaman yükseldiği, hatta fiziksel çatışmanın çıktığı çoğu zaman kamuoyuna yansımıştır. Terör haberleri verilirken izleyici kitlede benzer duyguları paylaşan bireylerin örgüt lehine harekete geçmesine veya örgütle bir özdeşleşmeye gitmesine neden olunabilir. Haberlerin medyada sık sık yer alması, terörün ülke gündeminde ilk sıraya oturmasına neden olarak âdeta ülkenin yegâne sorunu olduğu izlenimi verebilir.

Terör olaylarının kitle iletişim araçlarınınca sık sık verilmesinin olumsuz bir neticesi de, şiddetin yığılmacı etkisinin oluşmasıdır. Gerek aynı olayın uzun süre yinelenerek olayların gelişimine bağlı olarak verilmesi; gerek aynı anda meydana gelen diğer şiddet olaylarıyla ilgili haberler genelde şiddet, zorbalık ve terörle ilgili kamuoyundaki

huzursuzluğun kaynağı olmaktadır. Bu etki kendini özellikle çocuklar üzerinde daha çok göstermektedir.⁵⁵ Terörist eylemlerin medyada yer alması, ülkenin güven imajına ve ekonomisine de darbe vurmaktadır. Sürekli olarak terör olaylarının meydana geldiği ve bu haberlerin de geniş bir şekilde yazılı ve görsel basında yer bulduğu ülkeleri yabancı yatırımcı tercih etmemektedir. Yatırımın ötesinde turist sayısının azalması da olumsuz sonuçlardandır.

Terör haberlerinin medyada çok sık yer bulmasının bir sonucu da olayın sıradanlaşmasına neden olmasıdır. Hemen her gün medyada uzun uzun yer alan terör olayları halkta kanıksama ve âdeta yaşamın bir parçası olma duygusu oluşturmakta ve bir süre sonra insanları tepkisizliğe sevk etmektedir. Terörle mücadele açısından, bu, önemli bir eksikliklerdir. Uzmanların televizyonlardaki birçok söylemi teröristlerin lehine olmakta ve halkın devlete güvenini de zayıflatmaktadır. Terör haberlerinde teröristlerin ölümlerine yer verilmesi de olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Güvenlik güçlerince öldürülen teröristler, âdeta kahraman yapılmakta ve hatta kutsanmaktadır. Bu durum yeni sempatanların örgüte katılması için önemli bir işlev görmektedir. Aynı şekilde, örgüt militanlarının cenazelerine basının yoğun ilgi göstermesi de bu sürecin bir parçasıdır. Örgüt üyelerinin cenaze törenlerinin âdeta şova dönüşmesinin sebebi de budur. PKK cenazelerinin örgüt tarafından gövde gösterisine dönüştürülmesi örgütün eleman kazanmasına neden olmaktadır. Teröristleri meşrulaştırıcı ve âdeta masumlaştırıcı haberlerin yapılması da teröristlere haklılık kazandırmaktadır.

Terör hadiselerinin iyice araştırılmadan eksik veya yanlış bilgiler içerecek biçimde verilmesi ve takipçilerde soru işaretleri uyandırması, teröristler lehine dezenformasyona neden olmaktadır. Çoğu zaman televizyonların reyting kaygısı ve haberi ilk önce verme amacı, terör eylemlerinin iyice araştırılıp sorgulanmadan izleyiciye aktarılmasına ve olayların etkisinin olduğundan daha büyük olmasına

⁵⁵ Bozkurt Zakir Avşar, *Kitle İletişim Araçları ve Terör*, s. 62.

sebepler olurken toplumdaki gerginliği ve korkuyu artırmaktadır. Özellikle “Son Dakika” veya “Flaş” koduyla duyurulan haberlerin etkisi çok daha fazla olmakta ve dikkatleri çok çabuk çekmektedir. Terör haberleri de genellikle bu şekilde verilmekte; çoğu zaman olay yerine yakın muhabirler varsa, onunla canlı bağlantı yapılarak olayın sıcaklığına kamuoyuna aktarılması sağlanmaktadır. Muhabirin genellikle heyecanlı ses tonuyla ilk bilgileri verme telaşı, terör örgütlerinin de propaganda saatleri olmaktadır. Ayrıca düzeltme yapılmadan ya da iyice incelenmeden verilen haberlerde terör jargonu kullanılmaktadır. Bu da propagandanın önemli bir kısmıdır. Burada tek kazançlı çıkan, terör örgütleridir. Zira örgütler çok kişi öldürmektense çokça konuşulmayı tercih eder. “Bir kişiyi öldür, bin kişiyi korkut” misali izlenen politika, teröristlerin en fazla arzuladığı durumdur. Haberlerde şiddet görüntülerine yer verilmesi, toplumun korku hipnozuna girmesine neden olmaktadır. Kan, ceset, parçalanmış insan vücutları, şoka girmiş insan görüntüleri, kırılan camlar, yıkılan binalar ve kan gölüne dönmüş sokaklar bilinçsizce ekranlara yansıtılarak insanlar korkuya sevk edilmekte ve terör örgütünün propagandası yapılmaktadır.

Terör örgütleri, üyelerine genellikle şimdiki zamanı yaşatmaz. Üyelerine geçmişteki kendilerince “kahramanları”nın ve “destanlar yazan militanlar”ının görüntülerini ve gazete haberlerini gösterip fedakârlık ruhunu aşılamaya çalışırlar.⁵⁶ Bu, özellikle örgüt üyelerini canlı bomba olmaya ikna etmede ve örgüte yeni eleman kazanmada sıkça başvurulan yöntemlerdendir. Örgüt ana akım medyanın haberleriyle de yetinmeyip örgütsel yayınlarda da bu konuya sıkça vurgu yapmakta ve özellikle canlı bomba olarak eylem gerçekleştirip hayatını kaybetmiş örgüt üyelerine methiyeler dizerek yeni canlı bombalara kapı aralamaya çalışmaktadır.

Terör haberlerinin yazılı ve görsel basında yer almasının olumsuz sonuçlarının ucu son derece açıktır. Terör haberlerinde propagandanın

⁵⁶ Mehmet Fidan, “Terör ve Medya”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006, 55-77, s. 61.

nerede başladığı ve nerede bittiği konusu net değildir. Terörün şiddet yoluyla bir iletişim olduğunu düşünürsek, durumun karmaşası bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

4.4. Medyada Terör Haberleri Nasıl Verilmeli?

Terör örgütlerinin ve teröristlerin propagandasını yapmadan kamuoyu sorumluluğu çerçevesinde terör haberleri belli unsurlar dikkate alınarak verilmelidir. İlkeli bir şekilde yapılan terör haberleri terörle mücadeleye katkı sağlarken; bilinçsizce yapılan haberler şiddete katkı vermekten öteye başka bir işlev görmemektedir.

Terörist saldırıların birçok kaynağı olduğundan medya haber yapma sürecinde bunlara karşı çok yönlü bir yaklaşım kullanılmalıdır. İlk olarak suç bilimine uygun ifadeler kullanılmalıdır; çünkü terörizm bir suçtur. Terör eylemleri haberleştirilirken bu eylemlerin yapılaş amacı ve şekli iyice incelenerek propagandaya yer vermeyecek şekilde yapılmalıdır. Bilinçli veya bilinçsiz şekilde eylemin propagandasını yapmak yerine terör eyleminin yanlışlığı vurgulanarak terörle mücadeleye katkı sunmak amaçlanmalıdır. İkinci olarak terör örgütleri ve eylemleriyle ilgili haber yapılırken millî güvenlik ve terörle mücadele dikkate alınarak haberler yapılmalıdır. Yapılan haber ve programlarla terör örgütlerine “karşı propaganda” yapılabilir. Terör eylemlerinin yanlışlığı vurgulanarak terör örgütlerinin yeni destekçiler kazanmaması için toplum aydınlatılabilir ve terörle mücadeleye katkı sağlanabilir. Son olarak, politik bir yaklaşım benimsenmelidir; çünkü terörist örgütler politik amaçlarla hareket eder. Terör örgütlerinin ideolojileri iyice incelenerek bu ideolojilerin toplum nezdinde karşılık bulması engellenmelidir. Özellikle etnik terörizmde ideoloji son derece önemlidir. Örgütlerin etnik köken üzerinden yeni sempatizan kazanmamaları için terörle mücadelenin bir parçası olarak medya da etkin mücadele vermelidir. Basın bu temel ilişkileri yayın politikalarında dikkate almalıdır. Ayrıca habercilik anlayışında yetki ve sorumluluk bilinci içerisinde terör olaylarını mecralarına taşımaktadır.⁵⁷

⁵⁷ A.g.e., s. 65.

Terör haberlerinin verilmesinde kamu yararı gözetilmeli; dil ve üsluba dikkat edilmelidir. Bu çerçevede eylemi gerçekleştiren örgütlerin adları verilmemelidir. Örgütün adının verilmesi; örgüt propagandasının yapılmasına ve tanınırlığının artmasına neden olmaktadır. Terör haberleri verilirken eylemi gerçekleştiren örgüt veya teröristin kimliğine yer verilmemelidir. Ayrıca teröristlerin kod adları da kullanılmamalıdır. Örgüt liderlerinin isimlerinin kullanılması gerektiği durumlarda isimlerin başına terörist kimliklerini simgeleyen kelimeler eklenmelidir. İsimler yalın bir şekilde verilmemelidir. Terör eylemlerine karşı mücadele veren görevlilerin de isimlerine haberlerde yer verilmemelidir. Zira bu isimlerin verilmesi, söz konusu kişilerin güvenliğini tehlikeye düşürürken, aynı zamanda örgüt nezdinde hedef tahtasına konulmasına neden olmaktadır. Teröristlerin kullandığı dilin, diğer bir ifadeyle jargonun, haber dilinde de aynen kullanılmaması gerekmektedir. “Gerilla”, “komando”, “mücahit” ve “devrimci” gibi kelimeler, teröristlerin kendilerini ve mücadelelerini meşrulaştırmak için kullandığı isimlerdir. Medyada bu tür kullanımlardan uzak durmak gerekmektedir.

Terör örgütlerinin bildirilerine medyada yer verilmemelidir. Özellikle örgütlerin medyayı ilk keşfettiği yıllarda eylemlerini sonlandırmalarının şartları arasında televizyonlarda bildirilerinin okunması ve gazetelerde yer alması gibi talepleri bulunmaktaydı. Örgüt liderlerinin ya da militanların açıklamalarının medyada yer alması yapılan yanlışlardandır. Bu konuşmalar örgüt üyelerine çağrı niteliği taşıyabilmekle birlikte, motivasyon ve şifrelerle yeni eylem çağrısı anlamına da gelebilmektedir. Örgüt yöneticileriyle özel röportajlar yapılmamalıdır. Bu röportajlar hem propaganda olarak aktif rol oynamakta, hem de örgüt yöneticilerine güçlü bir imaj kazandırmaktadır. Hem bu röportajlarda, hem de kendi yayın organlarına verdikleri ve diğer yayın organlarında da çoğu zaman kendine yer bulan demeçlerde örgüt yöneticilerinin tehditkâr söylemleri halkta korku, tedirginlik ve nefret duygularının kabarmasına neden olmaktadır. PKK yöneticilerinin açıklamaları hiçbir süzgeçten geçmeden hem de “flaş” koduyla her türlü basın organında sıkça kendine yer bulmaktadır. Teröristleri meşrulaştırıcı ve âdetâ masumlaştırıcı haberler yapılmamalıdır.

Her terör eyleminin belli bir amacı bulunmaktadır. Bu amacı anlamak için bir gazeteci olarak tıpkı bir terörist gibi düşünmek; şiddet eyleminin trajik saçmalığı ardındaki mantığı öğrenmek gerekir. O zaman tekil eylemle amaç birbirinden anlamlı biçimde ayrılabilir.⁵⁸ Bu bağlamda personel eğitilmeli; haberler yapılırken iyice üzerinde çalışılmalı; olayların nedenleri ve sonuçları iyi analiz edilmeli ve şiddet olaylarına kamuoyunda nasıl bir algı oluşturacağı hesaba katılarak medyada yer verilmelidir. Terör haberlerinde içerik hazırlanırken örgütün amaçlarını meşrulaştıracak söylemlerden uzak durulmalı; devleti ve güvenlik güçlerini yıpratıcı ve örgütün gücünü övücü yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Haberler ile yorumların ayırımı iyi yapmak ve yorumların kaynağını belirtmek gerekmektedir.

Halkı umutsuzluğa sevk edecek, kargaşa ve kaosa neden olacak yayınlar yapılmamalıdır. “ABD şokta”, “dokunulmaz ülke yok”, terör Amerika’yı da vurdu”, “Amerika saldırı altında”, “Dünyanın ve Amerika’nın sembolleri saldırıya uğradı”, “Kimse hayal edemezdi” ve “Hollywood kurgusu gibi” söylemler 11 Eylül saldırılarında sıkça kullanılmıştır. Bu tür haberler ve yakıştırmalar halkı korkuya ve paniğe sevk etmekten başka bir işlev görmezken, eylemi gerçekleştiren örgütü motive etmekte, bunun yanı sıra rakip ve karşıt örgütleri de rekabet ruhu çerçevesinde harekete geçirip yeni eylemler planlamalarına neden olmaktadır. Kan ve ceset gibi görüntüler verilmemeli; bu görüntülerin haber merkezinde olduğu da söylenmemelidir. Zira sıkça yapılan hatalardan biri de “görüntüler elimizde ama yayınlamıyoruz” gibi söylemlerde bulunulmasıdır. Bu durum insanları meraka sevk etmekte ve kafalarında olayı kurgulamalarına neden olarak daha kötü bir tablonun oluştuğunu düşünmelerine sebep olabilmektedir. Eğer görüntüler verilecekse olayın üzerinden bir süre geçtikten sonra yine şiddet içermeyecek biçimde verilmelidir. Terör haberlerinde olaya dikkat çekmek için görsel etkiler, grafikler ve gerilim müzikleri kullanılmaktan kaçınılmalıdır. Propagandaya kaçmayacak biçimde terörizmin

⁵⁸ Doğu Ergil, “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XL VI, Ankara, 1981, 171-178, s. 174.

kaynağına yönelik halkı bilgilendirici ve sorunun çözümüne katkı sağlayan programlar faydalı olabilir. Yapılanların yanlış olduğu vurgulanarak örgüt üyeleriyle de dolaylı bağ kurulabilir. Ancak teröristlerin amaçları sürekli dillendirilmemeli ve eylemlerini meşrulaştırıcı söylemler kullanılmamalıdır.

Terör eylemleri detaylara girilmeden genel bilgiler üzerinden verilmelidir. Haberler bilgi yoğunluklu olarak yoruma kaçmadan aktarılmalıdır. Haberlerde örgütün terminolojisine ilişkin bilgi verilmemelidir. Olayın gerçekleşme şekli, planlanması ve uygulanma aşamaları geniş şekilde anlatılıp örgütün propagandası yapılmamalıdır. Olayın medyada geniş yer bulması, halkı korku ve paniğe sevk ederken örgütün de medyayı propaganda aracı olarak kullanmasına neden olmaktadır. Eylemin özelliklerine ve sonuçlarına ilişkin detaylı ve abartılı bilgilere yer verilmemelidir. Bu durum teröristlerin temel amaçlarındandır. Haberlerde arşiv görüntüleri kullanılarak bunların güncel olduğu izlenimi verilmemelidir. Devlet terör olayları ile ilgili basına zamanında yeterli ve düzenli bilgi vermelidir. Bu şekilde bilgi kirliliğinin, spekülasyonların ve dezenformasyonun önüne geçilebilir. Basın haberleri verirken objektif olmalı ve toplumun bütün kesimlerine eşit mesafede durmalıdır. Haberlerde dengeli olunmalı ve kitlelerin kutuplaşmasının önüne geçilmeli, kınama yapılırken dahi kitleleri veya toplumdaki belli grupları rencide edecek ve zan altında bırakacak dışlayıcı yorumlardan kaçınılmalıdır. Özellikle televizyon kanallarında sunucuların yorum yapmasının önüne geçilmeli, haberlerin saf bilgi üzerinden, yorum yapmadan ve tarafsız bir şekilde verilmesi sağlanmalıdır. Rehine haberleri verilirken de dikkatli olunmalıdır. Teröristlerin pazarlık aracı olacak şekilde yayın yapılmamalıdır. Zira teröristler bu tür durumlarda medyayı iyi şekilde kullanmakta, süreci takip etmekte ve isteklerini çoğu zaman medya aracılığı ile duyurmaktadır. Rehine haberlerinde canlı bağlantılara rağbet edilmemeli, güvenlik güçlerini ve rehineleri tehlikeye düşürecek yayınlar yapılmamalıdır. Serbest bırakılan rehinelerin görüşlerine yer verilecekse teröristlerle ilgili lehte açıklamalarına yer verilmemelidir. Olayla ilgili bilgilendirme yapacak kişiler, alanında uzman yetkin kişiler olmalıdır. Öldürülen terörist sayısı verilmemelidir. Etkisiz hâle getirilen teröristlerin sayılarının

verilmesi, örgütte intikam duygusunu kabartmakla birlikte, şehirlerdeki destekçileri arasında da olumsuz sonuçlara yol açmakta ve bu kişilerin taşkınlık yapmasına sebep olmaktadır.

Haberlerde operasyonel bilgiler de verilmemelidir. Operasyonu hangi birliğin yürüttüğü, hangi bölgelerde operasyonlara hız verildiği, güvenlik güçlerinin operasyon stratejileri gibi bilgiler de paylaşılmamalıdır. Sınır ötesinin topçu ateşiyle bombalandığı ve teröristlerin çıkış yollarının tutulduğu, operasyonun bordo bereliler tarafından yürütüldüğü, sınırda hareketliliğin arttığı ve sınıra yığınak yapıldığı, bölgeye uçar birliklerin sevk edildiği gibi yüzlerce haber basında sürekli olarak yer almaktadır. Bu tür haberler teröristler için hayati önem arz etmektedir. Zira operasyonlardan önceden haberdar olan teröristler, ya bölgeyi terk etmekte ya da önlemlerini alarak güvenlik güçlerine pusu kurmaktadır.

Öte yandan, televizyonlarda haberi sunan kişiler objektif, yoruma yer vermeden, jest ve mimikleriyle olayın etkisi altında kalmadan tarafsız bir biçimde haberi sunmalıdır. Ülkemizde özellikle şehit haberlerinde bambaşka bir tablo görülmektedir. Ekim 2011'de Çukurca'da meydana gelen terör saldırısı sonrası 24 şehidin isimlerini okuyan TRT spikeri yayında gözyaşlarını tutamamış ve bu durum günlerce konuşulmuştur. Yine aynı yılın Ağustos ayında bir spikerin Somali'deki açlık haberlerinden sonra gözyaşları ekrana yansımıştır.

Şişli'deki Sinagog, İngiliz Konsoloslugu ve HSBC bombalamalarıyla ilgili olarak 15 ve 20 Kasım 2003 ana haber bültenlerinde sunucuların trajik, kederli, duygusal ve üzüntü içeren görüntüler sergilediği gözlenmiştir. Sunucular bültenlerin süre olarak önemli bir bölümünü olay yerindeki muhabirlerle gerçekleştirilen canlı bağlantılara ayırmıştır. Vural tarafından yapılan bir çalışmada beş TV kanalında yer verilen terör olaylarına ilişkin ana haber sunucularının haberi sunuş, ele alış ve yorumlayış biçimleri incelenmiştir. Terör eylemleri sonucunda ortaya çıkan acı tabloya ilişkin verilen görüntülerden hemen sonra sunucuların genellikle terörü ve yaşanan dehşeti kınayan mimik ve jestlerle diğer haberlere geçtikleri gözlenmiştir. Ayrıca sunucuların “İstanbul kana bulandı”, “cehenneme dönen Şişli”, “insan vücudundan kopan parçalar ve bu parçaların yolda yürürken önüne düşmesi sonucu şoka giren insanlar”, “Biliyor musunuz bombayı kimin patlattığını merak bile

etmiyor, önemli olan Türkiye'ye verilmek istenen mesaj", "İngiltere o terörü siz beslediniz, o terörü yaratmayacaktınız, teröristleri buraya salmayacaktınız, şimdi ağlamak çok kolay"⁵⁹ gibi ifadeleri kullanmıştır. Bu olaylarla ilgili dikkat çekici bir nokta da, medyada çok yoğun ilgi görmesidir.

Ajans Press tarafından saldırıların meydana geldiği tarih ve saatten itibaren 9 Aralık 2003'e kadar tüm gün bütün televizyonlar ve gazetelerde olayla ilgili çıkan haberler takip edilmiştir. Sadece HSBC'nin bombalanması olayında yazılı basında 1.200'den fazla haber yer almıştır. Bu haberlerin 247'si ilk güne aittir. Televizyon kanallarında da 236'sı ilk gün olmak üzere 2.924 haber yayınlandı. Sinagog patlamalarında da yazılı basında ilk gün 150 haber, HSBC patlamalarının olduğu güne kadar da toplam 1.028 haber yer almıştır.⁶⁰ Ekran yüzlerinin izleyici üzerindeki etkisi son derece büyüktür; dolayısıyla izleyiciyi yönlendirecek ve etki altına alacak yaklaşımlarda bulunmamaları gerekmektedir. Sunulan haberin içeriği ne olursa olsun, spikerlerin yaklaşımı her zaman renk vermeyecek biçimde olmalıdır. Aynı şey muhabirler için de geçerlidir. Muhabirler de terör haberlerini anlatırken heyecanlı bir ses tonuyla ve panik havasında olağanüstü bir durum imajı oluşturmamalıdır. Yine HSBC bombalamalarıyla ilgili bir örnek verecek olursak, canlı yayınlara bağlanan muhabirler "cesetlerin arasından geçiyorum", "parçalanmış etrafa dağılmış insan vücutları" ve "burası mahşer yeri" gibi halkı korkutacak ve paniğe sevk edecek yaklaşım tarzı içerisinde haberleri aktarmıştır. Muhabirlerin yapması gereken, sakin ve tarafsız bir haber anlayışı içerisinde hareket etmektir.

Kendini yakma, açlık grevleri, intihar saldırıları, suikast gibi eylemler de medyada yer almak için yapılmaktadır. Bu tarz haberler dahi yazılı ve görsel basında diğer haberlerin önüne geçmekte, süre olarak daha fazla zaman almakta ve gündemin merkezine yerleşmektedir.

⁵⁹ İzlem Keskin Vural, "Kriz Haberciliği ve Haberci Kişilik Olarak Anchor", *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006, 141-157, ss. 153-155.

⁶⁰ <http://www.milliyet.com.tr/2003/12/12/cumartesi/cum02.html> (Erişim: 08.05.2016)

Dolayısıyla bu tarz eylemlerin geniş bir şekilde verilmesinin bir yararı yoktur.

Sansasyonel habercilikten uzak durulmalı ve olay dramatize edilmemelidir. Tercüman gazetesi, 24 Ekim 2007’de Dağlıca’daki şehitlerin cenazelerini haberleştirirken hesap sorulması çağrısında bulunmuştur. Gazete “Daha ne bekliyorsunuz” başlıklı haberin alt başlığında “12 yiğit al bayraklara sarıldı, Türkiye omuzladı, Türkiye ağladı. 81 ilde ‘Şahitleri kalbimize gömdük, Apo’nun itlerini Kandil’e gömeceğiz’ diyen Türk halkı haykırdı: Hesap Sorulsun”⁶¹ gibi cümleleri kullanmıştır. Özellikle şehit haberlerinde yapılan yanlışlar arasında yer alan haberlerin yas havası içinde verilmesi; şehit ailelerin gözyaşlarına özel vurgu yapılması; “Türkiye ağlıyor”, Türkiye şehitlerini uğurluyor”, “ülke yasta” ve “kınalı kuzular, genç fidanlar al bayraklara sarıldı” gibi söylemlerde bulunulması halkı üzüntüye sevk etmekten başka bir işlev görmemektedir.

5. Sonuç

Terör ile medya arasında güçlü, iki yönlü ve gayriresmî bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki iki tarafın da birbirinden faydalandığı tamamen yararçılık üzerine kurulu bir ilişkidir. Terör örgütleri, propaganda ve eylemin sembolik etkisini arttırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla medyayı araç olarak kullanırken; medya, izlenme ve tiraj oranlarını arttırabilmek için terör eylemlerine ve abartılı anlatıma başvurabilmektedir. Terör örgütleri propaganda yapıp amacını ve ideolojisini duyurup destek almak için medyaya ihtiyaç duymaktadır. Öyle ki, başta terör örgütleri olmak üzere yasa dışı örgütlerin tamamı medyada yer alma mücadelesi verirken, bununla da yetinmeyip kendi mecraları üzerinden propaganda faaliyetine girişmektedir.

İnternet siteleri bu anlamda önemli bir işlev görürken, *Facebook* ve *Twitter* gibi sosyal ağlar örgütlerin gözde mekânları durumuna gelmiştir. Özellikle son dönemde IŞİD sosyal medyayı aktif olarak

⁶¹ Mustafa Şeker, “Dağlıca Baskını Haberlerinin Söylemi”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay Şeker, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2009, 89-156, s. 115.

kullanmakta ve sık sık şiddet içeren görüntüler yayınlamaktadır. Haber okumak ya da internette gezinmek için internet sitelerine giren hemen herkesin karşısına çıkan bu şiddet görüntüleri örgütün propagandasını yaparken, vatandaşı korku hipnozuna sokmakta ve beraberinde şiddete karşı duyarsızlaşmayı getirmektedir. Bu görüntüler her yaşta insana ulaşarak özellikle çocuklarda endişe verici boyutlarda büyük zihinsel yıkımlara yol açmaktadır. Terör örgütleri bu kadar rahat, üstelik ücretsiz reklamlarını yaparken; medya da bilinçli veya bilinçsiz iyi bir getiri elde etmektedir. Bunun sonucunda, toplum ve terörle mücadele stratejisi büyük zarar görmektedir. Denklem diğer ucundaki medya, terör haberlerinin iyi bir getirisi olduğundan hem haber ihtiyacını karşılamakta, hem de tirajını yükseltip izlenme rekorları kırmaktadır.

Şiddet haberleri medyada en fazla rağbet gören haberlerdendir. Bu nedenle, medya, terör haberlerine kayıtsız kalmamaktadır. Terör eylemleri sıcak gelişme olarak verilirken, örgüt yöneticilerinin mesajları da önemli haber olarak duyurulmaktadır. Özellikle son birkaç yıldır PKK terör örgütünün sürekli olarak tehdit içeren açıklamaları medyada kendisine rahatlıkla yer bulmaktadır. Örgütün dolaylı olarak propagandası yapılmakta; talepleri duyurulmakta ve âdeta toplum nezdinde meşrulaşmalarına katkıda bulunmaktadır. Güvenlik birimleri ve siyaset mekanizması tarafından hoş karşılanmayan bu durum, gazeteciler açısından habercilik başarısı olarak nitelendirilmektedir.

Terör ve terörizm kavramlarında sağlanamayan uzlaşmayı medyadan beklemek şimdilik zor görünmekle birlikte bu konuda acil bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Terörizmle mücadele açısından çok önemli olan ortak uzlaşma, uluslararası bağlamda yıllardır sağlanabilmiş değildir. Diğer olaylarda olduğu gibi, terör konusunda da ülkelerin birbirine yaklaşımı dost-düşman ve çıkar ilişkisi bağlamında olmaktadır. Ortak bir terör tanımı yapamayan ya da yapmak istemeyen devletler, diplomatik ilişkilerin getirdiği sonuca göre teröriste “terörist”; terör örgütüne de “terör örgütü” dememektedir. Uluslararası bağlamda ortak bir dil tutturmak zor olsa da ulusal basında terör haberciliği konusunda bir duyarlılık sağlanabilir. Burada gazetelerin farklı yayın çizgisi ve basın özgürlüğü nedeniyle tabii ki haberlerin farklı görüldüğü eleştirisi getirilebilir. Fakat terör haberlerinin toplumda derin izler bırakması ve

terörle mücadele açısından önemli sonuçlar doğurması nedeniyle kullanılacak dil farklı olmakla birlikte, belli konularda ortak tutum ve söylemlerin olması zaruridir. Şiddet içeren fotoğrafların ve görüntülerin yayınlanmaması; örgüt üyelerinin demeçlerine yer verilmemesi; terör eylemlerinin ve güvenlik birimlerinin operasyonlarının detaylarının paylaşılmaması; örgütle ilgili haberlerde isim verilmek gerekliyse mutlaka isimlerin başına “terörist” ve “terör örgütü” gibi ifadeler kullanılması, örgütün propagandasının yapılmaması ve toplumda olumsuz sonuçlar vermemesi açısından hayati öneme sahiptir.

Basın örgütlerinin ivedilikle bir araya gelerek devlet müdahalesi olmadan kendileri bu soruna çözüm bulmalıdır. Basın meslek ilkelerinde olduğu gibi, terör haberciliği konusunda da yazılı, görsel, işitsel hatta dijital medyanın terör haberciliği konusunda dikkate alması gereken bir rehber hazırlanmalıdır. Siyasetin, güvenlik birimlerinin, terör uzmanlarının, gazetecilerin, sivil toplum kuruluşlarının, hatta vatandaşların katılacağı bir çalıştay yapılarak bunun çerçevesi çizilebilir. Bu durumda editoryal bağımsızlık zarar görmezken ilkeli terör haberciliği yapılır. Dolayısıyla terör örgütlerinin propagandası yapılmaz; terörle mücadeleye katkı sunulur ve basın haber verme sorumluluğunu yerine getirirken toplum da haber alma hürriyetinden yoksun bırakılmaz. Sorumlu terör haberciliğinin yapılması ve basının bilinçlendirilmesi için ikinci bir yol da, kurum içi eğitim verilmesidir. Yayın süreçlerine aktif olarak katılan medya çalışanları düzenlenecek kurslar veya seminer vasıtasıyla da bilgilendirilebilir. Fakat düzenlenecek olan seminerlerin uzman kişilerce verilmesi ve gazetecilerin eksiksiz olarak bu seminerlere katılıp gerekli becerileri alması ve bunu sıkıca uygulaması büyük öneme haizdir. Hangi yöntem tercih edilirse edilsin ortada bir gerçek var ki, o da medyanın terör haberciliği konusunda mevcut anlayışını acilen değiştirmesi gerektiğidir.

Summary

A common consensus could not be achieved in terms of the struggle against terrorism, which is one of the most important problems of the 21st century, and which creates a big threat to the peace on earth

and even the future of mankind. A definition, which has a national and international binding, could not be made in terms of the conceptual identification of terror and terrorism. The communities, which cannot provide a conceptual consensus in terms of terror, have not been able to meet on a common ground with respect to giving the news of terror. In the international context, the interests of the country surpassed terror, and the states have turned a blind eye to the propaganda of the terrorist organizations. The terrorist organizations, in search for realization of their aims and for support in this direction, have demonstrated special effort to use the media. The terrorist organizations acting with the strategy of “kill one person and frighten thousands” tries to find a place for themselves in the media with their actions, because it is more important to frighten many people for the illegal organizations rather than killing many people. The objective here is both to find new support by making propaganda by taking place in the media and also to try to make the state to respond to their demands of the organization with massive pressure by putting the community into fear hypnosis. In order to prevent this, a big task falls to the media along with the security units. The main purpose of this study is to present a perspective that will assist the media to behave conscientiously in the terror news. The reason for this is that the Turkish media has not been able to surpass the ordinary when it comes to terror journalism. Almost any act of terrorism and also threatening statements of the administrators of the organizations are given with the “flash” code by the media without being subject to any review. This unconsciousness in the media coverage is in a state that has hit the bottom enough to make a gallery for the acts of violence in the internet sites of newspapers. In particular, it is possible to see this situation frequently in the news regarding the ISIS. Similar mistakes are made in the news regarding the PKK terrorist organization. Provocative news, news rising the feelings of revenge, or news raising fear and making the propaganda of the organization are included widely in the media. This study focuses on avoiding this type of mistakes and the question of how to make terror journalism in the media.

Kaynakça

Kitaplar

- ACAR, Ünal, *Adan Zye Terörizm*, Kripto Yayınları, Ankara, 2012.
- ARIBOĞAN, Deniz Ülke, *Terör Korku Hali*, 4. Baskı, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- AVŞAR, Bozkurt Zakir, *Kitle İletişim Araçları ve Terör*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1992.
- BAL, İhsan, *Terörizm*, USAK Yayınları, Ankara, 2006.
- BİLİR, Hüseyin, *Terör-Medya ve Devlet*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- ÇAŞIN, Mesut Hakkı, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayınları, Ankara, 2008.
- ÇİTLİOĞLU, Ercan, *Gri Tehdit Terörizm*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2008.
- ÇİTLİOĞLU, Ercan, *İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2011.
- KORKMAZ, Gürol, *Terör ve Medya İlişkisi*, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 1999.
- FULLER, Graham E. Fuller, *Siyasal İslamın Geleceği*, Çeviren: Mustafa Acar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.
- NACOS, Brigitte, L., *Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., Second Edition, Maryland, 2007.
- SARAL, Cevdet, *Terörün Gizli Efendileri*, Kripto Yayınevi, Ankara, 2012.
- STERLING, Claire, *Terör Ağı*, Çeviren: Oya Alpar, Yüce Yayınları, İstanbul, 1981.
- WARLDRAW, Grant, *Political Terrorism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
- WIEVIORKA, Michel, *The Making of Terrorism*, University of Chicago Press, Translatede: David Gordon White, Chicago, 1993.
- ### Makaleler
- AVŞAR, Bozkurt Zakir, “Terörizmle Kürsel Mücadele Stratejisi İçinde Medyanın Yeri Ne Olmalı?”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay Şeker, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2009.
- CAMPHUIJSEN, Marjolein, VISSERS, Esther, “Terrorism and the Mass Media: A symbiotic relationship?”, *Social Cosmos*, Vol. 3, No. 1, 2012.

- EDGERTON, Gary, “Quelling the “Oxygen the Publicity”: British Broadcasting and “The Troubles” During the Thatcher Years”, *The Journal of Popular Culture*, Volume 30, Issue 1, Michigan State University, 1996.
- ERGİL, Doğu, “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XL VI, Ankara, 1981.
- FİDAN, Mehmet, “Terör ve Medya”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006.
- GEZGİN, Suat, “Haber ve Terör”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006.
- GÖKÇE, Orhan, “Terörizm Çağında Düşman İmajları-Düşman İmajlarının Savaş Müdahale ve Diğer Aksiyon ve Reaksiyonlar Açısından Önemi”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006.
- GÖKÇE, Orhan ve DEMİRAY, Uğur, “Medya Terör İlişkisi Ya da İkilemi”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe - Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006.
- İNAL, Ayşe, “Haber Medyası, Siyaset ve Terör”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay Şeker, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2009.
- KORKMAZ, Gürol, “Tanımı Sorunlu olan bir kavram: Terör”, *Polis Dergisi*, 14. Sayı, Ankara, 1998.
- LAQUEUR, Walter, Terörizmin Yorumlanması, *Silinmiş Yüzler Karşısında Terör*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
- LUMBACA, Sonise, GRAY, David H., “The Media as an Enabler for Acts of Terrorism”, *Global Security Studies*, Volume 2, Issue 1, Winter 2011.
- PAZARBAŞI, Betül ve KOÇ, Selma, “03 Ocak 2008’de Diyarbakır’da Yaşanan Bombalı Terör Eylemi ve Basın Söylemleri”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay Şeker, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2009.
- PEREŞİN, Anita, “Mass Media and Terrorism”, *Medijska istraživanja*, Vol. 13, No. 1, 2007.

- ROHNER, Dominic, FREY, Bruno S., “Blood and ink! The common-interest-game between terrorists and the media”, *Public Choice*, Volume 133, Issue 1, Springer Science+Business Media, 2007.
- SORIANO, Manuel, R. Torres, “Terrorism and the Mass Media after Al Qaeda: A Change of Course?”, *Athena Intelligence Journal*, Vol. 3, No 1, 2008.
- ŞEKER, Mustafa, “Dağlıca Baskını Haberlerinin Söylemi”, *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker-N. Tülay Şeker, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2009.
- VURAL, İzlem, Keskin, “Kriz Haberciliği ve Haberci Kişilik Olarak Anchor”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006,
- WILKINSON, Paul, “Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji”, *Silinmiş Yüzler Karşısında Terör*, Çeviren: İbrahim Yıldız, Hazırlayan: Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
- WILKINSON, Paul, “The Media and Terrorism: A Reassessment”, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 9, No. 2 Summer 1997.
- YÜKSEL, Erkan, “Gerçek Yaşam, Medyadaki Gerçek ve Terör Haberciliği”, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Editör: Orhan Gökçe-Uğur Demiray, Çizgi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2006.
- Ansiklopedi, Sözlük, Rapor, Resmi Kararlar**
- Ana Britannica, “Terörizm”, Ana Yayıncılık, İstanbul, 20. Cilt, 1990.
- Code of Federal Regulations, Title 28, Vol 1, Section 0-85, U.S Government Printing Office 2010.
- General Assembly-Fortieth Session, IX Resolutions Adopted on The Reports Sixth Committee, 1976.
- Meydan Larousse, “Terörizm”, Sabah Gazetesi, İstanbul, Cilt XIX, 1993.
- Meydan Larousse, “Terör”, Cilt XII, Sabah Gazetesi, İstanbul, 1993.
- Patterns Of Global Terrorism:2003*, United States Department of State, Nisan 2003, p. xii.
- Terrorism Act 2000.
- Türkçe Sözlük, “Terör”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1969.

İnternet

Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, “Terörle Mücadele Kanunu”, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> (Erişim Tarihi: 21.02.2016).

“Terör”, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/248353/guerrilla-warfare/53109/Terror> (Erişim Tarihi: 18.07.2013).

<http://www.kurtuluscephesi.com/orjinal/marighella.pdf> (Erişim Tarihi: 09.02.2014).

http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=899B4E9B0F6BBECE96E065922118DDA9.tpdjo06v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070719&idArticle=LEGIARTI000006418424&dateTexte=&categorieLien=cid (Erişim Tarihi: 01.01.2014).

http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_4.htm (Erişim Tarihi: 02.01.2012).

http://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/51172_ch_1.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2016)

<http://www.milliyet.com.tr/2003/12/12/cumartesi/cum02.html> (Erişim Tarihi: 08.05.2016).

<http://www.milliyet.com.tr/biri-tesvik-ediyor-biri-korukle-gidiyor/siyaset/siyasetdetay/21.10.2011/1453163/default.htm> (Erişim Tarihi: 08.05.2016).

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-33991464> (Erişim Tarihi: 08.05.2016).

http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0117 (Erişim Tarihi: 25.10.2016).

<http://www.milliyet.com.tr/isid-orgutu-nedir-isid-kimdir--gundem-2214600/> (Erişim Tarihi: 28.10.2016).

Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar

Strategic Culture and Current Theoretical Debates

Özgür KÖRPE*

Öz

Uluslararası İlişkiler ve onun bir alt dalı sayılabilecek olan Güvenlik Stratejileri alanında, uluslararası aktörlerin eylemlerinin sebeplerini ve sonuçlarını anlayabilmek için pek çok teori geliştirilmiş; ulusların karşılaştıkları uluslararası sorunlara müdahale biçimleri de araştırmacıların ilgi alanlarından birisi olmuştur. Aslında “müdahale biçimleri” tabirinden, karar alıcıların verili bir soruna yaklaşımları anlaşılmalıdır. Dolayısıyla “müdahale” bir karar alma davranışının sonucunda biçimlenir. Herhangi bir sosyal bilim araştırmasının bu alandaki çabası ise olgudan düşünceye doğru iz sürmek ve bu sayede siyasi elitin yaklaşım biçimini, tam manasıyla “karar alma biçimini” karakterize etmek şeklinde özetlenebilir. Sonuçların ise “stratejik kültür”, “güç kullanımı tarzı”, “savaş tarzı”, “güvenlik kültürü”, “dış politika yaklaşımı” gibi şekillerde adlandırıldığı görülür. Bu çalışmanın odağı ise, siyasi/stratejik/güvenlik karar alıcı elitinin güvenlik siyasasına ve nihayet bu siyasasının gerçekleştirilmesindeki güç kullanım tercihlerine odaklanan “stratejik kültür” kavramıyla ilgili olarak uluslararası ve ulusal akademik literatürde yer alan tartışmalar oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Güvenlik Stratejileri, Stratejik Kültür, Savaş Tarzı, Karar Alma.

* Piyade Yarbay, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Öğretim Elemanı,
e-posta: ozgurkorpe@gmail.com.

Abstract

In the International Relations and in its sub-section Security Strategies area, various theories have been put forward in order to understand the reasons and results of the actions of international actors, and states' ways of response to the faced international crises have attracted the interest. In fact, one can understand from the phrase of "way of response" that the approaches of the decision makers to a given case. Therefore, "response" shapes up as a result of decision behavior. The effort of any social science research can be summarized as tracing from event to thought and characterizing the approach or rather "way of decision-making" of the political elite. The results appear as "strategic culture", "use of power", "way of war", "security culture" or "foreign policy approach". The main focus of this work is the debates in national and international academic literature on "strategic culture" which concentrates to the security policy and finally the choices of use of power of the political/strategic/security elites.

Keywords: *International Relations, Security Strategies, Strategic Culture, Way of War, Decision Making.*

148

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

1. Giriş

Gerek güvenlik literatüründeki görece yeniliğinden, gerekse strateji alanında kültürel çalışmaların azlığından dolayı, stratejik kültür, test edilecek yeni hipotezler sunma potansiyeline sahip ve verimli bir alan olarak kendisini göstermektedir. Nitekim Colin S. Gray de stratejik kültür üzerine yapılacak her akademik çalışmanın nadirliğinden dolayı büyük bir ilgi çekeceğini belirtmiştir.¹ Öte yandan, stratejik kültür alanının görece bakirliği, teorinin oluşma aşamasında olduğuna ve bundan dolayı da teorik tartışmaların daha fazla olacağına delalet eder. Hatta stratejik kültürün teorik çerçevesinin, başlangıcından itibaren bahse konu teorik tartışmalarla biçimlendiğini söylemek mümkündür.

¹ Colin S. Gray, "Strategic Culture as Context; the First Generation of Theory Strikes Back", *Review of International Studies*, January 1999, Vol. 25 (1), 49-69, p. 51.

Bu araştırmanın ana sorunsalını teşkil eden stratejik kültürün anlam ayrımı da teorik tartışma alanlarından birisidir. Poore ile paralel olarak denilebilir ki,² Snyder'ın ilk kavramsallaştırmasından bu yana ortak bir stratejik kültür tanımı yapılamamıştır. Meseleyi çeşitli boyutlarıyla ele alınmadan önce, en saf haliyle stratejik kültür kavramının karar alıcı elitin güç kullanma tercihi ile doğrudan ilişkili olduğunu net olarak ifade etmek gerekir. Bu durumda stratejik kültür çalışmayı düşünen herhangi bir araştırmacı, verili bir karar alıcının, verili durumlar için elindeki gücü nasıl kullandığına bakacaktır. Nitekim yabancı akademik literatür de bu tarz çalışmalar tarafından biçimlendirilmiş durumdadır.

Bilimsel araştırmalar her ne kadar nihai olarak evrensel genellemelere ulaşmayı amaçlasalar da, pek çok araştırmacının literatür taramaları, vaka incelemeleri, gözlem ya da deney için kendi yaşadıkları çevreyi, ülkeyi ya da sosyal tecrübeyi hareket noktası olarak seçtikleri de yadsınamaz. Denilebilir ki, bir bilimsel araştırma öncelikle ortaya çıkmasına neden olan sorunsalın içinde bulunduğu sosyal ya da beşerî ortama fayda sağlamaktadır. Buradan hareketle, Türkiye’de yapılan bir akademik çalışmanın birtakım evrensel genellemelere ulaşmanın yanında, Türkiye’ye özgü faydalar sağlamasını beklemek olağandır. Tıpkı stratejik kültür alanında, yabancı ülkelerde yapılan çalışmaların, bahse konu ülkelerin stratejik/güvenlik karar alıcılarına sağladığı faydalar gibi... Ancak Türkiye için durum bundan biraz daha farklıdır.

En baştaki ve en göze çarpan eksiklik, savaş tarzı, güç kullanımı ve stratejik kültüre ilişkin okumaların çok büyük bir bölümünde Türklere, Türk kültürüne ve Türkiye’ye ilişkin akademik çalışmaların az sayıda olmasıdır. Örneğin, stratejik kültür kavramıyla doğrudan ilişkili olduğundan, “Türk Savaş Tarzı” adıyla Türkçe ve İngilizce literatürde yapılan aramalarda, bu ada sahip hiçbir yayın bulunamamıştır.

² Stuart Poore’a göre, yaklaşık 25 yıldır stratejik kültürün ne demek olduğuna ya da bizlere ne anlatmak istediğine dair bir konsensüs oluşmamıştır. Teori ve metodoloji bağlamında, stratejik kültür kavramı, yeterince keşfedilememiştir. (Stuart Poore, “What is the context? A reply to the Gray-Johnston debate on strategic culture”, *Review of International Studies*, 2003, Vol. 29, 279-284, p. 279).

Bu kapsama alınabilecek bir yayın, Necati U. Ucuzsatar'ın *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı, Taktik ve Stratejisi* adlı eseridir.³ Ancak bu eser de Hun İmparatoru Mete ile Fatih Sultan Mehmed hükümdarlıkları arasında kalan dönemi ele almaktadır. Üstelik Ucuzsatar'ın izlediği yöntem, stratejik kültür literatüründe yer alanlardan farklıdır.

Benzer bir durum “Türk Stratejik Kültürü” kavramı için de geçerlidir. Yapılan araştırmalarda doğrudan “Türk Stratejik Kültürü” tamlamasını içeren çok az sayıda çalışma tespit edilebilmiştir. Çalışmalarını “Ulusal Güvenlik Kültürü” ya da “Güvenlik Kültürü” olarak adlandırdıkları, stratejik kültür alanında atıflar yaptıkları ve atıf aldıkları için, Ali Karaosmanoğlu⁴ ve Meliha Benli Altunışık⁵ da bu kapsama alınsa bile, Türkiye’de stratejik kültür alanında yapılan çalışmaların iki basamaklı rakamlara ulaşmamış olduğu açıktır.

Ancak en başta vurgulanmaya çalışıldığı üzere, stratejik kültür çalışmaları karar alıcıların davranışlarına ve karar süreçlerine odaklandığı için, devletlerin geçmiş davranışlarını anlama, şimdiki davranışlarını izleme ve gelecekteki davranışlarına ışık tutma konusunda çok önemli birer anahtar rolü görmektedir. Öte yandan akademik alanda bu anahtara ilişkin araştırmaların arttırılmasına da ihtiyaç vardır.

2. Stratejik Kültür’den Önce, Savaş Tarzı

Literatürde kimi zaman “savaş tarzı” ya da “güç kullanma tarzı” kavramları da stratejik kültür kapsamında ele alındığından, bu çalışmada

³ Necati Ulunay Ucuzsatar, *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi*, Cilt 1, Gnkur. ATASE Yayını, Ankara, 1986, Necati Ulunay Ucuzsatar, *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi*, Cilt 2, Gnkur. ATASE Yayını, Ankara, 1990. Eser, daha sonra Türklerde Harp Sanatı Taktik ve Strateji adıyla da yayımlanmıştır. Bkz. Necati Ulunay Ucuzsatar, *Türklerde Harp Sanatı Taktik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2007.

⁴ Ali L. Karaosmanoğlu, “The Evolution of the National Security Culture and Military in Turkey”, *Journal of International Affairs*, Fall 2000, Vol. 54 (1), 199-216; “Transformation of Turkey’s Civil-Military Relations: Culture and International Environment”, *Turkish Studies*, 2011, Vol. 12 (2), 253-264.

⁵ Meliha Benli Altunışık, “Turkey’s Security Culture and Policy towards Iraq”, *Perceptions*, Spring 2007, Vol. 12, 69-88.

da gerek kaynak taramaları, gerekse yönetsel açıdan bahse konu kavramlardan birer ikame kavram olarak yararlanmak makul görünmektedir. Ancak en başta şunu belirtmek gerekir ki; “savaş tarzı” ile “stratejik kültür” kavramları ortaya atıldıkları zamanlarda farklı teorik eğilimler tarafından sahiplenilmiştir. Sözelimi askerî tarihçiler “savaş tarzı”nı benimserken, “stratejik kültür” kavramına uzak durmuş ve şüpheyle yaklaşmıştır. Siyaset bilimciler ise karar alıcı elitin davranışlarını “stratejik kültür” başlığı altında incelemeyi daha uygun bulmuştur. Her ne kadar kendi aralarında teorik tartışmalar bulunsu da, stratejik kültür taraftarı yazarlarda kuvvetli bir Realizm eleştirisi göze çarpmaktadır. Özellikle Realistlerin Doğu Bloğu’nun dağılmasını ön görememesini eleştiren stratejik kültür alanının, 1990’lardan itibaren popülerlik kazanmaya başladığı görülmektedir.

“Stratejik kültür” ilk kez 1977 yılında RAND Corporation adlı düşünce kuruluşundan Jack Snyder’in Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Hava Kuvvetleri için hazırladığı *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations* adlı raporda kullanılmıştır. Bununla birlikte, stratejik kültürle yakından ilişkili olan “kültürel savaş tarzı”na ilişkin öğretileri çok daha eski dönemlere, örneğin Tukididis, Kautilya ve Sun-Zi zamanlarına kadar götürmek de mümkündür.⁶ Askerî tarih, bu konuda geniş bir külliyat oluşturmaktadır. Dahası modern stratejinin başat eserlerinde de kültürel ayrımları görmek mümkündür. *Harp Üzerine, Anti-Dühring, Onsekizinci Brummaire* ilk akla gelen

⁶ Örneğin Johnson Bagby, Tukididis’in Pelopones Savaşları sırasında şehir devletleri arasındaki siyasi ve kültürel farklılıklara vurgu yaptığına dikkat çeker (Laurie M. Johnson Bagby, “The Use and Abuse of Thucydides in International Relations,” *International Organization*, Winter 1994, Vol. (48/1), 131-153, p. 133). Yine Kautilya, ünlü başyapıtının başlangıcında Hint toplumu ve öğretilerine ilişkin geniş bir çerçeve çizer (Kautilya, *The Arthashastra*, Trans. R. Shamasastri, Penguin Books, 2000). Son olarak Sun-Zi’nin şu ünlü sözü de stratejik kültürle ilişkilendirilmektedir: “Kendisini ve düşmanını tanıyan için yüz çatışmanın hiçbirisinde mağlubiyet beklenemez. Kendisini tanıyan ama düşmanını tanımayan için galibiyet kadar mağlubiyet de mukadderdir. Kendisini ve düşmanını tanımayan için ise her çatışmada mağlubiyet kesindir.” (Sun-Tzu, *The Art of War*, Trans. Lionel Giles (First in 1910), Thrifty Books, Seattle, WA, USA, 2009, p. 8, quote 18).

eserlerdir. Yine de kavramsal özgünlük açısından bir milat vermek gerekirse, stratejik kültür bağlamındaki çalışmaları, iki dünya savaşı arası dönemle başlatmak mümkündür. Liddell Hart'ın Birinci Dünya Savaşı tecrübelerine dayanan yazıları bu alandaki ilkler olarak değerlendirilebilir. Henüz teğmen rütbesindeyken Somme muharebesinde gaz taarruzuna maruz kalmış olan Liddell Hart, 1924 yılında, düşmanın asıl kuvvetine doğrudan çatarak kesin sonuç almayı esas alan Mevzii Harp Stratejisi'ni eleştirdiği *Napolyonvari Mantıksızlık* adlı bir makale yayınlamıştır.⁷ Danchev, bu tecrübenin Liddell Hart'ın meşhur "Dolaylı Tutum" tezine temel teşkil ettiğini ileri sürer.⁸ Nitekim Liddell Hart bundan sonra dolaylı tutumun sadık bir savunucusu olmuş ve bunu da "geleneksel İngiliz savaş tarzı" olarak adlandırdığı bir yaklaşıma bağlamıştır.

Liddell Hart "savaş tarzı" konusundaki ilk geniş çaplı tezini 1927'de ortaya koymuştur. 1929'da kitap formatında biçimlendirmiş ve sonunda 1932'de *Savaşta İngiliz Tarzı* adıyla yayınlamıştır.⁹ *Savaşta İngiliz Tarzı*, 1941 ve 1967'de revize edilerek iki kez daha yayınlanmıştır. Liddell Hart hem bu eserinde hem de diğer eserlerinde herhangi bir ulusun savaş tarzından bahsetmemesine rağmen, "İngiliz Savaş Tarzı" kavramı başka ulusların yazarlarına da ilham kaynağı ve model oluşturmuştur.¹⁰ Örneğin Liddell Hart'ın ölümünden hemen sonra Amerikalı askerî tarihçi Russell Weigley, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Bağımsızlık Savaşı'ndan Vietnam Savaşı'na kadar olan dönemdeki silahlı çatışmalara yaklaşımını karşılaştırmalı olarak incelediği *The American Way of War* adlı eserini yayınlamıştır. Weigley, George Washington'un "Yıpratma Stratejisi"nin, önce Ulysses Grant'ın ve sonra da Amerikalı İkinci Dünya Savaşı stratejistlerinin

⁷ Alex Danchev, "Liddell Hart and the Indirect Approach," *Journal of Military History*, 1999, Vol. 63, p. 317.

⁸ A.g.m., p. 313.

⁹ Basil H. Liddell Hart, *The British Way in Warfare*, Faber & Faber, London, UK, 1932.

¹⁰ Alex Danchev, 1999, a.g.e., p. 313.

“İmha Stratejileri”ne temel teşkil ettiğini ortaya koyar.¹¹ Weigley’in tezi uzunca bir süre Amerikan askerî tarih literatürüne hâkim olmuştur.

Aynı yıllarda Çin ve Sovyet savaş tarzlarına ilişkin yazılmış iki eser dışında,¹² ulusal savaş tarzları üzerine yazılmış eserlerin çoğunlukla İngiliz tecrübesinin derinleştirilmesine ve genişletilmesine odaklandığı görülür.¹³ Nihayet yüzyılın dönümünde Alman, Çin, Güney Afrika, Rusya, Hindistan, Arap Devletleri ve Avrupa savaş tarzları üzerine çok sayıda kitap, makale ve raporlar yayınlanır hâle gelmiştir.¹⁴ Bu tarz eserler yayımlandıkça, eserler üzerinden de analizler yapılmaya başlanmıştır. Örneğin bu alandaki çalışmaların bölgesel ve ulusötesi nitelikleri, Hanson gibi yazarlara başka bir biçimde ilham kaynağı teşkil etmiştir. Hanson 1989’da yayınladığı *Batılı Savaş Tarzı* adlı

¹¹ Russell F. Weigley, *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy*, Macmillan, New York, NY, USA, 1973.

¹² Frank A. Kierman Jr. and John K. Fairbank, *Chinese Ways in Warfare*, Harvard University Press, Cambridge, New York, NY, USA, 1974; William P. Baxter, *The Soviet Way of Warfare*, Brassey’s, London, UK, 1986.

¹³ Michael Howard, “The British Way in Warfare: A Reappraisal,” in M. Howard (ed.) *The Causes of War and Other Essays*, Unwin, London, UK, 1984.; David French, *The British Way in Warfare, 1688-2000*, Unwin Hyman, London, UK, 1990; Hew Strachan, “The British Way in Warfare,” in D. Chandler (ed.) *The Oxford Illustrated History of the British Army*, Oxford: Oxford University Press, 417-434, 1994; Lawrence Freedman, “Alliance and the British Way in Warfare,” *Review of International Studies*, 1995, Vol. 21, 145-158.; Alan Macmillan, “Strategic Culture and National Ways in Warfare: The British Case,” *Journal of the Royal United Services Institution*, 195, Vol. 140, 33-38.

¹⁴ Dennis E. Showalter, “From Deterrent to Doomsday Machine: The German Way of War, 1871–1914,” *The Journal of Military History*, 2000, Vol. 64, 679-710; Eduard Jordaan, “The South African Way of War: Operational Strategy and the SANDF,” paper presented at the conference *South Africa at War in the 20th Century*, Faculty of Military Science, University of Stellenbosch, Saldanha, South Africa, September 4-6, 2000; Richard W. Harrison, *The Russian Way of War: Operational Art, 1904-1940*, University Press of Kansas Lawrence, KS, USA, 2001; G.D. Bakshi, *The Indian Art of War: The Mahabharata Paradigm (Quest for an Indian Strategic Culture)*, Sharada Delhi, India, 2002; Peter Layton, “The New Arab Way of War”, *Proceedings*, March 2003, Vol. 129 (3), 62-65; Steven Everts, Lawrence Freedman, Charles Grant, François Heisbourg, Daniel Keohane, and Michael O’Hanlon, *A European Way of War*, Centre for European Reform, London, UK, 2004.

eserinde, “demokratik değerler”, “vatandaş asker”, “dürüst savaş” ya da “savaşı uzatmaktan kaçınma” gibi modern Batı savaş kavramlarının kökünde, Antik Yunan savaşlarının bulunduğunu ileri sürer. Tıpkı modern Batılı devletler gibi, Antik Yunanlılar arasındaki savaşların da genellikle düşmana ölümcül darbeyi vurarak kesin sonuç almayı esas alan simetrik kuvvetler arasında geçtiğini ortaya koyar. Hanson benzer eğilimlerin Batı’nın gerilla savaşı veya terörizm gibi asimetrik tehditlerle mücadelede yetersiz kalmasına yol açtığı sonucuna ulaşır.¹⁵ Hanson bu görüşlerini *Muharebenin Ruhu* ile *Kan Dökme ve Kültür* adlı eserlerinde geliştirmiş ve kendisine karşı argüman ileri süren de olmamıştır. Sadece John Lynn, *Muharebe: Bir Çatışma ve Kültür Tarihi* adlı eserinde, Hanson’un Batılı Savaş Tarzı kavramına karşı çıkmış ve bunu bir hayal olarak nitelemiştir.¹⁶ Ancak bu karşı çıkma da yönetsel bir eleştiriden çok bir içerik eleştirisi niteliğindedir.

3. Stratejik Kültür Kavramının Şafağı

Soğuk Savaş döneminde ise siyaset bilimciler, Sovyetler Birliği’nin nükleer silahlanma mücadelesi sırasındaki karar davranışlarını çözümlenmeye ve karar alma modelleri geliştirmeye odaklanmıştır. Realistler güç maksimizasyonuna öncelik verirken; Neo-Realistler, rasyonel aktörler olan devletlerin anarşik nitelikli bir uluslararası sistemde hareket ettiklerini kabul etmiş ve askerî gücün uluslararası ortamda oluşumunu devletlerin iç toplumsal dinamiklerinden bağımsız olarak incelemiştir.¹⁷ Böylece dış politikada rasyonel karar alma modelleri ortaya konulmaya başlanmıştır.

Hopkins ve Mansbach’a göre rasyonellik; karar verme durumu ile karşılaşan aktörün (kişi/kurum), elindeki bilgi çerçevesinde, asgari

¹⁵ Victor D. Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battle in Classical Greece*, Oxford University Press, Oxford, UK, 1989, pp. 4-14.

¹⁶ John A. Lynn, *Battle: A History of Combat and Culture from Ancient Greece to Modern America*, Westview Press, Boulder, CO, USA, 2003, p. 25.

¹⁷ Kerry Longhurst, *Germany and the Use of Force: The Evolution of Germany Security Policy 1990-2003 (Issues in German Politics)*, Manchester University Press, Manchester, UK, 2005, p. 6.

zarara uğrarken azami faydayı sağlayacak çıktıyı elde etmek için, belirlediği seçenekler arasında en uygun olanını tercih etmesidir.¹⁸ Bu bağlamda rasyonel modellerin hepsi optimum faydaya odaklanırlar. Allison tarafından 1971 yılında geliştirilen “Rasyonel Seçim/Tercih”, “Bürokratik Süreç”, “Bürokratik Politika”, “Yavaş Adımlarla İlerleme”, “Rastgele İlerleme”, “Küçük Gruplarla Karar Alma”, “Standart Uygulamalar”, “Şelale” gibi modellemeler çeşitli durumlara yönelik pratik çözümler sunmakla birlikte, her modelin göz ardı ettiği ve açıkta bıraktığı hususlar vardır. Bu araştırmanın penceresinden bakıldığında, bütün bu modellerdeki kuramsal açık, kültürü ölçüm dışı bırakmış olmalarıdır.

Hâlbuki modern savaşlarda kültürün önemli bir rol oynadığını ortaya koyan çokça kanıt bulunmaktadır. Rashed Uz Zaman’a göre ABD hükümeti tarafından Vietnam Savaşı ile ilgili olarak yayınlanmış olan pek çok rapor, veri ve istatistik, bu tarihsel olayın kalitatif yanını gözden kaçırmıştır. Savaşın “kültürel” olarak anlaşılması ihtiyacı, kendisini hissettirmektedir.¹⁹

Dolayısıyla stratejik kültür kuramcılarının karar alıcı elitin eylemlerine yönelik yaklaşımları Realistlerden daha farklıdır. Realizmde kendisine yer bulan “rasyonel aktör” kavramını reddetmezler ancak bu rasyonelliğin kültürel bir bağlamda ele alınması gerektiğini savunurlar.²⁰ Stratejik kültür kuramcısının odağında stratejinin doğup büyüdüğü ve geliştirildiği bir “çevre/muhit” vardır ve onun iddiasına göre bu çevre/muhit, stratejiye ve devletlerin stratejik davranışlarına doğrudan etki eder.²¹ Bu aynı zamanda, yerel ya da ulusal siyasi süreçlerdeki dış politika davranışlarıyla ilgilenen uluslararası ilişkiler

¹⁸ Raymond F. Hopkins, and Richard C Mansbach, *Structure and Process in International Politics*, Harper & Row Publishers, New York, NY, USA, 1973.

¹⁹ Rashed Uz Zaman, “Strategic Culture: A ‘Cultural’ Understanding of War”, *Comparative Strategy*, 2009, Vol. 28, 68-88, p. 69.

²⁰ Jeannie Johnson, *Strategic Culture: Refining the Theoretical Construct*, Advanced Systems and Concepts Office, Fort Belvoir, VA, USA, 2006, p. 9.

²¹ Kerry Longhurst, 2005, a.g.e., p. 9.

akademisyenlerinin de bir çalışma alanıdır.²² Stratejik kültürün asıl etkisi; siyasi elit arasındaki tartışmayı belirli bir eyleme ya da siyasaya yöneltmesi ve bazı seçenekleri de kültürel olarak tasavvur edilemedikleri için dışarıda bırakmasıdır.²³ Bir toplumun stratejik kültürünü ve böylece stratejik aktörlerin nasıl teşkil edildiğini anlamak, akademisyenlere, stratejik kültürüne uygun olarak hareket etmek durumunda olan aktörün stratejik davranışını öngörebilme olanağı sağlar.

Öte yandan Hudson, kültürün tanımlanmasındaki kafa karışıklığının, yapılacak tanımlamanın neyi içermesi gerektiğinden ziyade, neyi dışarıda bırakması gerektiğinden kaynaklandığını ileri sürer.²⁴ Ancak bu belirsizlik yeni bir şey değildir. En başından beri kültür kavramının parametreleri farklı akademik disiplinlerde pek çok farklı şekillerde belirlenmiştir. Örneğin bazı sosyologlar ve antropologlar kültür ve davranış arasındaki ilişki üzerinde çalışmıştır.²⁵ Rashed Uz Zaman'a göre, bu araştırmacılar, 1960'larda "politik kültür" kavramını ortaya atan ve onu "bir toplumun siyasi sisteme ilişkin inançlar ve değerler kümesi" olarak tanımlayan Gabriel Almond ve Sidney Verba gibi yazarlarca bir araya toplanmıştır.²⁶

Kültür etkisi savaş ve güvenlik stratejileri alanında ilk olarak Colin S. Gray tarafından problematize edilmiş gibi görünmektedir. 1971 yılında *Foreign Policy* dergisine verdiği bir makalesinde, Gray, nükleer silahların devletin gücüne olan etkisinde rasyonel tercih modellerine dayanan değerlendirmeleri sorgulamıştır. Nükleer caydırıcılık, sınırlı

156

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

²² Peter Katzenstein, "Introduction: Asian Regionalism in Comparative Perspective", in *Network Power: Japan and Asia*, eds. Peter Katzenstein and Takashi Shiraishi, Cornell University Press, Ithaca, NY, USA, 1997, p. 6.

²³ Alastair Iain Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, USA, 1998, p. 11.

²⁴ Valerie M. Hudson, "Culture and Foreign Policy: Developing a Research Agenda," in Valerie M. Hudson (ed.), *Culture and Foreign Policy*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, CO, USA, 1997, p. 2.

²⁵ Jeffrey S. Lantis, *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*, Defense Threat Reduction Agency, National Institute Press, Washington DC, USA, 2006., p. 2.

²⁶ Uz Zaman, "Strategic Culture: A 'Cultural' ...", p. 70.

savaş, silah kontrolü, ilk ve ikinci saldırı, kesin mahvolma gibi nükleer strateji kavramlarını ele alan Gray, diğer ulusların da bu kavramları Amerikalılar gibi algılayıp algılamadıklarını incelemiştir. Vardığı sonuçsa şöyledir:²⁷

“Amerikan caydırıcılık mantığını nükleer silahlanma yarışındaki tüm bileşenlere uygulama teşebbüsleri, eğer her bir bileşen tam anlamıyla değerlendirilmezse, hatalı sonuçlara ulaşmaya açıktır. Benzer şekilde, Amerikan sınırlı nükleer savaş, tırmandırma, ayaklanmaya karşı koyma ve ulus inşası teorilerinin de, yerel bağlamlara yeterince önem verilmediği takdirde, istenen son duruma ulaşmaları zordur”.

Gray’in stratejinin bilinen teorileri üzerine yaptığı eleştiriler ve “yerel bağlamlar” vurgusu başka yazarlarca da dile getirilmiştir. Bu da savaş çalışmalarında kültürel açıklamalara daha fazla önem verilmesine yol açmıştır. Örneğin Adda B. Bozeman, uluslararası çatışmaların sadece ekonomik az gelişmişliğe indirgenmesini; savaşla ilgili görüngülerin, belki de en önemlisi yerel yaygın değerlerin, sembollerin, geleneklerin ve zihinsel yapıların neler olabileceğine dair herhangi bir analiz yapılmamış olmasını eleştirmiştir.²⁸ Bu bağlamda Bozeman uluslararası politikanın anlaşılmasında kültürün önemine de vurgu yapmış,²⁹ onun bu katkıları başka yazarlarca da dikkate alınmıştır.³⁰ Bilindiği üzere, birkaç yıl sonra da Snyder, Gray’in problematiğinden aldığı ilhamla, Gray’in Amerika için yaptığı rasyonel aktör analizini Sovyetler Birliği’ne uygulamış ve “stratejik kültür” kavramını ortaya atmıştır.

²⁷ Colin S. Gray, “What Rand Hath Wrought”, *Foreign Policy*, Autumn 1971, No. 4, 111-129, p. 126.

²⁸ Adda B. Bozeman, “War and the Clash of Ideas”, *Orbis*, Spring 1976, Vol. (20/1), 61-102, p. 77.

²⁹ Adda B. Bozeman, *Politics and Culture in International History*, Princeton University Press, Princeton, USA, 1960.

³⁰ Beatrice Heuser, “The Cultural Revolution in Counter-Insurgency”, *Journal of Strategic Studies*, February 2007, Vol. (30/1), 153-171, p. 162.

4. Snyder, Stratejik Kültür ve İlk Tartışmalar

Snyder stratejik kültürü,³¹ “bir ulusal strateji topluluğunun üyeleri tarafından öğrenme ya da taklit etme yoluyla ortaya konan fikirlerin, koşullara bağlı duygusal tepkilerin ve alışılmış davranış biçimlerinin toplamı” olarak tanımlar. Snyder’a göre, Sovyet stratejik düşüncesi ve davranışı, kendine has Sovyet stratejik kültüründen kaynaklanır. Sovyetler Birliği’nin karar verme biçiminin rasyonel seçim teorisiyle uyuşmadığını ortaya koyduktan sonra, bu devletin kendine has tarihinin, siyasi kurumlarının ve stratejik durumunun, özgün bir stratejik inanış karışımını ve bu inanışlara dayanan özgün bir stratejik davranış yönelimini üretmek üzere bir araya geldikleri sonucuna varır.³² Ardından araştırmasının bağımsız değişkeni bağlamında, Amerikalı stratejistler arasında o dönemde yaygın olan (çoğunluğu oyun teorisinden etkilenmiştir), Sovyetler Birliği’nin koşullara bağlı olarak sınırlı bir nükleer savaş çıkarabileceği görüşüne karşı çıkar. Snyder’ın iddiasına göre, Sovyet stratejik kültürü böyle bir hareket tarzını önlemeyi esas alır; hatta ABD sınırlı ya da taktik nükleer silah kullanmaya Sovyetler Birliği’nden daha meyillidir.

Snyder, stratejik kültür ile ilgili geniş tanımlamasını müteakip bölümlerde sınırlandırır. Snyder’a göre, stratejik kültürün içeriği ebediyen değişmez değildir.³³ Ama bu görüşü de çağdaşı siyaset bilimcilerce eleştirilmiştir. Zira Vietnam Savaşı henüz yeni bitmiştir, izleri sıcaktır ve ana akım görüş, askerî güç için en garantili yolun gelecekte bu tarz facialardan kaçınmak olduğu yönündedir. Söz gelimi Ken Booth, *Strateji ve Kültür Taassubu* adlı eserinde, Von Clausewitz’in “savaş sisi” kavramına atfen kültür sisinin strateji çalışmalarındaki bozucu etkisine dikkat çeker.³⁴ Booth’a göre, diğer algısal çarpıtmalar

³¹ Jack L. Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Corporation, Santa Monica, CA, USA, 1977, p. 8.

³² A.g.e., p. 38.

³³ A.g.e., p. 40.

³⁴ Ken Booth, *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier, New York, NY, USA, 1979, p. 9.

gibi kültürel çarpıtmalar da önemlidir; zira hayal ile gerçek arasında kesin bir ayrım yoktur: “Stratejik dünyamızın realitesi, onu tahayyül etme davranışımızla sıkı sıkıya bağlıdır.”³⁵ Booth yeni nesil stratejistleri kendi kültürel bağlamlarının düşüncelerini etkilememesi için uyanık olmaları konusunda da uyarır. Booth’a göre, bir gözlemci kendisini kültürel koşullanmasından, fikrî yapısından ve kendisine aktarılan değerlerden tamamen soyutlayamaz. Booth “kültürel görelilik” kavramını araştırmacı için bir bilimsel ayrım olarak belirler. İyi bir stratejinin kültür taassubu ve ilgisizliğini esas almak yerine, sofistike bir Realizm ve kültürel göreliliği esas alması daha uygundur.³⁶ Buna karşılık, Snyder stratejik kültür yaklaşımını, sadece teknolojik değil, aynı zamanda farklı yapısal, tarihsel ve siyasi nedenlerin de birer ürünü olan Sovyet ve Amerikan nükleer doktrinlerindeki gelişmeyi açıklayabilmek ve Sovyet karar alma süreçlerindeki kurumsal, entelektüel ve stratejik kültürel etkenleri anlayabilmek için kullandığını söyler.³⁷

İlginç husus; ne Booth’un, ne de diğer önemli yazarların çalışmalarında kültürün etkilerine değinmekle birlikte Snyder’dan bahsetmemiş olmalarıdır. Bunda Snyder’ın RAND Corporation’a raporunu yazdığı sırada henüz 26 yaşında genç bir akademisyen olmasının etkisi var mıdır, bilinmez. Ama Realist ana akımın aksine Snyder’ın stratejik kültür görüşünün en etkili savunucusunun Colin S. Gray olduğu söylenebilir. Reagan döneminin diğer pek çok dış politika danışmanı gibi Gray de 1970’lerdeki ABD-SSCB yumuşamasını destekleyen değerlendirmeleri reddetmiştir. Gray, Snyder’ın konseptinden iki şekilde yararlanır. Birincisi; ABD’nin de kendine has bir stratejik kültürü olduğuna dair gözleminde, Snyder ile aynı fikirdedir. İkincisi; hiç kimsenin sınırlı bir nükleer savaşı kazanamayacağına dair temel ABD varsayımını eleştirir. Gray’e göre, bu temel varsayım “alışılmışın dışında Amerikan”dır ve “karşılıklı kesin mahvolma”yı aslında hiçbir zaman tam olarak benimsememiş olan Sovyetler tarafından da

³⁵ A.g.e., p. 10.

³⁶ A.g.e., pp. 16, 181.

³⁷ Snyder, *The Soviet Strategic Culture...*, p. 9.

paylaşılmamaktadır.³⁸ Reagan yönetimi detantın hemen ardından Amerikan nükleer stratejisini yeniden şekillendirirken, Gray'ın ve benzer görüşteki akademisyenlerin fikirlerini benimsemiş; 1972'de imzalanan "Anti-Balistik Füze Antlaşması"nın yerine "Yıldız Savaşları" olarak da bilinen "Stratejik Savunma İnisiyatifi"ni geliştirmiştir.

Stratejik kültür tartışmaları, kavramın tanımı üzerinden de süregelmiştir. Böyle bir analiz için Colin S. Gray ve Jeannie L. Johnson'un önerdiği tanımlara bakmak uygun olacaktır. Poore'un ortaya koyduğu birleştirilmiş stratejik kültür tanımına göre, stratejik kültür, ulusal bir topluluğun öğrenme ya da taklit yoluyla kazandığı kimlik, değerler, normlar ve algısal gözlükler arasındaki etkileşimdir. Bu değişkenler ortak kimliği ve diğer toplumlarla olan ilişkileri biçimlendirir, ayrıca güvenlik hedeflerine ulaşabilmek için uygun metotları belirler.³⁹

Johnson'a göre, stratejik kültürün temel değişkenleri, kimlik, değerler, normlar ve algısal lenslerdir. "Kimlik", bir ulusun kendi karakterine bağlı olarak, bölgesel ve küresel ilişkilerdeki rolü hakkında kendini görme biçimi ve nihai kaderine dair inancıdır. "Değerler", bir topluluğun diğer topluluklara nazaran daha fazla sahip olduğuna inandığı maddi ve manevi getirilerdir. Sözgelimi İran için bu değerler, petrol kaynakları ile hükümetin dinî vakıflarıdır. "Normlar", kabul edilen ve beklenen davranış biçimleridir. Normların yapısında doğruya karşı yanlış, iyiye karşı kötü kavramları yer alır. Johnson'a göre, bazı normlar neredeyse tüm fertlerce benimsenmiş "sıkıca korunan" inançlardan kaynaklanırken, bazıları da siyasal sosyalleşmenin birer ürünüdür. Son olarak bir "algısal lens", bir milletin dünyaya bakışını

³⁸ A.g.e., pp. 38-39; Colin S. Gray, "National Style in Strategy: The American Example", *International Security*, 1981, Vol. 6, 21-47, pp. 24-25; Alastair Iain Johnston, "Thinking about Strategic Culture", *International Security*, (19/4), Spring 1995, 32-64, pp. 36-39.

³⁹ Colin S. Gray, *Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture*, Defense Threat Reduction Agency, National Institute Press, Washington DC, USA, 2006, p. 7; Jeannie L. Johnson, *Strategic Culture: Toward a Standard Methodological Approach*, Defense Threat Reduction Agency, National Institute Press, Washington DC, USA, 2008, p. 11.

renklendiren bir inançlar ve tecrübeler setidir. Bu dört temel değişken coğrafya, tarih, teknolojiye ulaşım, siyasi tecrübe, dinî gelenekler, eğitim, demografik yapı ve ortak metinler gibi birçok etki tarafından biçimlendirilir.⁴⁰ Gray ise herhangi bir verili devlette her politika yapıcının, ortak inançların ve düşüncelerin stratejik davranış bağlamında izah edilmesini gerektiren kendisine has bir yorumu olduğuna vurgu yapar. Gray, kültürün her zaman karar ve eylem üzerinde potansiyel bir etkisi olduğuna inanır. Ancak Gray'a göre bu potansiyel, tek biçimde ya da mutlak şekilde gerçekleşmez.⁴¹

Gray, stratejik kültürü benimsediği kadar, Hanson'un "Batılı Savaş Tarzı" görüşünü de makul kabul etmiştir. Hatta onun stratejik kültür görüşünün temelinde Bernard Brodie'nin "iyi strateji, iyi antropoloji ve sosyoloji gerektirir" iddiasına yer verdiği *Savaş ve Politika* adlı eseri vardır. Gray, Brodie'nin de etkisiyle, "1970'lerin ortalarında az sayıda strateji teorisyeni, stratejik fikirlerin ve bazı stratejik davranışların büyük çoğunlukla sosyal yapılandırmacı bir eğitim sürecinin ürünü olduğuna inanıyordu" der.

Snyder spesifik olarak Gray ya da Jones'un stratejik kültüre ilişkin çalışmasına değinmemiştir, ama "(fikirlerime) kalıcı değerini gösteren bir katkı, Ken Booth'un kültür taassubundan dolayı stratejik düşüncede doğabilecek olan tehlikelere dikkat çekmesi olmuştur" sözüyle dolaylı yoldan reddetmiştir.⁴² Ayrıca bazı yazarlara göre, Snyder, stratejik kültür kavramının maksadının dışında bir kullanım alanının oluştuğu düşüncesiyle ve politikadaki bu tarz bir kaymayı dengeleyebilmek maksadıyla da kendisini stratejik kültür kavramını kullananlardan uzak tutmuştur.⁴³ Söz gelimi, *Saldırganın İdeolojisi: Askerî Karar Verme ve 1914 Felaketleri* adlı kitabında kasıtlı olarak stratejik kültür kavramını

⁴⁰ Johnson, *Strategic Culture: Toward...*, p. 26.

⁴¹ Gray, *Out of the Wilderness...*, p. 8.

⁴² Jack L. Snyder, "The Concept of Strategic Culture: Caveat Emptor," in C.G. Jacobsen (ed.) *Strategic Power: USA/USSR*, St Martin's Press, New York, NY, USA, 1990, p. 3.

⁴³ Johnston, "Thinking about Strategic Culture...", p. 36.

kullanmamıştır.⁴⁴ Jacobsen'in editörlüğünde yayınlanan *Stratejik Güç: ABD/SSCB* adlı kitapta yer alan "Stratejik Kültür Kavramı: Sorumluluk Kullanıcınıdır" adlı makalesinde, Snyder, orijinal stratejik kültür kavramının bu kadar geniş bir anlamının olmadığını ve o zamandan bu yana kendisine ait bu kavramın genellikle politik kültür veya millî kültür ile birleştirildiğini iddia etmiştir. Snyder'a göre, kendisinin stratejik kültür kavramını kullanmaktan maksadı, kendisine yol açan koşullar değişmesine rağmen bu özgün stratejik yaklaşımın nasıl sürekliliğini koruduğunu; sosyalleşme ve kurumsallaşma süreçleri ile bu sosyal düzenlemeleri meşrulaştıran stratejik kavramlar yoluyla açıklamaktır. Böylece semboller stratejik kültür açısından yalnızca "özgün bir stratejik yaklaşım eğitimin, kurumların ve kuvvet yapılarının içine işlediğinde"; diğer bir deyişle "stratejik kültür kendisine yol açan sosyal çıkarlardan ayrı olarak kendi kendine hayat verdiğinde" açıklanabilir hâle gelirdi. Snyder, "stratejik kültür de dâhil olmak üzere, kültürün; sadece diğer her şey başarısız olduğunda kullanılması gereken bir açıklama" olduğu sonucuna varmıştır.⁴⁵

Diğer taraftan, Snyder'ın kendisini stratejik kültür kavramından uzak tuttuğunu iddia ettiği dönemde, kavramı Booth'un sahiplendiği görülür. Booth, Jacobsen'in daha önce bahsedilen kitabına verdiği "Stratejik Kültür Kavramı Onaylandı" adlı makalesinde, stratejik kültürü; "bir ulusun bir tehdide yönelik olarak ya da kuvvet kullanırken; gelenekleri, görenekleri, değerleri, tutumları, davranış biçimleri, becerileri ile çevreye uyum sağlamada ve problem çözmede kullandığı belli yöntemleri"⁴⁶ olarak tanımlar. Kendisini "ampirik realist" olarak tanımlayan Booth, stratejik kültür çalışmanın neden önemli olduğuna dair de birkaç gerekçe sıralar:⁴⁷

⁴⁴ Jack L. Snyder, *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914*, Cornell University Press, Ithaca, NY, USA, 1984.

⁴⁵ Snyder, "The Concept of Strategic Culture...", pp. 4, 7.

⁴⁶ Booth, *Strategy and Ethnocentrism*, p. 121.

⁴⁷ A.g.e, pp. 125-126.

- “Genel olarak kültür taassubunun (ethnocentrism) panzehiridir,
- Tarihten yararlanarak diğerlerinin motivasyonlarını, özeleştirilerini ve davranış biçimlerini daha iyi anlamayı sağladığı için; hasım ülkenin eylemlerini “kendi terimleriyle” anlamayabilme hususunda uygun bir gereçtir,
- Tehdit algısı ve değerlendirmesi konusundaki değeri nedeniyle; bir ülkenin iç siyasasını dış siyasasından ayırma eğilimine karşı fren vazifesi görür,
- Son olarak, devletlerin irrasyonel gibi görünen davranışlarını açıklamada uygun bir yöntemdir.”

Booth, pek çok düşünce alanında olduğu gibi strateji alanında da inşa edilmiş bir dünyada yaşadığımızı iddia eder. Booth’a göre, “bu nedenle stratejik gerçeklikler kültürel olarak sürettiği kadar kültürel olarak da inşa edilirler”.⁴⁸ Aynı zamanda, Booth, Snyder’ın stratejik kültür kavramını dar anlamda kullandığının farkındadır, ama bunu da reddeder. “Her hâlükârda daha geniş bir kavramsallaştırma galip gelmiştir ve bu terimin üretilmesine yol açan kavramsal sıkıntı sayesinde stratejik topluluk Jack Snyder’a fevkalade minnettardır”.⁴⁹ Zira Snyder’ın çalışmasının ulaştığı sonuç stratejik kültürün etkisini ortaya koymaktadır: “(...) Bu toplumsallaşma sürecinin sonucunda, nükleer stratejiye ilişkin bir dizi genel inanç, tutum ve davranış kalıbı, katıksız siyasa yerine bir tür yarı-siyasa durumu meydana getirdi.”⁵⁰

5. Bağlama Dair Gray-Johnston Tartışması: Kültür Davranıştan Ayırı Ele Alınabilir mi?

Stratejik kültür alanında çalışan akademisyenler arasında, konunun içeriğine dair geniş bir görüş birliği olmakla birlikte, fonksiyonları ile ilgili farklı görüşler ve tartışmalar olduğu daha önce

⁴⁸ A.g.e, p. 124.

⁴⁹ A.g.e, p. 122.

⁵⁰ Snyder, *The Soviet Strategic Culture...*, pp. 37-38.

ifade edilmişti. Bunların en bilineni, “Colin S. Gray–Alastair Iain Johnston Tartışması”dır.

Soğuk Savaş sonrası kültürel açıklamalar pek çok uluslararası ilişkiler akademisyeni için bir problem sahası olarak kalmaya devam etmiştir. Alastair Iain Johnston stratejik kültürün ne olduğunun açıklanması gerektiğine, nasıl açıklanması gerektiğine ve ne kadar açıkladığına dair kafa karışıklığından şikayet etmiştir.⁵¹ Johnston, stratejik kültür yazarlarını üç nesle ayırmıştır. Gray ile birlikte Snyder, Lord ve Jones’u birinci nesil yazarlar olarak adlandırmıştır. Birinci kuşak yazarların genel görüşü, stratejik kültürün tarihsel miras, coğrafya, ulusal davranış ve inançlar tarafından biçimlendirildiği yönündedir.⁵² Ancak Johnston’a göre bu grup, iç etkileri aşırı derecede basitleştirdiği ve araçsallık faktörünü (liderler bilinçli olarak stratejik kültürü kendi kararlarını ayarlayabilmek için kullanabilir) anlama konusunda yetersiz kaldığı için stratejik kültür kavramını uygulamada anlamsız hale getirmiştir.⁵³

1980’lerin ortalarından 1990’ların başına kadar aktif olan ikinci nesil ise araçsallık faktörüne odaklanmıştır. Klein ve Luckham gibi ikinci nesil yazarlar, stratejik kültürün devletten devlete değişebileceğini kabul etmekle birlikte, karar alıcıların kişisel çıkarlarının stratejik tercihlerini şekillendirmede ve sınırlamada stratejik kültürden daha etkili olduğunu tespit etmiştir.⁵⁴ Diğer bir deyişle, bu kuşağın temel savına göre, karar alıcı elitin düşünüş ve söylemleri ile eylemleri

⁵¹ Johnston, “Thinking about Strategic Culture...”, p. 63.

⁵² Sözelimi Calin, Johnston’un bu görüşünü desteklerken Colin S. Gray’in “Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back” adlı makalesine dikkat çeker. [Costel Calin, “Strategic Culture: Operationalization And Determinants”, Prepared for delivery at the International Studies Association 48th Annual Convention, 28 February-3 March 2007, Chicago, IL, USA, p. 3.]

⁵³ Johnston, “Thinking about Strategic Culture”, pp. 36-39; Gray, “National Style in Strategy...”; Jones, “Soviet Strategic Culture...”, 1990.

⁵⁴ Johnston, “Thinking about Strategic Culture...”, pp. 39-41; Bradley S. Klein, “Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics,” *Review of International Studies*, 1988, Vol. 14, 133-148.

arasında farklılıklar vardır ve karar alıcının davranışının arkasında derin nedenler yatmaktadır.⁵⁵ Gramscici bir bakış açısıyla, stratejik karar alma, stratejik kültürü bir hegemonya aracı olarak kullanmakta ve araçsallaştırmaktadır. Öte yandan, bu araçsallaştırma karar alıcı elitin bireysel tasarrufu değildir. Cox, Liu Kang ve Klein gibi yazarlara göre hegemonik araçsallaştırma tarihsel deneyimlerle yakından ilgilidir. Buna göre stratejik kültür tarihsel deneyimlerin bir sonucudur; bu nedenle de farklı milletlerin, devletlerin ya da kurumların farklı stratejik kültürleri vardır.⁵⁶ Ancak Johnston ulusal stratejik kültür ile lider davranışı arasında bir kopukluk olduğunu tespit eder. Davranış mademki bir hegemon grubun çıkarını yansıtmaktadır, öyleyse stratejik tercihlerin de kültür yerine bu çıkarlara göre belirlenmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla stratejik söylemin davranışı etkileyip etkileyemeyeceği hususu ikinci kuşak yazarlar tarafından netleştirilememiştir.⁵⁷

Çin'in reel politik geleneğini realist teori yerine “kültürel realizm” kavramıyla açıkladığı için Neorealistlerle fikir ayrılığı yaşayan Johnston,⁵⁸ kendisini Kier ve Legro gibi üçüncü nesil yazarlar içine konumlandırmıştır. Üçüncü nesil yazarlara göre, faydalı bir kuram yanlışlanabilir olmalı; yanlışlanabilir olabilmesi için de stratejik kültür daha dar tanımlanmalı, özellikle “davranış” bağımsız değişken olmaktan çıkarılmalıdır. Diğer bir deyişle, stratejinin davranış üstündeki etkisi test edilmelidir. Bu bağlamda “stratejik kararlar” bağımlı değişken yapılırken; askerî kültür, siyasi-askerî kültür ve diğer örgütsel kültür göstergeleri bağımsız değişkenler olmalıdır.⁵⁹ Diğer taraftan, bağımsız değişkenler belirlenirken de çok sınırlı ve seçici olunmalıdır. Zira, aynı olaya farklı kültürler farklı yaklaşabilir ya da stratejik kültür

⁵⁵ Johnston, “Thinking about Strategic Culture...”, p. 15.

⁵⁶ Bradley S. Klein, 1988, a.g.m., p. 136.

⁵⁷ Alastair Iain Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, USA, 1998, pp. 40-41.

⁵⁸ A.g.e., p. 41.

⁵⁹ A.g.e., p. 41.

her zaman davranışta bir etki yaratmayabilir. Son olarak, farklı devletler aynı kültürü de paylaşabilir.⁶⁰

Johnston'un daha daraltılmış tanımlamasında, stratejik kültür, “devletlerarası siyasi ilişkilerde rol kavramlarını ve askerî gücün etkisini formüle etmek ve bu kavramlara stratejik tercihlerin gerçekçi ve etkin görüldüğü bir gerçeklik ruhu giydirmek suretiyle, yaygın ve uzun süreli stratejik tercihler tesis eden entegre bir semboller sistemidir.”⁶¹

Johnston stratejik kültürün, stratejik tercihteki belirsizliği ve diğer iletişim sorunlarını azaltmak suretiyle, farklı aktörlerin oynanan oyunu nasıl algıladıklarına dair politika yapıcılarının daha doğru ve empatik davranışlar geliştirmesine yardım edebileceğini kabul eder. Öte yandan, Gray'i ve diğer birinci nesil yazarlarını da, Snyder'ın çalışmasına gösterdikleri itibar yüzünden Reagan yönetiminin deterministik mantıkla hareket etmesini sağladıkları ve Rus tehdidine karşı Amerikan savaş yapma ve savaş kazanma yeterliliklerini geliştirme çabasına soktukları için eleştirir.⁶²

Buna karşılık, Gray de pek çok eserinde, Johnston'un görüşlerine doğrudan ve dolaylı yanıtlar vermiştir.⁶³ Söz gelimi, Sovyetler Birliği'nin stratejisi üzerine yapılan formülasyonun önceleri “gemi güvertesinde boşa gezinen bir top namlusuna” benzetilmesini ve kültürel koşulların göz ardı edilmiş olmasını eleştirirken,⁶⁴ akademik literatürde kültürün göz ardı edilmiş olması hususunda Johnston'la aynı tarafta konumlanmaktadır. Ancak Gray'e göre, stratejik olsun olmasın, kültürün bir şekilde davranıştan ayrılması mümkün değildir; zira kültür, tanımı itibariyle fikirleri ve davranışları kapsar. Stratejik kültür, stratejik davranışa anlam kazandıran ve onu çevreleyen

⁶⁰ A.g.e., p. 42.

⁶¹ Johnston, “Thinking about Strategic Culture...”, p. 46.

⁶² A.g.m., p. 64.

⁶³ Colin S. Gray, *Modern Strateji*, Çev. Handan Öz, Truva Yayınları, İstanbul, 2008; Colin S. Gray, *Nuclear Strategy and National Style*, Hamilton Press, Lanham, MD, USA, 1986; Gray, “Strategic Culture as Context...”.

⁶⁴ Gray, *Nuclear Strategy and National Style*, p. 65.

bir bağlamdır.⁶⁵ Gray, “yanlışlanabilir bir teori peşinde koşan her kim olursa olsun (burada kastettiği Johnston’dur), insanları tamamen ayrılabilir vücutlar ve zihinler olarak gören bir doktorun düştüğü hataya düşer” der.⁶⁶ Öznenin doğası yerine kuram tesis etmek gayesi tarafından yönlendirilen bir tanımlamanın akademisyenleri yanlış yöne sürükleyeceğini ileri sürerek, Johnston’un daha dar bir stratejik kültür tanımlaması teklifini de reddeder. Gray, realist-kültürcü kutuplaşmasını da reddeder ve uluslararası ilişkilerin ana akım realist akademisyenlerine, realist analizin ve siyasanın “kültürleşmiş” insanlar ve kurumlar tarafından yapıldığını hatırlatır. Gray’e göre, Johnston’un hatası kültürü, stratejik tercih ile ilgili birbiriyle çatışan açıklamaların dışında tutmasıdır. Gray için bu güvenilir bir yöntem değildir; zira tüm stratejik davranış kültürel bir ajan olan insan tarafından etkilendiği için, davranışı açıklama konusunda stratejik kültürden öteye bir kavramsal alan yoktur. Stratejik kültür, açıklayıcı bir nedensellikten ziyade, anlamaya ilişkin bir bağlam teşkil eder. Dolayısıyla stratejik kültür, karar alıcıların stratejik manzarayı gözlemlemelerini sağlayan bir yorumlayıcı prizma olarak görülebilir.⁶⁷ Gray’e göre, bu prizma hem bireylerin, hem de kurumların yapısında vardır ve bu nedenle de hem davranış için bir biçimlendirici bağlam, hem de bu davranışın bileşeni olarak dikkate alınmalıdır. Böylece Gray, uluslararası ortamda devlet davranışının çok farklı nedenleri olabileceğinin bilincinde olarak, gerçekte stratejik kültürün, gelecekteki davranışı öngörmek yerine şimdi gözlemlenen davranışı anlamak konusunda fayda sağladığı sonucuna varır.⁶⁸

Johnston, Gray’e “Yeniden Ele Alınan Stratejik Kültür: Colin Gray’e Yanıt” adlı kısa bir makaleyle karşılık verir.⁶⁹ Gray ve onu

⁶⁵ Gray, “Strategic Culture as Context...”, p. 49.

⁶⁶ Gray, *Modern Strateji*, ss. 132-133.

⁶⁷ Gray, “Strategic Culture as Context...”, p. 50.

⁶⁸ Gray, *Modern Strateji*, ss. 135-136.

⁶⁹ Alastair Iain Johnston, “Strategic Cultures Revisited: Reply to Colin Gray”, *Review of International Studies*, 1999, Vol. 25, 519-523.

izleyen yazarların kültürün davranıştan ayrılamayacağı argümanına ve alan araştırmacıları arasında bir ayrışma olduğu savlarına karşı çıkar. Johnston'a göre, "materyaliste karşı idealist" yakıştırmaları savunulabilir değildir; zira materyalist hipotezler ontolojik ve epistemolojik olarak problemlidir.⁷⁰ Gray'ın kültürün davranıştan ayrılamayacağı argümanını; eski, gözden düşmüş, ulusu esas alan geçmişteki çalışmaları için bulunduğu "etno-nasyonel" kavramsallaştırmasıyla ilişkilendirir. Bu yüzden de, Johnston'a göre, Gray'ın stratejik kültür kavramı, bir ülkenin içinde çatışan, ulus ötesi ya da uluslararası stratejik kültürlerin bulunabileceği gerçeğini göz ardı etmektedir.⁷¹

6. Son Dönemdeki Görüşler ve Eleştiriler

Stratejik kültür teorik alanı, son dönemde davranış tartışmalarının her iki kanadına da katkı yapan yeni çalışmalar üretmektedir. İlk olarak, Gray ve Johnston arasındaki kültür ve davranış ilişkisi tartışmasına Duffield'in de katıldığı görülmektedir. Duffield kültür ve davranış arasındaki ilişkiyi tanımlarken; kültürün bir ulusun davranışını etkilediği dört ana yola sahip olduğunu ileri sürer.⁷² Duffield'e göre, kültür, ulusal çıkarların oluşmasını sağlayan ulus kimliğini şekillendirdiği için, ilk olarak ulusun temel hedeflerini belirlemesine yardımcı olur. İkinci olarak, kültür, dış çevreye ilişkin algılamaları şekillendirir. Bazı sorunların ilgi çektiği bazılarının ise öngörüldüğü bir çerçeve oluşturur, ayrıca bu sorunların nasıl görüntülendiğini de etkiler. Bazı sorunlar ulusal çıkarlara yönelik tehditler olarak görüntülenirken, bazıları da bu kapsama alınmaz. Kültürün üçüncü etkisi, grup çıkarlarını ve gerçekleşmesi daha mümkün hareket tarzlarını geliştirebilecek ya da savunabilecek davranışları şekillendirmesidir. Kültür kabul edilebilir ve uygun olarak değerlendirilen vasıta ve taktikleri tanımlar; böylece önerilebilen ve kabul gören politikaların limitlerini ortaya koymuş olur. Son olarak, kültür, birbirine yakın

⁷⁰ A.g.m., p. 522.

⁷¹ A.g.m., pp. 522-523.

⁷² John S. Duffield, "Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism," *International Organization*, 1999, Vol. 53, 765-803, p. 772.

seçeneklerin geliştirilmesini büyük ölçüde sağlayabilir ve bu durum bunların arasından hangisinin seçilebileceğini etkiler.

Diğer taraftan, alan yazarlarının büyük çoğunluğunun stratejik kültürle ilgili çalışmalarında temel düşünceler konusunda uzlaştıkları söylenebilirse de, stratejik kültürün nasıl tanımlanması gerektiği konusunda henüz bir görüş birliğine de varılabilmiş değildir. Bu bağlamda stratejik kültür alanı akademik anlamda henüz tüketilmiş değildir, daha doğrusu bu alanın tüketilmesi için çok daha fazla bilimsel araştırma yapılması gerekmektedir. Örneğin alanla ilgili en kapsamlı eleştiriyi yapan ve analitik yaklaşım hususunda hatırı sayılır katkıları bulunan “üçüncü nesil” yazarlar da, son dönemde duayen askerî tarihçiler tarafından eleştirilmiştir. Ünlü askerî tarihçi Jeremy Black’in eleştirileri bu eleştirilerin en göze çarpanlarından. Black’e göre, daraltılmış ve yanlışlanabilir teoriler, analitik maksatlarla anlaşılır binalar inşa edelim derken, hatalı birleştirmelere neden olabilir.⁷³ Öte yandan Black, Gray-Johnston tartışması olarak zuhur eden yönetsel tartışmayı da eleştirmektedir. Black’e göre, her ikisi de hatalıdır; daraltılmış teori çabası da, karmaşık yapılara basit açıklamalar getirme çabası da...⁷⁴

Eleştiriler dışında alana son dönemde yapılan katkıları, “kültürlenme”, “genetik ve insan doğası” ve “katman niteliği” gibi başlıklar altında gruplandırmak mümkün görünmektedir.

Adrian Lewis’e göre, kültürlenme süreci bireyin hayatının her anında, onun olasılıklarını genişleterek ya da daraltarak gerçekleşir. Bu anlamda ordu, hayatı pahasına vatanını koruyacak adamlar yetiştirmek için, sürekli olarak bir kültür aktarımı sürecine tabi olur.⁷⁵ Kültürel

⁷³ Jeremy Black, *Rethinking Military History*, Routledge Taylor&Francis Group, London, UK, 2004, p. 142.

⁷⁴ Jeremy Black, “Determinisms and Other Issues,” *Journal of Military History*, 2004, Vol. 68, p. 1227; Black, *Rethinking Military History*, p. 142.

⁷⁵ Adrian Lewis, *The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, NY, USA, 2007, p. 15.

dönüşüm süreci, yeni kültür öğelerinin akışı ile mevcut kültürdeki değişiklik ya da kayıplar tarafından belirlenir.⁷⁶

Anlaşılan o ki, kültür tahammül edilen ile tahammül edilemeyen arasındaki; genetik ise mümkün olanla olmayan arasındaki farkı belirler. Bu önermenin kültürle ilgili olan kısmı uyabilen ya da değişken; genetik ile ilgili kısmı ise kalıcı ya da değişmeyen niteliktedir. Ama insan doğasını her ikisi de etkilemekte, diğer bir deyişle kültürlemektedir. Nitekim Lewis'e göre de genetik ve kültür davranış parametrelerini tesis etmek için birleşir.⁷⁷ “Yaşamı boyunca bireyin genetik yapısı değişmez ama kültür statik olmadığından dolayı, parametreler her zaman bir miktar yeniden tanımlanır. Böylece ulus devletin herhangi bir zamanda muharip asker yetiştirme kabiliyeti, doğa/genetik ve terbiye/kültür arasında düzenlenir.”⁷⁸ Dolayısıyla denilebilir ki, ulusların muharip savaşçı yetiştirme yetenekleri iki yönlü bir fonksiyon oluşturur: “doğa” ve “terbiye”. İnsanın -bu araştırma özelinde stratejik karar alıcıların- kültürlenme süreçlerine yönelik analitik bir inceleme, araştırmaları deskriptif yüzeysellikten ve sığılıktan kurtarma aracı olarak fayda sağlayabilir. Lewis'in bu konuda yazdıkları, bu görüşü destekler niteliktedir.⁷⁹

“Tarihe derinlemesine bir bakış, bir savaş incelemesi ve insan doğasının ve insanlık hâlinin değişmeyen taraflarına soğukkanlı ve dürüst bir bakış, birçok gerçeği ortaya çıkarır:

İlk olarak Platon bize der ki; ‘sadece ölümler savaşın bittiğini görebilmişlerdir’ (...) İkincisi, uluslar ve ulus devletler savaş vasıtasıyla doğar ya da ölümler. ABD bir savaş neticesinde süper güç oldu; bu statüsünü de bir savaşla muhafaza etti. (...) Üçüncüsü, evrendeki en güçlü silah insandır, onun yaptığı makineler değil. (...) Dördüncüsü,

⁷⁶ John C. McManus, *The Americans at D-Day*, Tom Doherty, New York, NY, USA, 2004, pp. 98-99.

⁷⁷ Lewis, *The American Culture of War...*, p. 15.

⁷⁸ A.g.e., s. 11.

⁷⁹ A.g.e., s. 16.

insanlar savaşı mümkün kılan uyum bağlarına sahip sosyal hayvanlardır. (...) Beşincisi, savaşın temel doğası yanılısamaya neden olur. Savaşın yıkım ve vahşeti her iki tarafta da savaşan kişilerin kendilerini üstün olanlar değil, mağdurlar olarak görmesine; düşmanı ise insanlık dışı caniler olarak görmesine sebep olur.”

Stratejik karar alıcının davranışlarının kültürlenme sürecinin analizinde inançlar, tutumlar ve normlar da önemli rol oynamaktadır. Bu maddi faktörlerin göz ardı edilmesi anlamına gelmez, ama inançlar, tutumlar ve normlar araştırmacılara karar alıcının stratejik alanda neden bazı davranışları sergilediğini ya da neden bazı davranışları sergilemediği konusunda bir katman vazifesi görür. Nitekim, Basrur’a göre, stratejik kültür iç ve dış uyaranlar arasında bir katmandır.⁸⁰ Morgan da stratejik kültürü stratejik çevreden gelen uyarıcılar ile devletin bu uyaranlara tepkisi arasında bir aracı değişken⁸¹ olarak adlandırır. Katman nitelendirmeleri, bu satırların yazarını, stratejik kültürün kalıcı ama tarihsel akış içinde değişen şartlara uyabilen, ayarlanabilen (*fixable*) bir fenomen olduğu değerlendirmesine götürmüştür. Longhurst, bu kalıcı ama ayarlanabilen katman niteliğini “ince ayar” olarak adlandırır. Ona göre, “değişim sadece mümkün değil; aynı zamanda gereklidir, ama stratejik kültürdeki birçok değişim, köklü olmaktan ziyade ince ayar⁸² niteliğindedir.”⁸³ Bu niteliğiyle stratejik kültür üç bileşen içerir: Alta yatan temel unsurlar, gözlenebilir düzenleyici uygulamalar ve güvenlik siyasasının bakış açısı.⁸⁴

⁸⁰ Rajesh M. Basrur, “Nuclear Weapons and Indian Strategic Culture,” *Journal of Peace Research*, 2001, Vol. 38, pp. 183-185, p. 196. Orijinal terim “*intermediate structure*”dir.

⁸¹ Forrest E. Morgan, *Compellence and the Strategic Culture of Imperial Japan: Implications for Coercive Diplomacy in the Twenty-First Century*, Praeger Publishers, Westport, CT, USA, 2003, p. 31, Orijinal terim “*intervening variable*”dir.

⁸² Orijinal terim “*fine-tuning*”dir.

⁸³ Kerry Longhurst, *Germany and the Use of Force: The Evolution of Germany Security Policy 1990-2003 (Issues in German Politics)*, Manchester University Press, Manchester, UK, 2005, p. 17.

⁸⁴ A.g.e., p. 18.

Bu üç bileşenin varlığı stratejik kültürün sürekli bir kendini geliştirme faaliyetinde olduğunu gösterir.

7. Türk Stratejik Kültüründeki Durum

Orta Doğu'nun kültürel açıklamaların yardımı olmaksızın uluslararası arenadaki davranışları tam olarak anlaşılamayacak olan örneklerle dolu olduğunu ileri sürmek hatalı olmayacaktır. Yüzyıllar boyunca Orta Doğu'nun hâkim gücü olan Osmanlı İmparatorluğu ve mirasını devrettiği Türkiye de bu örneklerin başında gelmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu mevcudiyeti boyunca kendine has istisnaları olan bir reel politik takip etmiştir. Ordu ise gerek Osmanlı'nın son yüzyılındaki modernleşme çabasında, gerekse Cumhuriyet tarihi boyunca belirleyici bir rol oynamıştır. Reel politik ve ordunun rolü gerek Karaosmanoğlu, gerekse Altunışık başta olmak üzere az sayıdaki yazarların tamamının mutabık kaldıkları bir tespittir. Öte yandan, Karaosmanoğlu'na göre, Türk reel politiği Karlofça Antlaşması'na kadar taarruzi, bu tarihten günümüze kadar geçen sürede de savunmacı bir karakter çizmiştir.⁸⁵ Karaosmanoğlu, bu durumu, doğuya doğru gerilemenin yavaşlatılmasına dayanan bir “güç dengesi diplomasisi” olarak ifade eder.⁸⁶

Altunışık da bu güç dengesi diplomasisini ya da savunmacı reel politiği Türk stratejik kültüründeki yerleşik dört normdan⁸⁷ biri olarak teyit eder.⁸⁸ Mufti ise, Altunışık'ın tespitlerinden esinlendiği anlaşılan çalışmasında,⁸⁹ taarruzi ve savunmacı seyri “cüret” ve “temkin” olarak

172

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 24

⁸⁵ Ali L. Karaosmanoğlu, “The Evolution of the National...”, p. 201.

⁸⁶ A.g.m., p. 201.

⁸⁷ Yazara göre Türk stratejik kültüründe dört yerleşik norm bulunmaktadır. Bunlar statükoculuk, reel politik, karışmama, tarihsel acı tecrübeler algısıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altunışık, “Turkey's Security Culture and...”, pp. 69-71.

⁸⁸ Altunışık, “Turkey's Security Culture and...”, p. 69.

⁸⁹ Burada Mufti'nin Altunışık'ın bazı argümanlarının aynılarını (statüko, Soğuk Savaş sonrası daha aktif olma, tarihsel acı tecrübeler, baskın stratejik kültür) kullanmakla birlikte, kendisine hiç atıf yapmadığını belirtmek gerekir. Mufti'nin Altunışık'tan habersiz olarak tesadüfi bir şekilde aynı sonuçlara ulaştığı varsayımından hareketle

adlandırır ve bu iki kavram bağlamında yakın tarihi inceler.⁹⁰ Gerek Altunışık'a, gerekse Mufti'ye göre, Türkiye Cumhuriyeti, tarihi boyunca izlediği minimalist, müdahalecilik karşıtı ve statüko temelli güvenlik politikasını 1990'lardan itibaren gözle görülür bir biçimde değiştirmiştir.⁹¹

Stratejik kültüre ilişkin gelişmekte olan literatür tarihsel olarak biçimlenen paradigmatik inançlar, değerler ve sembollerdir, ki bunlar karar alıcıların güvenliği ve kurumsal yapılarının selametini nasıl algıladıklarını biçimlendirir.⁹² Mufti'ye göre, bu inançlar, değerler ve semboller; dış çevrenin doğasına (örneğin, bu çevre fırsatlar alanı ya da tehlikeler diyarı olarak görülebilir), bu çevrenin tercih edilen dinamiklerine (statükocu ya da değişimci) ve dış dünya ile yüz yüze geldiğine yapının en uygun teşkilatlanmasına (içe dönük homojenlik ya da kozmopolit çok kültürlülük) dair temel soruların cevapları olarak ifade edilir. Alandaki diğer yazarlarda olduğu gibi, Mufti için de, bir ülkenin stratejik kültüründe bu tarz soruların kesin biçimi, o ülkenin özgün tarihsel mirasının bir fonksiyonudur.⁹³

Mufti'ye göre, yirmibirinci yüzyıla girerken Türkiye'nin güvenlik politikalarında gözlenen değişim; Soğuk Savaş'ın sona ermesi, küreselleşme, tek kutupluluk gibi sistemik faktörlerden etkilenmiş olsa da, belirleyici olan ülkeyi yöneten liderlerin dış dinamikleri algılamaları üzerinden oluşturulan tepkilerdir.⁹⁴ Nitekim, Neorealist kuram da devlet davranışının salt sistemik faktörlerle izah edilemeyeceğini; bunların değişik hareket tarzları için sadece teşvik edici ya da vazgeçirici etkiler yapabileceğini; pratikte bireysel ya da yerel politik düzeylerin ağır bastığını iddia eder.⁹⁵

her iki yazara da atıf yapılmıştır.

⁹⁰ Mufti, *Daring and Caution...*, p. 1.

⁹¹ Altunışık, "Turkey's Security Culture and...", p. 69; Mufti, *Daring and Caution...*, p. 1.

⁹² Charles A. Kupchan, *The Vulnerability of Empire*, Cornell University Press Ithaca, USA, 1994, p. 22; Alastair Iain Johnston, 1998, a.g.e, p. ix.

⁹³ Mufti, *Daring and Caution...*, p. 3.

⁹⁴ A.g.e., p. 2.

⁹⁵ Hatırlanacağı üzere, Kenneth N. Waltz'a göre, domestik/yerel faktörlerin sistemik düzeye

Mufti'nin cüret ve temkin dikotomisi üzerinden getirmeye çalıştığı açıklama ise bir üst bakışa ihtiyaç duymaktadır. Yazara göre, büyük ölçüde Mustafa Kemal Atatürk tarafından şekillendirilen “Cumhuriyetçi” görüş (yazar bunu Türkiye'nin baskın stratejik kültürü olarak adlandırır), dış dünyanın tehditkâr ve tehlikeli olduğunu ve yabancı düşmanların içerideki iş birlikçileri vasıtasıyla homojenliği ve birliği bozacağını iddia eder. Daha geniş bir ifadeyle, Mufti, Cumhuriyetçi stratejik kültürün, diğer bir deyişle baskın paradigmanın “statükocu” ve “temkinli” doğasına karşılık, dış dünyanın sunduğu fırsatları değerlendirmek isteyen “müdahaleci emperyal” yaklaşımın “karşı paradigmayı” oluşturduğunu ileri sürmektedir.⁹⁶ Somut olarak Cumhuriyetçi görüş jeopolitik statükoyu savunur ve dış müdahaleyi reddeder. 1950'lerden itibaren kendisini gösteren “emperyal cüretkâr” görüş ise, bunun tersine dış dünyanın fırsatlarla dolu olduğunu iddia eder ve değişimi savunur. Dolayısıyla Mufti, iç kaynaklı bu değişikliğin sebeplerini daha iyi anlayabilmek için Türk stratejik kültürüne bakmak gerektiğini ileri sürmektedir. Mufti'nin baskın stratejik kültür yaklaşımı, olası sapmaları arızı bir durum olarak görmektedir. Aksi takdirde, siyasa biçimlendirilmelerinde “kültür”ün önemi yadsınmak durumunda kalır. Dolayısıyla, rakip stratejik kültür paradigmaları arasında bir etkileşim ve gerilim olduğunu varsaymak gerekmektedir.

8. Sonuç

Büyük olasılıkla Herbert A. Simon'a ait bir kavram olan sınırlı rasyonellik, bugün stratejik kültür kavramını açıklamada faydalı bir araç gibi görünmektedir. Zira sınırlı rasyonellik, stratejik karar alıcının bilinçaltı ve dünya görüşü ile tecrübe ettiği, yinelenen ve taklit edilen sosyal düzenler tarafından şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, stratejik kültür rasyonelliği tamamlamakta, ama bu rasyonelliğin bir kültürel bağlamla anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Yine de güncel

etkisi vardır. Bkz. Kenneth N. Waltz, *Theory of International Relations*, Addison-Wesley Reading, MA, USA, 1979, p. intro.

⁹⁶ Mufti, *Daring and Caution...*, p. 3.

tartışmalardan birisini; karar alıcı davranışlarındaki bu rasyonel, sınırlı rasyonel ya da kültürel etki oluşturmaktadır.

Snyder'ın ilk kullanımından bu yana stratejik kültür tanımı da tartışmaların sağladığı katkılar oranında değişim geçirmiştir. İlk tanımlardaki süreklilik ve indirgenebilirlik vurgusu, müteakiben değişkenlik, daraltma ve sınanabilirlik görüşünü içeren tanımlarla eleştirilmiştir. Son dönemde ise her iki eğilimi kimi zaman uzlaştırmayı, kimi zaman da sentezlemeyi amaçlayan yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Huntington ve benzerlerinin Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından ortaya koyduğu kültür odaklı çalışmaları, stratejik kültür çalışmalarıyla paralel okumakta yarar vardır.

Diğer taraftan, eleştirel bir okuma, bu çalışmanın stratejik kültüre ilişkin çalışmaların ve eleştirilerin tarihsel seyrini ve günümüzdeki durumunu ortaya koymayı esas alan bir literatür taraması olduğunu görecektir. Ancak bir literatür taraması olmasına rağmen, bu çalışmanın ulaştığı iki önemli sonuç bulunmaktadır.

İlk olarak, stratejik kültürün uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları alanında oldukça yeni olduğunu ve henüz teorik olgunlaşmasını tamamlamadığını anlamak gerekmektedir. Bu durumdan kodlaştırmanın yetersiz olabileceği anlamı çıkmakla birlikte, teorik alanın yeni araştırmalarla doldurulma potansiyeli olduğu da görülebilir. Batı literatüründe çalışmaların üçüncü nesil düzeyine ulaştığı ve hatta bunlara ilişkin eleştirilerin dahi yapıldığı göz önünde alındığında, özellikle Türkiye'de stratejik kültür alanı, araştırmacılara oldukça geniş bir çalışma alanı sunmaktadır.

İkinci sonuç, ilk sonuçla doğrudan ilişkilidir. Stratejinin kültür bağlamında ele alınması, hem yukarıda bahsedilen yeni olma durumundan, hem de kültür çalışmalarının kendine has üretkenliğinden dolayı, yeni araştırmalar için fırsatlar ya da imkânlar barındırmaktadır.

Bu bağlamda yeni oluşmakta olan literatüre ilişkin sorular çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi karar alıcı davranışlarının derinlemesine analizi, kültürel alana ilişkin ilginç veriler sunabilir. Dolayısıyla gerek kuruluş aşamasında gerekse izleyen dönemlerde stratejik karar alıcıların, bilişsel yapılarının ya da bu karar alıcıların

Türk stratejik kültürüne etkilerinin analitik çalışmalarla ortaya konulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Summary

Strategic culture exposes itself as a fertile area that has potential of new hypothesizes, because both it is new in the security literature, and there are a few works on culture. Thus, Colin S. Gray emphasized that every academic work on strategic culture will attract a great interest because of its rarity. On the other hand, the relative virginity denotes that the theory is in the formation phase and therefore there will be more theoretic debates. In addition, it is possible to say that the theoretic framework of strategic culture has been shaped by these theoretic debates from the very beginning.

The conceptual distinction of strategic culture which forms the main problematic of this research is one of the theoretic debates. In parallel with Poore, it can be said that there has not been any strategic culture definition since the first conceptualization of Snyder. At first, it is essential to mention that the concept of strategic culture is directly related with the power choice of leading elite. In this case, any researcher who plans to work on strategic culture will check how any decision maker will use his power for any issue. So, general academic literature is shaped by such works.

Because the concepts of “way of war” or “use of power” are stated in the area of strategic culture, it can be reasonable to benefit from these concepts as substitute concepts both in source scanning and in method choices. However, it should be noted that in the first place; “way of war” and “strategic culture” concepts were owned by different theoretical trends when they were put forward. For instance, military historians were skeptical and away from the concept of “strategic culture” while adopting “way of war”. On the other hand, the political scientists have found a more appropriate investigating the behaviors of leading elite under title of “strategic culture”. Although there are theoretical discussions among themselves, a strong realism criticism outstands in strategic culture authors.

It won't be incorrect to argue that the Middle East consists of a lot of examples of states whose behavior in the international arena cannot be fully understood without reference to cultural explanations. The Ottoman Empire who was the dominant power for centuries in the Middle East and Turkey whom it handed over its legacy are the tops of these examples.

Kaynakça

Kitaplar

- BAKSHI, G.D., *The Indian Art of War: The Mahabharata Paradigm (Quest for an Indian Strategic Culture)*, Sharada Delhi, India, 2002.
- BAXTER, William P., *The Soviet Way of Warfare*, Brassey's, London, UK, 1986.
- BLACK, Jeremy, *Rethinking Military History*, Routledge Taylor&Francis Group, London, UK, 2004.
- BOOTH, Ken, *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier, New York, NY, USA, 1979.
- BOZEMAN, Adda B., *Politics and Culture in International History*, Princeton University Press, Princeton, USA, 1960.
- EVERTS, Steven; Freedman, Lawrence; Grant, Charles et.all, *A European Way of War*, Centre for European Reform, London, UK, 2004.
- FRENCH, David, *The British Way in Warfare, 1688-2000*, Unwin Hyman, London, UK, 1990.
- GRAY, Colin S., *Modern Strateji*, Çev. Handan Öz, Truva Yayınları, İstanbul, 2008;
- GRAY, Colin S., *Nuclear Strategy and National Style*, Hamilton Press, Lanham, MD, USA, 1986.
- GRAY, Colin S., *Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture*, Defense Threat Reduction Agency, National Institute Press, Washington DC, USA, 2006.
- HANSON, Victor D., *The Western Way of War: Infantry Battle in Classical Greece*, Oxford University Press, Oxford, UK, 1989.

- HARRISON, Richard W., *The Russian Way of War: Operational Art, 1904-1940*, University Press of Kansas Lawrence, KS, USA, 2001.
- HOPKINS, Raymond F. and Mansbach, Richard C., *Structure and Process in International Politics*, Harper & Row Publishers, New York, NY, USA, 1973.
- JOHNSON, Jeannie, *Strategic Culture: Refining the Theoretical Construct*, Advanced Systems and Concepts Office, Fort Belvoir, VA, USA, 2006.
- JOHNSTON, Alastair Iain, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, USA, 1998.
- JOHNSON, Jeannie L., *Strategic Culture: Toward a Standard Methodological Approach*, Defense Threat Reduction Agency, National Institute Press, Washington DC, USA, 2008.
- JOHNSTON, Alastair Iain, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, USA, 1998.
- KAUTILYA, *The Arthashastra*, Trans. R. Shamasastri, Penguin Books, 2000.
- KIERMAN Jr, Frank A. and Fairbank, John K., *Chinese Ways in Warfare*, Harvard University Press, Cambridge, New York, NY, USA, 1974.
- KUPCHAN, Charles A., *The Vulnerability of Empire*, Cornell University Press Ithaca, USA, 1994.
- LANTIS, Jeffrey S., *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*, Defense Threat Reduction Agency, National Institute Press, Washington DC, USA, 2006.
- LEWIS, Adrian, *The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom*, Routledge Taylor&Francis Group, New York, NY, USA, 2007.
- LIDDELL Hart, Basil H., *The British Way in Warfare*, Faber & Faber, London, UK, 1932.
- LONGHURST, Kerry, *Germany and the Use of Force: The Evolution of Germany Security Policy 1990-2003 (Issues in German Politics)*, Manchester University Press, Manchester, UK, 2005.

LYNN, John A. *Battle: A History of Combat and Culture from Ancient Greece to Modern America*, Westview Press, Boulder, CO, USA, 2003.

MALIK Mufti, *Daring and Caution in Turkish Strategic Culture: Republic at Sea*, Palgrave Macmillan, New York, NY, USA, 2009.

MCMANUS, John C., *The Americans at D-Day*, Tom Doherty, New York, NY, USA, 2004.

MORGAN, Forrest E., *Compellence and the Strategic Culture of Imperial Japan: Implications for Coercive Diplomacy in the Twenty-First Century*, Praeger Publishers, Westport, CT, USA, 2003.

SNYDER, Jack L., *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914*, Cornell University Press, Ithaca, NY, USA, 1984.

SNYDER, Jack L., *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Corporation, Santa Monica, CA, USA, 1977.

SUN-TZU, *The Art of War*, Trans. Lionel Giles (First in 1910), Thrifty Books, Seattle, WA, USA, 2009.

UCUZSATAR, Necati Ulunay, *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi*, Cilt 1, Gnkur. ATASE Yayını, Ankara, 1986.

UCUZSATAR, Necati Ulunay, *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi*, Cilt 2, Gnkur. ATASE Yayını, Ankara, 1990.

UCUZSATAR, Necati Ulunay, *Türklerde Harp Sanatı Taktik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2007.

WALTZ, Kenneth N., *Theory of International Relations*, Addison-Wesley Reading, MA, USA, 1979.

WEIGLEY, Russell F., *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy*, Macmillan, New York, NY, USA, 1973.

Kitap Bölümleri

HOWARD, Michael, "The British Way in Warfare: A Reappraisal," in M. Howard (ed.) *The Causes of War and Other Essays*, Unwin, London, UK, 1984.

HUDSON, Valerie M., "Culture and Foreign Policy: Developing a Research Agenda," in Valerie M. HUDSON (ed.), *Culture and Foreign Policy*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, CO, USA, 1997.

JONES, David R., "Soviet Strategic Culture," in C.G. Jacobsen (ed.) *Strategic Power: USA/USSR*, St Martin's Press, New York, NY, USA, 1990, 35-49.

KATZENSTEIN, Peter, "Introduction: Asian Regionalism in Comparative Perspective", in *Network Power: Japan and Asia*, eds. Peter Katzenstein and Takashi Shiraishi, Cornell University Press, Ithaca, NY, USA, 1997.

SNYDER, Jack L., "The Concept of Strategic Culture: Caveat Emptor," in C.G. Jacobsen (ed.) *Strategic Power: USA/USSR*, St Martin's Press, New York, NY, USA, 1990.

STRACHAN, Hew, "The British Way in Warfare," in D. Chandler (ed.) *The Oxford Illustrated History of the British Army*, Oxford: Oxford University Press, 417-434, 1994.

Makaleler

ALTUNIŞIK, Meliha Benli, "Turkey's Security Culture and Policy towards Iraq", *Perceptions*, Spring 2007, Vol. 12, 69-88.

BASRUR, Rajesh M., "Nuclear Weapons and Indian Strategic Culture," *Journal of Peace Research*, 2001, Vol. 38, 183-185.

BLACK, Jeremy, "Determinisms and Other Issues," *Journal of Military History*, 2004, Vol. 68, 1217-1232.

BOZEMAN, Adda B., "War and the Clash of Ideas", *Orbis*, Spring 1976, Vol. (20/1), 61-102.

DANCHEV, Alex "Liddell Hart and the Indirect Approach," *Journal of Military History*, 1999, Vol. 63, 317-320.

DUFFIELD, John S., "Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism," *International Organization*, 1999, Vol. 53, 765-803.

FREEDMAN, Lawrence, "Alliance and the British Way in Warfare," *Review of International Studies*, 1995, Vol. 21, 145-158.

GRAY, Colin S., "National Style in Strategy: The American Example", *International Security*, 1981, Vol. 6, 21-47.

GRAY, Colin S., "Strategic Culture as Context; the First Generation of Theory Strikes Back", *Review of International Studies*, January 1999, Vol. 25 (1), 49-69.

- GRAY, Colin S., "What Rand Hath Wrought", *Foreign Policy*, Autumn 1971, No. 4, 111-129.
- HEUSER, Beatrice, "The Cultural Revolution in Counter-Insurgency", *Journal of Strategic Studies*, February 2007, Vol. (30/1), 153-171.
- JOHNSON Bagby, Laurie M., "The Use and Abuse of Thucydides in International Relations," *International Organization*, Winter 1994, Vol. (48/1), 131-153.
- JOHNSTON, Alastair Iain, "Strategic Cultures Revisited: Reply to Colin Gray", *Review of International Studies*, 1999, Vol. 25, 519-523.
- JOHNSTON, Alastair Iain, "Thinking about Strategic Culture", *International Security*, (19/4), Spring 1995, 32-64.
- KARAOSMANOĞLU, Ali L., "The Evolution of the National Security Culture and Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Fall 2000, Vol. 54 (1), 199-216.
- KARAOSMANOĞLU, Ali L., "Transformation of Turkey's Civil-Military Relations: Culture and International Environment", *Turkish Studies*, 2011, Vol. 12 (2), 253-264.
- KLEIN, Bradley S., "Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics," *Review of International Studies*, 1988, Vol. 14, 133-148.
- LAYTON, Peter, "The New Arab Way of War", *Proceedings*, March 2003, Vol. 129 (3), 62-65.
- MACMILLAN, Alan, "Strategic Culture and National Ways in Warfare: The British Case," *Journal of the Royal United Services Institution*, 195, Vol. 140, 33-38.
- POORE, Stuart, "What is the Context? A Reply to the Gray-Johnston Debate on Strategic Culture", *Review of International Studies*, 2003, Vol. 29, 279-284.
- SHOWALTER, Dennis E., "From Deterrent to Doomsday Machine: The German Way of War, 1871-1914," *The Journal of Military History*, 2000, Vol. 64, 679-710.
- UZ ZAMAN, Rashed, "Strategic Culture: A 'Cultural' Understanding of War", *Comparative Strategy*, 2009, Vol. 28, 68-88.

Bildiriler

CALIN, Costel, “Strategic Culture: Operationalization And Determinants”, Prepared for delivery at the *International Studies Association 48th Annual Convention*, 28 February - 3 March 2007, Chicago, IL, USA.

JORDAAN, Eduard, “The South African Way of War: Operational Strategy and the SANDF,” paper presented at the conference *South Africa at War in the 20th Century*, Faculty of Military Science, University of Stellenbosch, Saldanha, South Africa, September 4-6, 2000.

YAYIM ESASLARI

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen yazıların başka bir yayın organında yayımlanmamış veya yayımlanması amacıyla iletilmemiş olması gereklidir. Daha önce bilimsel toplantılarda sunulmuş olan bildirimler, bildiri kitapçığında yayımlanmamış olması ve bu durumun belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir. Dergiye gönderilecek yazılar, araştırılan konuya yeni bir boyut katacak nitelikte ve özgün olmalıdır.

A. YAZIM KURALLARINA İLİŞKİN ESASLAR

1. Yazım dili Türkçedir. İngilizce, Fransızca ve Almanca yazılmış çalışmalar da yayımlanabilir. Dergiye gönderilen yazıların yazım düzeltmesini Yazı Kurulu yapar. Türkçe makalelerin yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumu internet sitesindeki Güncel Sözlük ve Yazım Kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
2. Gönderilen makale, öz (*abstract*), kaynakça, özet ve dipnotlar dâhil 7.000 ile 10.000 kelime arasında olmalıdır.
3. Türkçe veya İngilizce makaleler, makalenin başlangıç kısmına yazılmış, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış makale başlıklarını da içeren 150 kelimeyi aşmayan öz, Türkçe ve İngilizce beş anahtar kelime ile gönderilmelidir. Öz ve abstract, makalenin amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu ve bulgularını içermeli; makalenin ulaştığı sonucu kısaca belirtmelidir. Ayrıca makalenin sonunda 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde geniş özete (Türkçe yazılmış makaleler için İngilizce özete *-summary-* ve İngilizce yazılmış makaleler için Türkçe özete) yer verilmelidir. Geniş özet, özde yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir.
4. Almanca ve Fransızca yazılmış makaleler için makalenin başına makalenin yazıldığı dilde (Almanca veya Fransızca), İngilizce ve Türkçe 150'şer kelime öz ile beşer anahtar kelime eklenmelidir. Ayrıca makalenin sonuna 750'şer İngilizce ve Türkçe özete yer verilmelidir.
5. Yazar adı, sağ köşeye, italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.
6. Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar bir buçuk aralıklı, dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.

B. SAYFA DÜZENİNE İLİŞKİN ESASLAR

1. Paragraf arası, ilk satır 1.25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı bir buçuk olmalıdır.
2. Makalelerde en fazla üç düzeyli altbaşlık kullanılmalıdır. Altbaşlıklarda ilk altbaşlık koyu, ikinci altbaşlık koyu ve italik, üçüncü altbaşlık ise italik olmalıdır. Giriş ve sonuç dâhil olmak üzere altbaşlıklara rakam verilmelidir.
3. Sayfa numaraları alt sağda verilmelidir.

C. REFERANS VE GÖNDERMELERE İLİŞKİN ESASLAR

1. Yazıda kullanılacak kaynaklara yapılacak atıflarda dipnot usulü kullanılacaktır. Dipnotlar sayfa altına ve numaralandırılarak verilecektir. Atıflar, metin içinde

(Örn. Çetinkaya, 2006: 101.) şeklinde gösterilmeyecektir.

2. Atıfta bulunulan kaynağın tam kimliği verilecektir, atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilmeyecektir.

3. Dipnotlarda yayın adları (Kitaplarda kitap adı, makalelerde dergi adı) italik ve koyu yazılacak, atıflarda alıntı yapılan sayfa numarası mutlaka belirtilecektir.

Kitaplar için

1. Aynı kaynağa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, a.g.e. (adı geçen eser), a.g.m. (adı geçen makale) ve a.g.y. (adı geçen yayın) ifadesi ve sayfa numarası kullanılmalı, aynı sayfa için aynı yer kısaltmaları italik olarak yazılmalıdır.

2. Dipnotlar verilirken diğer dillerden kaynaklar için İngilizce yazım kuralları, Türkçe kaynaklar için ise Türkçe yazım kuralları temel alınmalıdır.

3. Aynı yazarın birden fazla eserinin olması durumunda yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eserin yayım tarihi, a.g.e. ifadesi ve sayfa numarası yazılmalı, yazarın aynı tarihli birden fazla eserinin olması durumunda ise eserin tarihinin yayına A, B, C harfleri konularak atıf yapılmalı ve bu durum kaynakçada da belirtilmelidir.

(1) Tek yazarlı kitaplar:

Yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası. (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası.

Hikmet Celkan, *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi*, MEB Basım Evi, İstanbul, 1990, ss. 14-25.

Hikmet Celkan, *Eğitim Bilimine Giriş 2.Baskı*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011, ss. 14-25.

Hikmet CELKAN, 1990, a.g.e., s. 16.

Joseph Needham, *Science and Civilization in China*, Vol: 5, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1954, p. 7.

(2) İki yazarlı kitaplar:

Birinci yazarın adı ve soyadı ve ikinci yazarın adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası. (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası.

Ekrem Memiş ve Nuri Köstüklü, *Yeni ve Yakınçağda Türk Dünyası*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002, s. 114.

Arnold Gessell and Ilg L. Francis, *Child Development: An Introduction to the Study of Human Growth*, Harper and Row Publications, New York, 1949, p. 280.

(3) İki den fazla yazarlı kitaplar:

Yazarın adı ve soyadı vd., *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer ve yayımlandığı tarih, sayfa numarası, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer ve yayımlandığı tarih, sayfa numarası.

Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, ss. 9-14.

Luis Benton et. al., *Informal Economy*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1989, pp. 47-59.

(4) Çeviri Kitaplar:

Walter Isaacson, *Steve Jobs*, çev. Dost Körpe, Domingo Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 540.

(5) Yazar veya Editör Adı Bulunmayan Kitap ve Makaleler:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, *Bilim ve Teknoloji*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1994, s. 81.

(6) Birden Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar:

Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (çev. Halil Berktaş), Cilt: 1, Eren Yayını, İstanbul 2000, s. 100.

Makaleler için

Yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), *yayımlandığı süreli yayının adı*, yayımlandığı yıl, cilt no (Romen)/sayı:, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası.

(1) Tek yazarlı makaleler:

R. Kutay Karaca, “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış*, 2008, Cilt: 1, 219-245, s. 220.

John C. Grene, “Reflections on the Progress of Darwin Studies”, *Journal of the History of Biology*, 1975, Vol: 8, 243-273, p. 270.

(2) İki yazarlı makaleler:

Mehmet Güven ve Derya Kürüm, “Öğrenme Stilleri ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişkiye Genel Bir Bakış”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, 75-90, s.78.

Tom D. Lewis and Gerald Graham, “Seven Tips for Effective Listening”, *British Journal of Social Work*, 2003, 13-35, p. 30.

(3) İki yazarlı makaleler:

Mehmet Demir vd., “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Algıları”, *Anadolu Eğitim Dergisi*, 2005, 70 (1), 23-42, s. 24.

Michael Stowe et. al., “Required knowledge, skills and abilities from healthcare clinical managers’ perspectives”, *Academy of Health Care Management Journal*, 2011, 55-62, p. 60.

(4) Derleme Kitaplarda Kitap Bölümü/Makale:

Engin Avcı, “Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Güvenlik Bilimlerine Giriş*, Jandarma Basımevi, Ankara, 2015, 281-310, s. 305.

(5) Yazarı Belli Olmayan Makale:

“Balkanlarda Türk Varlığı”, *Toplumsal Tarih*, Ankara, 1990, cilt X, sayı 7, 8-10, s. 8.

(6) Günlük Gazetelerden Alınmış Makaleler:

Hasan Pulur, “Atatürk’ün Hayalleri”, *Milliyet*, 10 Kasım 2011, s. 3.

(7) İnternet Dergisinde Makale:

Alıntının tam adresi yazılmalıdır.

Hasan Kopkallı, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, *The Turkish Online Journal of Distance Education*, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

Tezler için

Yayımlanmamış Tezlerin başlıkları için *italik* kullanılmayacaktır.

Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası, (Yayımlanıp yayınlanmadığı ve tezin akademik derecesi).

Kenan Sezer, Sanayi Atıklarında Bazı Organik Kirleticilerin Belirlenmesi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 2004, s. 53 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Raporlar için**(1) Yazarı Belli Olan Rapor**

Fatma Gök, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları, Ankara, 1999, s. 25.

(2) Yazarı Belli Olmayan Rapor

Arnavutluk Ülke Raporu, TİKA Yayını, Ankara, 1995, s. 7.

(3) Bir Kurum, Firma ya da Enstitünün Yazarı Olduğu Rapor

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1990, s. 33.

Ansiklopedi

Ömer C.Saraç, Kağıt, Millî gelir, Ak İktisat Ansiklopedisi, Cilt: II, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, ss. 20-30.

İnternet için**(1) Kamu Kurumlarının İnternet Sayfaları**

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, “Türkiye Ukrayna Anlaşması”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/group/ ikili/11.htm>.

(2) E-Posta Yoluyla Tartışma Gruplarına, Forumlara vb. Gönderilen Mesajlar

Abdulvahap Kara, “Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları”, (Mesaj: 25), 10 Temmuz 2007, http://groups.google.com/group/turk-tarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b.

Konferanslarda Sunulan Tebliğler için

Dritan Egro, “Arnavutluk’ta Osmanlı Çalışmaları”, *XIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, 4-8 Ekim 1999*, Cilt: I, TTK Yayını, Ankara, 2002, s. 14.

Broşür için

Alev Keskin, *1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü*, Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 7.

Resmî Yayınlar için

İsmet Binark, *Balkan Ülkelerinin Tarihi Kaynakları Bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinin Önemi*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, Ankara, 1996, s. 9.

Haritalar ve Şemalar için

Şanlıurfa Turizm Haritası, Harita, Şanlıurfa Valiliği Yayını, Şanlıurfa, 1983.

Bülten için

Afyon Kocatepe Üniversitesi Haber Bülteni, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 1999, s. 8.

D. BELGE, TABLO, ŞEKİL VE GRAFİKLERİN KULLANIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Ekler (belgeler), yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği hakkında kısa bir bilgi ile bilimsel kaynak gösterme ölçütlerine uygun bir şekilde kaynak yer alacaktır.
2. Diğer ekler (Tablo, Şekil ve Grafik) normal yazı dışındaki göstergelerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve Grafik için başlıklar; Ek Tablo: 1, Ek Grafik: 3 ve Ek Şekil: 7 gibi yazılmalı, ekler, Kaynakça'dan sonra verilmelidir. Bu eklere metin içerisinde yapılan atıflar mutlaka Ek Tablo:1, Ek Grafik: 3 veya Ek Şekil: 7 şeklinde yapılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim için şayet alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.
3. Metin içerisindeki Tablolar tablo üstünde isimlendirilecek alıntı yapıldığı kaynak türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.
4. Metin içerisinde yer alan şekil, grafik ve haritalar hemen altında isimlendirilecek ve alıntı yapıldığı kaynak türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.

E. KAYNAKÇA YAZIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Kaynakçada yazar soyadı büyük ve başta; adı ise küçük harflerle yazılacaktır.
2. Kaynaklar alfabetik sıra ve alıntı türüne göre tasniflenerek verilecektir. (Kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.)
3. Makalelerde sayfa numaraları belirtilmeyecektir.

F. DEĞERLENDİRME

1. Dergi Yayın Kurulu, biçim ve alanlar açısından uygun bulduğu yazıları konunun uzmanı hakemlere (en az iki hakeme) gönderir, değerlendirmelerin ikisi de olumlu ise yayına kabul edilir. Biri olumlu, diğeri olumsuz ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Yayımlanması için düzeltilmesine karar verilen yazıların, yazarları tarafından en geç 20 gün içerisinde teslim edilmesi gereklidir. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir.
2. Gönderilen yazılar iki alan uzmanının "yayımlanabilir" onayından sonra, Yayın Kurulu'nun son kararı ile yayımlanır. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulu'nun eleştiri, değerlendirme ve düzeltmelerini dikkate almak zorundadırlar. Katılmadığı hususlar olması durumunda, yazar bunları gerekçeleri ile ayrı bir sayfada bildirme hakkına sahiptir.
3. Hakem oluru alan makaleler, Yayın Kurulu tarafından derginin konu içeriği esas olmak üzere, hakem raporlarının tamamlanma tarihlerine göre sıraya konarak yayımlanır.
4. Dergiye gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.
5. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; hiçbir kurum ve kuruluşun resmî görüşü niteliğini taşımaz.

KİTAP İNCELEME VE KİTAP TANITIMI ESASLARI

1. Uluslararası ilişkiler, strateji, güvenlik, tarih, istihbarat, savunma kaynakları alanlarında yurt içi ve yurt dışında yayımlanmış akademik eserlerin tanıtım ve incelemeleri yapılmalıdır.
2. Kitap tanıtımı metinleri, dipnotlar hariç, 500-1.000 kelime arasında, kitap inceleme metinleri ise 2.500-4.000 kelime arasında olmalıdır.
3. Başlık bilgilerinde tanıtım veya incelemesi yapılan eserin adı, yazarı, yayımlandığı şehir ve yayınevi, yayım yılı ve ISBN numarası yazılmalıdır.
4. Çalışmanın sonuna incelemeyi veya tanıtımı yapan yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi yazılmalıdır.
5. Kitap tanıtımı bir eserin sırf özeti değil, eleştirel olarak değerlendirmesi olmalıdır. Kitap tanıtımı yapan yazar kitapla aynı fikirde olabilir veya kitabın fikirlerine karşı çıkabilir veya kitabın sunduğu bilgilerde, yargılarda veya yapıda örnek teşkil eden veya eksik kalan yönleri belirtebilir. Kitap tanıtımı yapan yazar ayrıca kitapla ilgili düşüncelerini de açık bir şekilde ifade etmelidir.
6. Kitap incelemesi, bir kitaptan ortaya konulan en önemli noktalara ışık tutularak bunların eleştirel olarak tartışılmasıdır. Kitap incelemesi giriş, kitabın özeti, eleştirel tartışma ve sonuç gibi genel bir yapıyı takip etmelidir. Kitap incelemesi yazarı,
 - Giriş kısmında ana tez ve yaklaşımını ifade etmelidir.
 - Özet kısmında kitabın esas argüman ve iddiaları üzerine odaklanmalı ve çalıştığı disipline getirdiği katkı ve itirazları sıralamalıdır.
 - Eleştirel tartışma kısmında kitap yazarının alanında yaptığı katkıların önemini değerlendirmeli, argümanlarının dayandığı veriler ve bunların bağlama uygun kullanılıp kullanılmadığını incelemelidir.
 - Sonuç kısmında kitaba ilişkin ulaştığı sonuçları ifade etmelidir.

PUBLISHING PRINCIPLES

Works sent to the Journal of Security Strategies must not be published in any other publication or must not be sent to another publication in order to be published. Papers presented in symposiums are acceptable, if they have not been published in the book of symposium papers and if the author confirms this condition. The works sent to the journal must authentic and must have a quality of introducing new dimension to the subject.

A. PRINCIPLES AS TO THE EDITORIAL BOARD

1. Language of publication is Turkish. However, works written in English, German, and French may also be published. Reductions to papers submitted to the journal are made by Vice Editors and the Editorial Board. The online edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation, and abbreviations. The texts submitted must be clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The texts submitted must be between 7,000 and 10,000 words including the abstract, references, summary, and footnotes.
3. For texts written in English, the texts must be submitted with the abstract no longer than 150 words and five keywords at the beginning of the paper and the summary of the paper no longer than 750 words at the end of the paper. The abstract must include purpose, method, hypothesis/question and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly. The summary must include the points and arguments which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract.
4. Texts written in German or French must be submitted with the abstract no longer than 150 words and five keywords written both in the language of the paper (German or French) and in English at the beginning of the paper and the summary of the paper no longer than 750 words written in English at the end of the paper.
5. Name of the author must be placed at the right corner in bold italics, in 1 type size; his/her title, place of duty and e-mail address must be indicated in the footnote with (*) in 9 type size. Footnotes for other explanations must be provided both in the text and down the page in numbers.
6. The type character must be Times New Roman, 11 type size, line spacing 1,5, footnotes in 9 type size and with single line spacing.

B. PRINCIPLES AS TO PAGE LAYOUT

1. Indentation must be, for the first line, 1, 25; spacing before must be 3 pt, after must be 3 pt, justified, and line spacing must be 1, 5.
2. Subheadings must be at most in three levels. In the subheadings, the first level of the subheading must be written in bold, the second level subheading must be written in bold and italic and the third level of subheading must be written in italic. The subheadings including the introduction and the conclusion must be given numbers.
3. Page numbers must be placed bottom right.

C. PRINCIPLES AS TO REFERENCES AND CITATIONS

1. The references to the sources used in the text shall be given in the style of footnotes. The footnotes shall be written at the bottom of the page by using footnote numbers.

References shall not be presented in the text (e.g. Çetinkaya, 2006: 101.).

2. Full identity of the resources cited shall be given; any un-cited resource shall not be presented in the references.

3. Name of publications (name of book for books, name of journal for papers) shall be indicated in italic and bold, page numbers cited should be absolutely specified.

For Books

1. References and citations for the same publication shall be made by using "Ibid", the same place for the same page. Techniques for citation are presented below.

2. In the footnotes, resources from other languages shall use the English principles, and Turkish references shall use the Turkish principles.

3. If more than one publication from the same author is cited, name, and surname of author, year of publication, "ibid" and page number shall be used. If more than one publication with same year of publication from the same author is cited, letters A, B, C shall be used after year of publication, and it also shall be stated in bibliography.

(1) Books with Single Author:

Name and surname of the author, *name of work* (volume No if available), (translator if any), publisher, place and date of publication, page number.

Joseph Needham, *Science and Civilization in China*, Vol: 5, Cambridge Univ. Pres, Cambridge, 1954, p. 7.

Joseph Needham, *Science in Traditional China*, Harvard Univ. Pres, 1981, p. 37.

Joseph Needham, 1954, *Ibid*, p. 48.

(2) Books with Two Authors:

Name and surname of the first author and name and surname of the second author, *name of work* (volume No if available), (translator if any), publisher, place and date of publication, page number.

Arnold Gessell and Ilg L. Francis, *Child Development: An Introduction to the Study of Human Growth*, Harper and Row Publication, New York, 1949, p. 280.

(3) Books with More Than Two Authors:

Name and surname of the author et. al., *name of work* (volume No if available), (translator if any), publisher, place and date of publication, page number.

Luis Benton et. al., *Informal Economy*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1989, pp. 47-59.

(4) Translated Books:

Walter Isaacson, *Steve Jobs*, trans. Dost Körpe, Domingo Publication, İstanbul, 2011, p. 540.

(5) Books with Name of Author or Editor Non-Specified:

"Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim", *Bilim ve Teknoloji*, TÜSIAD Publication, İstanbul, 1994, p. 81.

(6) Publications with More Than One Volume:

Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (trans. Halil Berktaş), Vol: 1, Eren Publication, İstanbul, 2000, p. 100.

For Papers

Name and surname of the author, “name of paper” (translator if any), *name of periodical in which it is published*, publication year, volume No (Roman)/number: pages in journal, cited page number.

(1) *Papers with One Author:*

John C. Grene, “Reflections on the Progress of Darwin Studies”, *Journal of the History of Biology*, 1975, Vol: 8, 243-273, p. 270.

(2) *Papers with Two Authors:*

Tom D. Lewis and Gerald Graham, “Seven Tips for Effective Listening”, *British Journal of Social Work*, 2003, 13-35, p. 30.

(3) *Papers with more than Two Authors:*

Michael Stowe et al., “Required Knowledge, Skills and Abilities from Healthcare Clinical Managers’ Perspectives”, *Academy of Health Care Management Journal*, 2011, 55-62, p. 60.

(4) *Chapter/Article in Compilation Books:*

Engin Avcı, “Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Güvenlik Bilimlerine Giriş*, Jandarma Basımevi, Ankara, 2015, 281-310, s. 305.

(5) *Paper with Author Non-Specified in Journals:*

“Balkanlarda Türk Varlığı”, *Toplumsal Tarih*, Ankara, 1990, Vol: X, Issue: 7, 8-10, p. 8.

(6) *Papers from Daily Newspapers:*

Hasan Pulur, “Atatürk’ün Hayalleri”, *Milliyet*, 10 Kasım 2011, p. 3.

(7) *Paper from Internet Journal:*

Full address should be written.

Hasan Kopkallı, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, *The Turkish Online Journal of Distance Education*, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Access date: 18.11.2009).

For Theses

No *italics* shall be used for headings of non-published theses.

Name and surname of the author, name of thesis, institution and institute of the thesis, place and date of the thesis, page number, (whether it has been published and academic degree of the thesis).

Kenan Sezer, Sanayi Atıklarında Bazı Organik Kirleticilerin Belirlenmesi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 2004, p. 53 (Unpublished Doctorate Thesis).

Report

(1) *Report with Author Specified*

Fatma Gök, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Publishing, Ankara, 1999, p. 25.

(2) *Report with Author Non-Specified*

Arnavutluk Ülke Raporu, TİKA Publishing, Ankara, 1995, p. 7.

(3) *Prepared by an Institution, Firm or Institute*

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Publishing, Ankara, 1990, p. 33.

Encyclopedia

Ömer C.Saraç, Kâğıt, Millî gelir, Ak İktisat Ansiklopedisi, Vol: II, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, pp. 20-30.

Internet

(1) *Web Pages of Public Institutions*

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, “Türkiye Ukrayna Anlaşması”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grouph/ikili/11.htm>.

(2) *Messages Sent to Discussion Boards, Forums etc by E-Mail*

Abdulvahap Kara, “Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları”, (Message: 25), 10 July 2007, http://groups.google.com/group/turk-tarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b.

Declarations to Conferences

Dritan Egro, “Arnavutluk'ta Osmanlı Çalışmaları”, *XIII.Türk Tarih Kongresi Bildiriler 4-8 October 1999*, Vol: I, TTK Publishing, Ankara, 2002, p. 14.

Brochure

Alev Keskin, *1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü*, Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Publishing, Ankara, 2000, p. 7.

Official Publications

İsmet Binark, *Balkan Ülkelerinin Tarihi Kaynakları Bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinin Önemi*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, Ankara, 1996, p. 9.

Maps and Figures

Şanlıurfa Tourism Map, Map, Şanlıurfa Valiliği Publishing, Şanlıurfa, 1983.

Bulletins

Afyon Kocatepe Üniversitesi News Bulletin, Afyon Kocatepe Üniversitesi Publishing, Afyon, 1999, p. 8.

D. PRINCIPLES TO ABIDE BY IN USING OF DOCUMENTS, TABLES, FIGURES AND GRAPHICS

1. Attachments (documents) shall be presented at the end of the text and down below shall be brief information as to the content of the document and proper citation in line with the relevant criteria.

2. Other attachments (Table, Figure and Graphics) shall be presented as Additional Table: 1, Additional Graphic: 3 and Additional Figure: 7 if indicators other than the text are too many in number; attachments shall be presented after the References. References to these attachments in the text shall absolutely be made as Additional Table: 1, Additional Graphic: 3 or Additional Figure: 7. If citation has been made for table, figure, graphic or picture, resource shall absolutely be indicated.

3. The names of the tables within the text shall be written on the top of the table and these tables shall be cited in the footnote according the publication type from which it was cited.

4. The names of the figures, graphics and maps within the text shall be written at the

bottom of the figures, graphics and maps and these figures, graphics and maps shall be cited in the footnote according the publication type from which it was cited.

E. PRINCIPLES TO ABIDE BY IN PRESENTATION OF REFERENCES

1. Surname of the author shall be at the beginning with capital letters, name with small letters.
2. Resources shall be sorted alphabetically and according to their types (Books, articles, internet resources).
3. Page numbers shall not be indicated for papers.

F. ASSESSMENT

1. Publication Board of the Journal sends to referees of expertise in the field (at least two referees) the papers it has found relevant in terms of form and fields; the papers are accepted for publication with the approval of at least two referees out of the three. The papers, which have been decided to be reviewed, shall be submitted by the author(s) within no later than 20 days. The revised text may be re-examined by the demanding referees if found necessary.
2. The papers submitted shall be published with the final decision of the Publication Board, following the “can be published” approval of the three experts in the field. Authors shall take into account criticism, assessment and revisions of the referees and the Publication Board. If the author has any points, he/she does not agree with, he/she has the right to specify these issues in a separate page with the justifications thereof.
3. The papers, following the approval by the referees, are ordered by the Publication Board, based on dates of completion of referee reports and also based on the scope of the journal.
4. The papers submitted to the journal shall not be given back whether published or not.
5. The views in the papers published in The Journal of Security Strategies are the personal views of the authors, and are no way the official view of any institution or organization.

GUIDELINES FOR BOOK REVIEWS AND REVIEW ESSAYS

1. Book reviews and review essays shall be written on the academic works in the fields of international relations, strategy, security, history, intelligence, and defense resources, published in Turkey or abroad.
2. Book reviews shall be about 500-1,000 words, excluding the footnotes; and review essays shall be about 2,500-4,000 words.
3. Title information of the reviews shall include name of the book reviewed, author of the book, city of publication and publication house, publication year and ISBN number.
4. Name of the reviewer and his/her institution shall be written at the end of the review essay or book review.
5. Book reviews shall not be just the summary of the work but shall be the critical discussion of the work. Book Reviewer shall offer agreement or disagreement and identify where he/she find the work exemplary or deficient in its knowledge, judgments, or organization. Reviewer shall clearly state his/her opinion of the work in question.
6. Review essay shall offer insight into the most important points of the book and review these points within a critical approach. Review essays shall follow a general pattern of introduction, summary of the book, critical discussion and conclusion. Author of the review essay shall
 - express his/her thesis and approach in the introduction.
 - focus on main arguments and assertions of the book and list its contributions and objections in its field in the summary.
 - evaluate the contributions of the author of the book to his/her field and examine the data on which his/her arguments have been based and the way in which he/she has used these data within the context in the critical discussion.
 - express the conclusion reached about the book.